

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

ENDÜSTRİYEL MİRAS YAPILARININ KÜLTÜR
EKSENLİ DÖNÜŞÜM POTANSİYELİ VE
SORUNLARI:
İZMİR YENİ KENT MERKEZİ ÖRNEĞİ

Sezin GÜNGÖR

Ekim, 2022

İZMİR

**ENDÜSTRİYEL MİRAS YAPILARININ KÜLTÜR
EKSENİ DÖNÜŞÜM POTANSİYELİ VE
SORUNLARI:
İZMİR YENİ KENT MERKEZİ ÖRNEĞİ**

**Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi
Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı**

Sezin GÜNGÖR

Ekim, 2022

İZMİR

YÜKSEK LİSANS TEZİ SINAV SONUÇ FORMU

SEZİN GÜNGÖR tarafından **PROF.DR. ŞEBNEM GÖKÇEN** yönetiminde hazırlanan “**ENDÜSTRİYEL MİRAS YAPILARININ KÜLTÜR EKSENLİ DÖNÜŞÜM POTANSİYELİ VE SORUNLARI: İZMİR YENİ KENT MERKEZİ ÖRNEĞİ**” başlıklı tez tarafımızdan okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Şebnem GÖKÇEN

Yönetici

Prof. Dr. Koray VELİBEYOĞLU

Prof. Dr. Mine TANAÇ ZEREN

Jüri Üyesi

Jüri Üyesi

Prof. Dr. Okan FISTIKOĞLU

Müdür

Fen Bilimleri Enstitüsü

TEŞEKKÜR

Tez çalışmam süresinde gösterdiği sabır, anlayış ve hoşgörü için kendisine her defasında daha fazla hayran olduğum tez danışmanım Prof. Dr. Şebnem Gökçen'e beni her koşulda desteklediği ve yolumu aydınlattığı için ne kadar teşekkür etsem de azdır. Ne kadar yorulsam da düşmeme izin vermeyen, beni güçlendiren ve aldığım nefesi anlamlı kılan hayat arkadaşım Sinan Güngör'e ve en kötü zamanımda bile beni güldüren, uykusuz gecelerimde yanımda kalmak için direnen zıpır oğlum Kayra Güngör'e her şeyim oldukları ve hayatıma anlam kattıkları için, bu aşamaya kadar beni hiçbir zaman yalnız bırakmayan, karnına düştüğüm andan beri kendisini kustursam da her daim arkamda olan sevgili annem Ayşegül Odabaşı'na, beni her zaman şevklendiren ve güçlendiren yakın arkadaşlarım Gizem Tokgöz ve Burçak Karlı'ya, bu süreçte tez danışmanım vesilesi ile birlikte çalışma fırsatı bulduğum ve kendisini tanımaktan dolayı çok mutlu olduğum sevgili hocam Doç. Dr. Gürhan Aktaş'a ve süresince küçük ya da büyük yardımını esirgemeyen tüm tanıdıklarına çok teşekkür ederim.

Son olarak bedenlen yanımda olmasa da her daim kalbimde olan, örnek aldığım, etik değerlerimin temeli, bu mesleği seçmemin nedeni rahmetli babam Sedat Odabaşı'na zamanında tutamadığım sözlerimin ve borçlarımın bedeli olarak tezimi armağan ediyorum.

Sezin GÜNGÖR

ENDÜSTRİYEL MİRAS ALANLARININ KÜLTÜR EKSENLİ DÖNÜŞÜM POTANSİYELİ VE SORUNLARI: İZMİR YENİ KENT MERKEZİ ÖRNEĞİ

ÖZ

Endüstrisizleşme ve küreselleşme süreçleri ile neoliberal politikalar, kentlerdeki üretim işlevlerinin, emek maliyetlerinin düşük olduğu ülkelere kaymasına sebep olurken, kent içindeki Fordist üretim tarzındaki üretim ve sanayi alanları da rekabetçi kentlerin küresel ağa eklemelenme çabası içerisinde artık kullanım ve emek değeri ile değil, dönüşüm değeri ile ön plana çıkmaktadır. Bu yapılar özellikle merkezi alanlarda konumlanmış olmakla birlikte önemli bir kent imgesi, endüstriyel ve ekonomik gelişimin bir göstergesidir. Değişen ekonomi politikaları ve yaklaşımlar sonucunda birçok endüstriyel miras yapısı neoliberal politikaların kentteki en önemli silahı olan ekonomik getiri kaygısı içerisinde, koruma kurulu tarafından korunma altına alınmasına rağmen yok edilmiştir. Türkiye’de endüstri mirasının neden korunması gerektiği konusunda giderek artan bir bilinç oluşmuş olsa da nasıl ve kim tarafından korunacağı konusunda eksiklikler bulunmaktadır. Gerçekleştirilen örnekler üzerinden doğru tespitlerin yapılabilmesi bu önemli kent imgelerinin karakterlerini kaybetmeden nasıl yaşatılacağı konusunda gerçekleştirilebilecek dönüşümlere ışık tutacaktır.

İzmir liman arkası bölgesi birçok farklı endüstriyel yapının birarada bulunduğu tarihi ve kültürel bir odak olmakla birlikte, kültür endüstrisi potansiyeli düşünüldüğünde bu alanların korunması, yeniden işlevlendirilmesi ve dönüşüm potansiyellerinin değerlendirilmesi araştırmanın ana yaklaşımını oluşturmaktadır. İzmir yeni kent merkezi sınırlarına dâhil olan alanda koruma ve yeniden işlevlendirme süreçlerine farklı inisiyatiflerden nasıl bakıldığının anlaşılabilmesi, Dünya ve Türkiye örnekleri üzerinden başarı ve başarısızlık kriterleri çıkartılarak bu alanların potansiyellerinin ve karşılaşılabilecekleri risklerin belirlenebilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda örneklerin ve tarihsel gelişimlerinin irdelenmesi, kurumsallaşma süreçlerinin ve yasal dayanakların araştırılması büyük önem arz etmektedir.

Anahtar kelimeler: endüstriyel miras, kültür eksenli dönüşüm, kültür endüstrisi

CULTURE-LED REGENERATION POTENTIAL AND PROBLEMS OF INDUSTRIAL HERITAGE BUILDINGS: CASE OF NEW CITY CENTER OF IZMIR

ABSTRACT

While the process of deindustrialization and globalization under neoliberal policies cause the manufacturing activities in cities to move to locations where labor costs are low and where the non-residential and industrial areas of Fordist production no longer come to the forefront with their value of use and labor, but rather the value of their economic inputs due to efforts for integrating competitive cities into the global network. Although these buildings are located especially in central areas, they altogether constitute an important image of the city as indicators of industrial and economic development. As result of changing economic policies and approaches, many industrial heritage buildings have been destroyed despite being protected by the conservation board in the concern of rent, which is the most important weapon of neoliberal policies in the city. Although there is a growing consensus on why industrial heritage should be protected in Turkey, there are deficiencies in how and by whom it should be protected. Making accurate determinations based on good examples will shed light on their possible conversion into such uses that can keep these important city images alive without losing their character.

While the Izmir rear-port area is a historical and cultural focus where many different industrial buildings coexist, the main approach of the research focuses on the potential of the cultural industry, the conservation, re-use and evaluation of the transformation potentials of these areas. It is necessary to understand how the conservation and re-use processes in the area within boundaries of Izmir's new city center are taken into account by different initiatives, to determine the potential of these areas and the risks they may encounter by examining success and failure criteria through the examples of the world and Turkey. In this context, it is of great importance to examine the different buildings, to examine the historical development and to investigate the institutionalization processes under current legislative framework.

Keywords: industrial heritage, culture-led regeneration, creative economies

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
YÜKSEK LİSANS TEZİ SINAV SONUÇ FORMU	ii
TEŞEKKÜR.....	iii
ÖZ	iv
ABSTRACT.....	v
ŞEKİLLER LİSTESİ	x
TABLolar LİSTESİ.....	xiv
BÖLÜM BİR - GİRİŞ.....	1
1.1 Konu ve Kapsam.....	1
1.2 Amaç ve Hedefler	2
1.3 Yöntem	4
BÖLÜM İKİ - ENDÜSTRİYEL MİRAS VE KÜLTÜR ÜZERİNE KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	5
2.1 Endüstriyel Miras Kavramı.....	5
2.1.1 Tarihsel Arkaplan: Kavramın Doğuşu ve Tarihsel Gelişimi.....	5
2.1.2. Yasal Çerçeve: Örgütler ve Oluşumlar	13
2.1.3 Endüstri Mirasının Değeri	17
2.1.4 Endüstri Mirasının Koruma Yaklaşımları	18
2.1.5 Türkiye’de Endüstri Mirasına Bakış	21
2.2 Kentlerin Dönüşümü ve Yeniden İşlevlendirme Kavramı	22
2.2.1 Kentlerin Dönüşümü	22
2.2.2 Yeniden İşlevlendirme	23
2.2.3 Âtıl Endüstriyel Alanların Dönüşümü (Brownfield Revedelopment)...	25
2.3 Kültür Eksenli Dönüşüm Kavramı	27
2.3.1 Kültür Ekonomisi- Kültür ve Yaratıcı Endüstriler	28
2.3.2 Kültür Eksenli Dönüşüm Stratejileri	29

BÖLÜM ÜÇ-ENDÜSTRİYEL MİRAS YAPILARINDA KÜLTÜR EKSENLİ DÖNÜŞÜM DENEYİMİ 31

3.1 İlkeler: Sürdürülebilirlik ve Kentsel Bellek Kavramları Kapsamında Endüstriyel Miras Alanlarının Dönüşümü	31
3.2 Politika ve Stratejiler: Neoliberal Kentleşme ve Koruma Çatışması.....	35
3.3 Uygulama: Dünyadan ve Türkiye’den Örnekler	37
3.3.1 Ulaşım Yapıları Dönüşümüne Örnekler.....	37
3.3.2 Kıyıdaki Endüstri Alanları Dönüşümüne Örnekler.....	40
3.3.4 Tekil Yapı Ölçeğinde Dönüşüme Örnekler.....	45
3.4 Tartışma: Endüstriyel Miras Yapılarının Dönüşümünden Alınabilecek Dersler	54

BÖLÜM DÖRT-ÖRNEK ALAN İNCELEMESİ: İZMİR YENİ KENT MERKEZİ 59

4.1 İzmir Sanayileşmesi ve Kentsel Gelişimi	59
4.2 İzmir Yeni Kent Merkezi Nazım İmar Planı ve Endüstri Mirası.....	70
4.2.1 Nazım Planlama Ölçeğindeki Çalışmalar ve Liman Bölgesindeki Sanayi Gelişimi ve Planın Altyapısını Oluşturan Detaylar	71
4.3 İzmir İli Kültür Ekonomisi, Kültür Altyapısı ve Endüstri Mirası	75

BÖLÜM BEŞ- İZMİR YENİ KENT MERKEZİ ENDÜSTRİYEL MİRAS VARLIĞI 76

5.1 Çalışma Alanı Endüstriyel Miras Varlığı Tespiti	77
5.2 İzmir Liman Arkası Endüstriyel Miras Varlığı	94
5.3 İzmir Yeni Kent Merkezi ve Etki Alanındaki Endüstriyel Mirasa Konu Alanların Değerlendirilmesi	108

BÖLÜM ALTI-SONUÇ..... 119

KAYNAKLAR.....	124
-----------------------	------------

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa

Şekil 2.1 Endüstriyel Mirasa Konu Kanal Ve Demiryolları İçin İlk Koruma Girişiminde Bulunan L.T.C. Rolt	6
Şekil 2.2 Endüstri Arkeolojisi Teriminin İlk Kez Kullanıldığı Amateur Historian Dergisi	7
Şekil 2.3 1962 Yılında Yıkılan Euston İstasyonunun Bir Tasviri.....	8
Şekil 2.4 Ironbridge Gorge Köprüsü.....	9
Şekil 2.5 Tıccih Logosu	13
Şekil 2.6 Erih Logosu.....	14
Şekil 2.7 Cultural Routes Of The Council Of Europe	15
Şekil 2.8 Docomomo Logosu.....	16
Şekil 2.9 E-Faith Logosu.....	17
Şekil 3.1 Atıl Endüstri Alanları İçin Dönüşüm Araçları (Sağlık, 2020).....	31
Şekil 3.2 Orsay Tren Garı Tarihi Görünüm	38
Şekil 3.3 Orsay Müzesi'nin İç Kısmı Günümüz Görünümü.....	39
Şekil 3.4 Lokomotif İstasyonu Yapısı, Çamlık Lokomotif Müzesi	39
Şekil 3.5 Sergilenen Lokomotifler	40
Şekil 3.6 1882 Yılında Londra Doklarının Görünümü	41
Şekil 3.7 Seka Kağıt Fabrikası Tarihi Görünüm	42
Şekil 3.8 Seka Park Hava Görünümü.....	42
Şekil 3.9 Seka Kâğıt Müzesi Hava Fotoğrafı.....	43
Şekil 3.10 Ruhr Bölgesinin 18.Yy Görünümü	44
Şekil 3.11 Ruhr Bölgesi Günümüz Görünümü	44
Şekil 3.12 Duisburg-Nord Landschaftspark (Solda) Ve Iba Emscher Park (Sağda) Görünümü.....	45
Şekil 3.13 Viyana Gazometreleri Tarihi Görünüm	46
Şekil 3.14 Viyana Gazometreleri Güncel Görünüm	46
Şekil 3.15 Bankside Elektrik Santrali (Tate Modern Sanatlar Müzesi) Eski Görünüm	47
Şekil 3.16 Tate Modern Sanatlar Müzesi Günümüz Görünümü.....	48
Şekil 3.17 Silahtarağa Elektrik Santrali Eski Görünüm.....	49

Şekil 3.18 Silahtarağa Günümüz Görünümü	49
Şekil 3.19 Royal Tobacco Factory (Sevilla Üniversitesi) Tarihi Görünüm.....	50
Şekil 3.20 Sevilla Üniversitesi Günümüz Görünümü	50
Şekil 3.21 Cibali Tütün Fabrikası Eski Görünüm.....	51
Şekil 3.22 Kadir Has Üniversitesi Günümüz Görünümü.....	51
Şekil 3.23 Cannon Design Mimarlık Ofisi Dış Görünüş	52
Şekil 3.24 Yapının İçinde Katlar Arası Ulaşımı Sağlayan Müdahale.....	53
Şekil 3.25 Tuz Ambarı Dış Görünüm	54
Şekil 3.26 Tuz Ambarı Restorasyon Sonrası İç Mekân	54
Şekil 4.1 19. Yüzyıl İzmir Etnik Dağılım	60
Şekil 4.2 “Regie Des Tabacs” Tütün İşletmeleri	61
Şekil 4.3 İzmir-Aydın Demiryolu Hattı Durakları.....	62
Şekil 4.4 Alsancak Garı Ve Levantenlerin Kullandığı İstasyon Yapısı Ve Saat Kulesi.	62
Şekil 4.5 İzmir-Kasaba Demiryolu Hattı Durakları	63
Şekil 4.6 1885 Yılına Ait İzmir Planı.....	64
Şekil 4.7 Büyük İzmir Yangını	65
Şekil 4.8 İzmir Yangın Yeri "Danger-Prost Planı"	66
Şekil 4.9 İzmir Yangın Yeri "Jansen Planı"	67
Şekil 4.10 1930 Yılı İzmir Ulaşımı	68
Şekil 4.11 Kemal Ahmet Arû, Gündüz Özdeş Ve Emin Canpolat’ın Hazırladığı İmar Planı.....	69
Şekil 4.12 1973 Yılı 1/25.000 Ölçekli İzmir Metropolitan Alan Nazım İmar Planı..	71
Şekil 4.13 1989 Yılı 1/25.000 Ölçekli İzmir Büyükşehir Bütünü Nazım Plan Revizyonu.....	72
Şekil 4.14 2001 Yılında Düzenlenen İzmir Liman Bölgesi İçin Kentsel Tasarım Uluslararası Fikir Yarışmasında Dereceye Giren Projeler	73
Şekil 4.15 İzmir Yeni Kent Merkezi Nazım İmar Planı.....	74
Şekil 5.1 Çalışma Alanı Fabrika Yapı Ve Yerleşkelerinin Bulunduğu Üretim Parselleri	78
Şekil 5.2 Çalışma Alanı İçerisindeki Depolama Parselleri	79
Şekil 5.3 Çalışma Alanı Kamusal Hizmet Kullanımındaki Parseller	80

Şekil 5.4 Çalışma Alanı İçerisindeki Ulaşım Yapıları	81
Şekil 5.5 Bayraklı İlçesi Endüstriyel Mirasa Konu Olabilecek Parsellerin İşlevlerine Göre Dağılımı	82
Şekil 5.6 Kula Mensucat Yerleşkesinin Genel Görünümü (Url-26).....	83
Şekil 5.7 Salhane Bölgesinde Bulunan Kula Mensucat Fabrikası (Url-26).....	83
Şekil 5.8 Bornova İlçesi Endüstriyel Mirasa Konu Olabilecek Parsellerin İşlevlerine Göre Dağılımı	86
Şekil 5.9 Konak İlçesi Endüstriyel Mirasa Konu Olabilecek Parsellerin İşlevlerine Göre Dağılımı	89
Şekil 5.10 Umurbey Mahallesi Endüstriyel Miras Varlığı	95
Şekil 5.11 Eski Un Fabrikası 1 (Şimşek, 2006)	96
Şekil 5.12 Eski Un Fabrikası 2 (Şimşek, 2006)	97
Şekil 5.13 Tariş Alkol Fabrikası (Şimşek, 2006).....	97
Şekil 5.14 Eski Kiremit Fabrikası (Şimşek, 2006).....	98
Şekil 5.15 Şark Sanayi Vaziyet Planı (Şimşek, 2006)	99
Şekil 5.16 Şark Sanayi (Şimşek, 2006).....	99
Şekil 5.17 İzmir Havagazı Fabrikası (Eski) (Şimşek, 2006).....	101
Şekil 5.18 Havagazı Fabrikası (Yeni) (Havagazı Fabrikası)	101
Şekil 5.19 Havagazı Fabrikası Yerleşim Planı (Şimşek, 2006)	102
Şekil 5.20 Havagazı Fabrikası Restorasyon Sonrası Plan.....	102
Şekil 5.21 Sümerbank Basma Sanayi Vaziyet Planı (Uğursal, 2011).....	103
Şekil 5.22 Sümerbank Basma Sanayi (Eski Hava Fotoğrafı) (Şimşek, 2006)	104
Şekil 5.23 Sümerbank Basma Sanayi İç Mekân (Şimşek, 2006).....	105
Şekil 5.24 Elektrik Fabrikası Vaziyet Planı 1 (Şimşek, 2006).....	106
Şekil 5.25 Elektrik Fabrikası Vaziyet Planı (Şimşek, 2006).....	107
Şekil 5.26 Elektrik Fabrikası (Eski Görünüm) (Elektrik Fabrikası)	107
Şekil 5.27 İzmir Elektrik Fabrikası (Yeni Görünüm) (Elektrik Fabrikası)	108
Şekil 5.28 İzmir Sanayisinin Gelişimi	109
Şekil 5.29 Kültür Odakları Ve Çalışma Alanının Çakıştırılması.....	111
Şekil 5.30 Bölgeleme Ve Yaklaşım	117

TABLULAR LİSTESİ

	Sayfa
Tablo 2.1 TICCIH Tarafından Düzenlenen Kongreler	10
Tablo 2.2 Endüstri Arkeolojisi Kavramı Tarihsel Gelişim	11
Tablo 3.1 Sürdürülebilir yapı ilkeleri (Kohler, 1999).....	35
Tablo 5.1 Bayraklı ilçesi endüstriyel mirasa konu olabilecek parseller ve nitelikleri	89
Tablo 5.2 Bornova ilçesi endüstriyel mirasa konu olabilecek parseller ve nitelikleri	89
Tablo 5.3 Konak ilçesi endüstriyel mirasa konu olabilecek parseller ve nitelikleri	89
Tablo 5.4 Çalışma alanı kültürel miras varlığı.....	119
Tablo 5.5 İlçelerdeki kültür mekanlarının etkinlik türüne göre dağılımı.....	121
Tablo 5.6 İlçelerdeki kültür mekanlarının yönetimine göre dağılımı.....	122
Tablo 6. 1 Korumaya dair kararlar	121
Tablo 6. 2 Bütünleştirmeye dair kararlar	121
Tablo 6. 3 Kültüre dair kararlar.....	122
Tablo 6. 4 Yaşatma ve kullanmaya dair kararlar	123

BÖLÜM BİR

GİRİŞ

1.1 Konu ve Kapsam

Günümüz kentlerinde, yerel ve bölgesel ölçekte ekonomik kalkınmanın en önemli bileşenlerinden biri olan kültür sektörü, aynı zamanda kentlerin çok-boyutlu (mekânsal, sosyal ve ekonomik) dönüşümünde önemli bir rol oynamaktadır. Gerçekleşen kültür eksenli dönüşümler, kentlerin küresel ölçekte rekabet edebilirlik seviyelerini belirleyen markalaşma potansiyelinin bir anahtarı olarak, bazı uygulamalarda soylulaşma, bazılarında ise toplumsal bütünleşme ile sonuçlanmaktadır.

Dünya kenti olma çabası içerisindeki yönetimler kültürel çeşitlilik, sosyal katılım, artan refah ve yaşam seviyesi ve sürdürülebilir kentsel gelişim gibi kavramlar üzerinden kentsel politikalarını değiştirmektedirler. Bu yaklaşım kentte uzun süre âtil kalan ve olumsuz sıfatlara maruz kalsa da kentte simgesel bir imaj ögesi olan eski endüstri yapılarının sürdürülebilirlik bağlamında korunarak yeniden işlevlendirilmesi ve kente kazandırılması fırsatını doğurmuştur.

Sanayileşme ve küreselleşme dinamikleri dünya ekonomisini belirlediği gibi aynı zamanda kentlerin sosyal ve fiziksel yapılarını da etkilemiştir. Endüstri devrimi insanlık tarihi için bir dönüm noktası oluşturarak ve kentler için bir anlamda kültür şoku yaratarak kentlerin dönüşümünü sanayi yapısı yatırımları ile gerçekleştirmiştir. Endüstri devrimi sonrası sanayileşme süreçleri günümüzde küresel ekonomik dengelerin ve neoliberal politikalarının yönlendirdiği kalkınma paradigmalarının asal bir parçası olmayı sürdürmektedir. Bugün gelinen noktada ise kalkınma paradigmaları sanayinin kabuk değiştirdiği yeni bir kurguyu beraberinde getirmiştir. Nitekim endüstrisizleşme ve küreselleşme süreçleri ile neoliberal politikalar kentlerdeki üretim işlevlerinin, emek maliyetlerinin düşük olduğu ülkelere kaymasına sebep olurken, kent içindeki Fordist üretim tarzındaki üretim ve sanayi alanları rekabetçi kentlerin küresel ağa eklemlenme çabası içerisinde artık kullanım ve emek değeri ile değil, dönüşüm

değeri ile ön plana çıkmaktadır. Bu etki ile söz konusu alanların ya ekonomik girdi değeri ile ön plana çıkan bir toprak parçası, ya içindeki yapıların geniş strüktürleri ile popüler bir soylulaştırma nesnesi ya da korumacı bir bakış açısı ile küreselleşmenin yarattığı uçurumları dengeleyecek bir araç olarak kültür eksenli dönüşüm süreçlerinin bir parçası olarak işlev gördükleri söylenebilecektir.

Bu çerçevede, endüstrisizleşme süreçleri ve kentlerin rekabet edebilirlik stratejileri kapsamında kültür alanının temel ekonomik girdi araçlarından biri olarak kabul edildiği kentlerde, endüstriyel yapılar üzerinden kültür eksenli dönüşümün ne şekilde gelişim gösterdiğinin ve/veya gösterebileceğinin tespiti önem kazanır. Özellikle kuzey kürede yer alan gelişmiş ülkelerdeki kentlerin bu anlamda kayda değer bir deneyime sahip oldukları açık olmakla birlikte, gelişmekte olan ülke kentleri için çizilebilecek yol haritalarının endüstriyel miras ve kentsel rekabet-edebilirlik ilişkisi bağlamında henüz netleşmediği ve araştırmaya açık bir alan olduğu söylenebilecektir.

Bu bağlamda; İzmir Yeni Kent Merkezi endüstriyel miras ve kentsel rekabet-edebilirlik ilişkisi bağlamındaki analizlerin yapılp stratejilerin belirlenebileceği bir örnek alan olarak ele alınabilecektir. İzmir Yeni Kent Merkezi sınırları dâhilindeki eski endüstri yapılarının veya alanlarının tespit edilmesi, İzmir kenti kültür endüstrisi ve yaratıcı endüstri sektörlerine yönelik potansiyellerinin incelenmesi, hayata geçirilmiş örneklerin incelenmesi ile nasıl bir dönüşüm gerçekleşebileceğinin başarı ve başarısızlık kriterleri üzerinden irdelenmesi ve böyle bir dönüşümün nasıl bir etki yaratacağına dair fırsatların ve günümüz neoliberal politikalarının endüstriyel miras alanları üzerindeki olası risklerinin belirlenmesi çalışmanın temellendiği noktalardır.

1.2 Amaç ve Hedefler

Araştırma kapsamında İzmir Yeni Kent Merkezi sınırları dâhilindeki endüstri mirasının korunarak kültür eksenli dönüşümü için potansiyellerin tespit edilmesi, bu bağlamda İzmir ili endüstriyel kültür mirası altyapısının incelenmesi ve İzmir Yeni Kent Merkezindeki baskın neoliberal politikalar çerçevesinde bu yapıların veya alanların üzerindeki baskıların ve risklerin belirlenmesi, dünya ve Türkiye

örneklerinin başarı ve başarısızlık kriterleri üzerinden olası bir dönüşüm senaryosu kurgulanabilmesi ve küresel ağı kültür endüstrileri ve yaratıcı endüstriler bağlamında eklemenebilmesi için mevcut durumun ve sonuç ürününün etkilerinin gözlemlenebilmesi amaçlanmaktadır.

Araştırma İzmir Yeni Kent Merkezinin neoliberal politikalar eksenindeki gelişmelerin bu alanlar üzerinde nasıl bir baskı yarattığı, buna karşılık bu alanların kültür eksenli dönüşümünün İzmir ili kültür ekonomisi ve buna bağlı olarak bölgesel kalkınmasında yaratabileceği ekonomik, kültürel ve toplumsal etkilerinin neler olabileceği konusundaki sorular araştırmanın genel tartışma çerçevesini belirlemektedir. Öte yandan Türkiye ölçeğinde endüstri mirasını koruma yöntemleri açısından bu yapıların “neden” korunması gerektiği konusunda giderek artan bir bilince sahip olursa da bu koruma ve yeniden işlevlendirme potansiyelinin “nasıl” değerlendirileceği konusunda sınırlı başarı örnekleri bulunmaktadır. Gerçekleştirilmiş örnekler üzerinden koşullar, sınırlar ve etkilerin tartışılması ve olası dönüşümler için izlenebilecek bir uygulama rotası çizilebilmesi ile bu alanların kentle ve kentin kültür endüstrileri ile nasıl bütünleşebileceğine yönelik kültür yönetimi politikalarının belirlenmesi hedeflenmektedir.

Çalışmanın problemleri çerçevesinde ulaşılması beklenen hedefleri:

- İzmir Yeni Kent Merkezi sınırları içine dâhil alanda endüstri mirasının yeri ve önemi, çevresel etkileri ve kimliğinin belirlenmesi
- İmgesel değer olarak bu alanların ve yapıların tarihi önemlerinin belirlenmesi
- Dönüşümlerinde etkili olan fiziksel, ekonomik, politik ve sosyal faktörlerin belirlenmesi,
- Endüstriyel miras alanlarının kültür eksenli dönüşümü bağlamında kapsamlı fonksiyonel analiz yöntemlerinin kurgulanması,
- Olası bir dönüşümde bu sürece dâhil olacak aktörlerin belirlenmesi,
- Endüstriyel miras yapılarının kültür eksenli dönüşümünde yol haritası kurgusu yapılması

yoluyla olası bir dönüşümün İzmir ili kültür ekonomisine katkısının belirlenebilmesi mümkün olabilecektir.

1.3 Yöntem

Projenin temel aldığı kuramsal arka plan öncelikle literatür araştırması yapılmasını gerektirmektedir. Bu kapsamda kültür ekonomisi, kültür endüstrisi ve yaratıcı endüstriler kavramlarının ve tarihsel gelişimlerinin araştırılması, endüstri arkeolojisi ve endüstri mirası kavramlarının ve tarihsel gelişiminin irdelenmesi için salt bilimsel yayınlara değil, aynı zamanda uluslararası kimi kuruluşların oluşturduğu raporlar irdelenecektir. Dünya ve Türkiye örneklerinin incelenmesi için ilgili ulusal ve uluslararası kuruluşların veri tabanlarına, yayınlarına ve iyi örneklerle ilişkin bilgi ve belgelere erişilmesi amacıyla söz konusu kurumların internet siteleri ve toplantı raporları incelenecektir.

Yerel ölçekteki veriler için, çalışma alanı olarak seçilen İzmir Yeni Kent Merkezi nazım imar planının ve İzmir kenti stratejik gelişim kararları incelenmiş, kurumlarla gerekli görüşmelerin yapılmış, koruma kurulundan endüstriyel miras yapılarının belgeleri alınmış ve bu alanların tarih içerisindeki gelişimleri kimliklerinin tanımlanabilmesi açısından araştırılmıştır. Bu araştırmalar sonucunda toplanan yapı örnekleri ve alansal verilerin bilgi fişlerinin oluşturulması ile toplanan verilerin haritalaştırılması aşamasında Coğrafi Bilgi Sistemleri altyapısından yararlanılmıştır. Çalışma yöntemi kapsamında kurum ve tüzel kişi görüşlerinin alınarak yorumlanmasının alansal araştırmaları destekleyici bilgiler sunmuştur.

BÖLÜM İKİ

ENDÜSTRİYEL MİRAS VE KÜLTÜR ÜZERİNE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1 Endüstriyel Miras Kavramı

Endüstri Mirası kavramı genel bir tabirle Endüstri Devrimi'ne konu olan, bu dönemden günümüze kadar ulaşmış yapılar tekil ise “endüstri anıtı” veya yapı toplulukları ise “endüstri siti” olarak kavramlaştırılmış olup, bu yapı ve yapı topluluklarının ulusal çerçevede koruma altına alınması ile ortaya çıkmış ve anlam kazanmıştır. Endüstriyel miras yapılarının bulunması, geçmişlerinin ve tarihi süreçlerinin araştırılması ve kayıt altına alınması ise Endüstri Arkeolojisi kavramını doğurmuştur (Kıraç, 2001).

Endüstri mirası kavramının tam olarak açıklanabilmesi için öncelikle Endüstri Devrimi, endüstrileşme ve endüstrisizleşme süreçlerinin açıklanabilmesi ve irdelenmesi gerekmektedir. Bu amaçla, bölümde tarihsel süreç incelenerek endüstri miras kavramı açıklanacak, dünyadaki ve Türkiye'deki yasal dayanaklarına odaklanılarak Endüstri Miras kavramının oluşumunda ve gelişiminde etkili olan kurum ve kuruluşlar irdelenerek koruma yaklaşımları değerlendirilecektir.

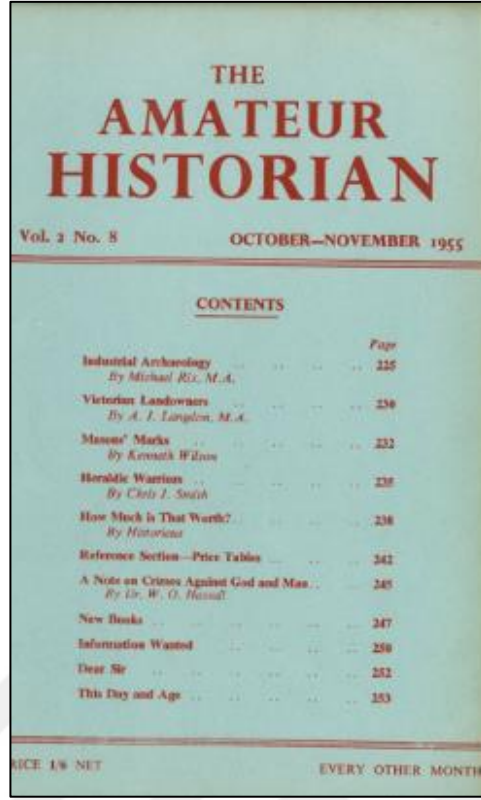
2.1.1 Tarihsel Arkaplan: Kavramın Doğuşu ve Tarihsel Gelişimi

Eski endüstri yapıları veya alanları için ilk koruma tepkisi bu alanların önemli değerler olduğu düşüncesi ile bu alanların korunması, temizlenmesi ve ziyaretçilere tanıtılması gerekliliğinin vurgulandığı bağımsız ve bireysel bir tepki olarak yazar L.T.C. Rolt (Şekil 1.1) ve aynı düşüncedeki gönüllüler ile birlikte 1940'larda dile getirilmiştir. İngiltere'deki kanalların bakımı ve demiryollarının korunarak ziyaretçilere açılması girişimleri bu düşüncenin mekânsal yansımasını oluşturmuştur. Bu bakımdan bu yapıların korunmasının yanı sıra turistik faaliyet ve kültür odaklı dönüşümü için bilinçli olarak atılan ilk adım denilebilir (Saner, 2012; Palmer , 2008).

Şekil 2.1 Endüstriyel mirasa konu kanal ve demiryolları için ilk koruma girişiminde bulunan L.T.C. Rolt (L.T.C Rolt)

1955 yılında İngiliz tarihçi Michael Rix'in "*The Amateur Historian*" (Şekil 1.2) dergisinde yazdığı, bu alanların kaybolup gitmesinden kaynaklı endişesini yansıttığı, dergi makalesi konunun bilinirliğinin başlangıcı olmuştur. Yazarın "endüstri arkeolojisi" terimini kullanması ile de bu kavram literatürde kendine yer edinebilme imkânı elde etmiştir. Bu terimi kullanmasındaki başat neden endüstri devrimi kalıntılarının ortaya çıkarılması ve koruma altına alınabilmesidir. Koruma bilincinin bu konuda artık bir tanımının bulunması, araştırılmasının ve konunun kapsamının geliştirilmesinin önünü açmıştır (Rix, 1955; Saner, 2012; Palmer , 2008)

CONTENTS	
	Page
Industrial Archaeology By Michael Rix, M.A.	225
Victorian Landowners By A. J. Langdon, M.A.	230
Museum Marks By Kenneth Wilson	232
Horrible Warnings By Chris J. Smith	235
How Much is That Worth? By Historians	238
Reference Section—Price Tables	242
A Note on Crimes Against God and Man By Dr. W. O. Hassall	245
New Books	247
Information Wanted	250
Dear Sir	252
This Day and Age	253

PRICE 1/6 NET EVERY OTHER MONTH

Şekil 2.2 Endüstri arkeolojisi teriminin ilk kez kullanıldığı Amateur Historian dergisi (Rix, 1955)

1944 yılında İngiltere’de arkeolojiiyi araştırma, koruma ve eğitimini teşvik etmek amacı ile kurulmuş olan CBA (*Council for British Archaeology*) “endüstri arkeolojisi” teriminin kullanılmasının ardından 1959 yılında bir ilk olarak “*endüstriyel arkeoloji araştırma komitesi*”ni kurmuştur. Bu sayede kanallar ve demiryollarına ek olarak değirmen, maden ve taş ocakları, demir döküm atölyesi gibi eski endüstriyel tesislerin de korunması gerekli alanlara dâhil olması ile birlikte, kayıt altına alınması gerekliliği ön plana çıkmıştır (Saner, 2012; Kırarç, 2001). 1960’ların başında komitenin belgeleme sistemi ile kayıt altına alınan “endüstri anıtları” ulusal bir envanter yaratılmasına zemin hazırlamıştır (Falconer, 2005).

1962 yılında Euston İstasyonunun (Şekil 2.3) yıkımı Britanya’da endüstri alanlarının korunmaya yönelik popüler tepkinin başlangıcı olmuştur (Alpan, 2012). 1964 yılında “*Journal of Industrial Archeology*” yayını ve akabinde CBA ve Bath Üniversitesi tarafından konu ile ilgili konferanslar düzenlenmesi, Bath Üniversitesinde endüstri arkeolojisi bölümü açılması, konu ile ilgili derneklerin kurulması ve dergilerin basılması, çeşitli envanter ve belgeleme çalışmalarının kurumsal olarak yapılması

konunun Britanya sınırlarını aşmasını sağlamıştır. 1973 yılında konferans ve yayınların beklenenden fazla ses getirmesi üzerine “*Association for Industrial Archaeology*” derneği kurulmuş ve koruma konusunda bilinen ilk isim olan L.T.C. Rolt dernek başkanı olmuştur (Saner, 2012; Palmer , 2008).

Şekil 2.3 1962 yılında yıkılan Euston İstasyonunun bir tasviri (Euston tren istasyonu)

Konferanslar, yayınlar ve envanter sisteminin yanı sıra bu akımın ve farkındalığın dünya çapında yayılmasında ve bilinirliğinin artmasında elbette dönüşmüş bir uygulamanın görülmesi de oldukça etkili olmuştur. Endüstri devrinin en önemli kalıntılarından, endüstri devriminin doğduğu yer olarak anılan ve günümüzde UNESCO dünya miras listesine alınan *Ironbridge Gorge Müzesi* (Şekil 1.4.) kurulmuş ve bu alanların korunması ve yeniden kullanımının da öncüsü ve sembolü haline gelmiştir (Saner, 2012; Palmer , 2008). *Ironbridge George Müzesi* koruma ve eğitim amacıyla kurulmuş ancak bünyesinde bulunan otuz altı anıt yapı, bir araştırma kütüphanesi, tarihi konutlar, müzeler, doğal doku, arkeolojik alanlar ve şapel ve yurt yapılarından oluşan geniş ve tam anlamıyla her bir ögesi korunarak günü yaşatan bir turizm merkezi haline gelmiştir (Ironbridge).

Şekil 2.4 Ironbridge George Köprüsü (Ironbridge)

Konunun uluslararası boyut kazanmasındaki en önemli isim ise Ironbridge George Müze müdürlüğünü yapan Neil Cassons oluyor. Cassons önerisi ile ilk olarak 1973 yılında *FICCIM – (First International Congress on the Conservation of Industrial Monuments)* Birinci Uluslararası Endüstri Anıtlarını Koruma Kongresi, iki yıl sonra 1975 yılında *SICCIM – (Second International Conference on the Conservation of Industrial Monuments)* İkinci Uluslararası Endüstri Anıtlarını Koruma Kongresi akabinde ve akabinde 3 sene sonra yeni bir örgütlenmeyi sağlayan TICCIH’ın (Uluslararası Endüstri Mirası Komitesi) 1978 yılında kurulması ile konu uluslararası bir geçerlilik kazanmıştır (Trinder , 2000). Bununla birlikte bu toplantıda “endüstri anıtı” tabiri yerine “endüstri mirası” teriminin kullanılması bu alandaki etkinliklerin daha geniş bir alana yayılmasının önünü açmıştır (Saner, 2012; Tanyeli, 1998). Bu süreçten sonra yaklaşık 3 senede bir düzenlenen konferanslar uluslararası ölçekte farklı ülkelerde ve farklı temalarda gerçekleşmeye devam etmiştir. Söz konusu konferanslar yılları ve gerçekleştiği ülkeler Tablo 2.1’de verilmiştir.

Tablo 2.1 TICCIH tarafından düzenlenen kongreler

Düzenlenen Kongreler	Tarih	Yer
Birinci Uluslararası Endüstriyel Anıtların Korunması Kongresi (FICCIM)	1973	Ironbridge, Birleşik Krallık
İkinci Uluslararası Endüstriyel Anıtların Korunması Kongresi (SICCIM)	1975	Almanya
Üçüncü Uluslararası Endüstriyel Anıtların Korunması Kongresi (Endüstri Mirası teriminin doğuşu)	1978	Stockholm, İsveç
Dördüncü Uluslararası Kongre	1981	Lyon-Grenoble, Fransa
Beşinci Uluslararası Kongre	1984	Massachusetts, ABD
Altıncı Uluslararası Kongre	1987	Viyana, Avusturya
Yedinci Uluslararası Kongre (Sanayi, İnsan, Peyzaj)	1990	Brüksel, Belçika
Sekizinci Uluslararası Kongre (Endüstriden Endüstriyel Mirasa)	1994	Montreal, Kanada
Milenyum Kongresi (Sanayi Devriminden Tüketici Devrimine: Sanayileşme Arkeolojisine Uluslararası Bakış Açıları)	2000	Londra, İngiltere
On üçüncü Uluslararası Kongre (Endüstriyel Miras ve Kentsel Dönüşüm: Üretken Bölgeler ve Endüstriyel Peyzaj)	2006	Terni, İtalya
On Dördüncü Uluslararası Kongre (Endüstriyel Miras – Ekoloji ve Ekonomi)	2009	Freiberg, Almanya
On Beşinci Uluslararası Kongre (Postkolonyalizm ve Endüstriyel Mirasın Yeniden Yorumlanması)	2012	Taipei, Tayvan
On Altıncı Uluslararası Kongre (Yirmi Birinci Yüzyılda Endüstriyel Miras, Yeni Zorluklar)	2015	Lillie, Fransa

Tablo 2.1 Devamı

On Yedinci Uluslararası Kongre 2018 **Santiago, Şili**
(Endüstriyel Miras: Geçmişi Anlamak
Geleceği Sürdürülebilir Hale Getirmek)

2000 yılında ICOMOS ve TICCIH arasında imzalanan iş birliği anlaşması sonucunda TICCIH, ICOMOS'un bu alandaki uzman komitesi haline gelmiştir. Akabinde endüstri mirası konusunda uluslararası standartlar belirlenmesini hedefleyen Venedik Tüzüğü ile uyumlu olması üzerinde durulan The Nizhny Tagil Charter (2003) bu gelişmenin en önemli dayanağını oluşturmuştur (Alpan, 2012; Tanyeli, 1998; Saner, 2012). 2003 yılında, Venedik Tüzüğü (1964)'ne uygun olarak endüstri mirası konusunda uluslararası standartları belirleyen bir metin hazırlanmıştır. 'The Nizhny Tagil Charter for the Industrial Heritage' (Nizhny Tagil Endüstriyel Miras Tüzüğü, 2003) metni koruma kaygısının uluslararası boyut kazanmasının bir sonucudur. Ayrıca ICOMOS tarafından 1982 yılında 'Uluslararası Anıtlar ve Sitler Günü' olarak ilan edilen 18 Nisan günü, her yıl farklı temalarda etkinlikler düzenlenmektedir. 2006 yılının teması ise TICCIH ve ICOMOS tarafından birlikte alınan karar ile '*the heritage of production*' (üretim mirası) olarak belirlenmiştir. Bu etkinlik 'endüstri mirası' kavramının küresel bir ölçeğe yansımaları açısından önemlidir (Alpan, 2012).

Endüstri Arkeolojisi kavramına kaba bir tarihsel akış Tablo 2.2'de verilmiştir.

Tablo 2.2 Endüstri arkeolojisi kavramı tarihsel gelişim

1950'lerin ortası	Savaş ve sonrasındaki yeniden gelişim süreci esnasında İngiltere'de pek çok endüstri yapısının yok olması ve pek çoğunun tehdit altında olması
1955	İngiliz tarihçi Michael Rix'in "The Amateur Historian" dergisinde "Endüstriyel Arkeoloji" başlıklı yazısı
1962	Euston İstasyonunun yıkımına tarihçi ve bilim insanlarının tepkisi
1963	İngiliz Arkeoloji Konseyi ve Bayındırlık Bakanlığı– ulusal sanayi alanları indeksi oluşturarak envanter döküm çalışması
1966	Endüstri Arkeolojisinin bölüm olarak açılması (Bath Üniversitesi)
1968	İlk sanayi müzesi örneği "Ironbridge George Müzesi"

Tablo 2.3 Devamı

1972	Fransa’da Çevre Bakanlığı tarafından yeni müzecilik deneyimi olan “ekomüze” kavramı
1975	Brüksel Endüstri Peyzajı Fuarı- sanayileşmenin peyzaj ve kent görünümündeki etkisine yönelik bilinç oluşturma
1976	• İtalya Milan endüstri arkeolojisi araştırma ve belgeleme merkezi kurulması • Avusturya Tarihi Anıtlar Federasyon Ofisi- özel birim oluşturma çabaları
1977	• Uluslararası Endüstri Arkeolojisi Buluşması • Japonya Endüstri Arkeolojisi Derneği kurulması • Endüstri mirasının sanayi ile ilgili olmayan ilk kullanımı – Paris Orsay Garı- Orsay Müzesi
1978	• Endüstri anıtlarının koruma kanunu içinde yer alışı • Birleşik devletler Tarihi Mirası Koruma ve Rekreasyon servisi kurulması • TICCIH kurulması –uluslararası karakter

Olarak sıralanabilir. Bu genel tarihçeye elbette ki ara tarihler ve gelişimler eklemenebilir (Alpan, 2012).

2.1.2. Yasal Çerçeve: Örgütler ve Oluşumlar

Endüstriyel miras kavramının gelişiminde, globalleşmesinde ve yasal bir statü kazanmasında etkili olan kurum, kuruluş ve örgütler aşağıdaki gibidir.

- **Uluslararası Endüstri Mirasını Koruma Örgütü (TICCIH- The International Comitee for the Conservation of İndustrial Heritage)**

1973 yılında İngiltere’de Endüstri mirasının korunması konulu ilk toplantı (FICCIM) düzenlenmiş İkinci toplantı 1975 (DICCIM), üçüncü toplantı ise 1978 yılında yapılmış ve Endüstri Anıtlarının Korunması amacıyla kurulmuş ve *'Endüstri mirası tarihinin bilimsel ve eğitici değeri hakkında bir anlayış geliştirilmesi ile bu konularda iş birliğinin uluslararası düzeyde sağlanması'* tüzüğü ile önemli örgüt TICCIH kurulmuştur. Endüstri mirasının standartlarını belirlemeye çalışan 'The Nizhny Tagil Charter for the Industrial Heritage' (Nizhny Tagil Endüstriyel Miras Tüzüğü) TICCIH’ın bir organizasyon olmaktan çıkıp uluslararası bir örgüt olmasını sağlamıştır (Trinder , 2000).

Şekil 2.5 TICCIH Logosu (TICCIH)

TICCIH üyesi olan ülkelerdeki endüstri mirasına konu endüstri anıt ve sitlerinin tespiti, korunma sorunları ve kavramın tarihsel süreç içerisinde yeni olay ve olgularla karşılaşabileceği risklere dair kavramsal dönüşümü üzerine gelişmeleri konu eden üç aylık periyotlarla bültenler çıkarmakta, 2 yılda bir *'Patrimoine de l'industrie-Industrial Patrimony'* isimli dergiyi yayınlamakta ve 3 yılda bir toplantılar düzenlemektedir (URL-4).

- **Avrupa Endüstri Miras Rotası (The European Route of Industrial Heritage- ERIH)**

1999 yılında Almanya'daki Ruhr Havzasının dönüşümü için kurgulanan bölgesel bir rota tanımlamak için kurulan zamanla genişleyerek diğer ülkelerinde dâhil olduğu ERIH'in kuruluş amacı endüstriyel mirasa konu yapı ve yapı topluluklarının turizm ile bütünleştirilmesini sağlamaktır. ERDF (*European Regional Development Fund- Avrupa Birliği'nin bölgesel geliştirme fonu*) desteği rotaya dâhil olacak yapılara seçilirken bazı kriterlere göre değerlendirilirler. Bu kriterler, tarihi önemi ve değeri, özgünlüğü, ulaşılabilirliği, ilgi çekiciliği ile turistik değer taşıyabilecek nitelikte oluşu, gelişime açıklığı olarak sıralanabilir (Keleş Taylak, 2019; Saner, 2012; Telli, 2021).

ERIH'i diğer örgütlerden ayıran yön ise bu endüstriyel miras alanlarına korumanın ötesinde yeni yönelimler dâhilinde küreselleşme kapsamında kentleri öne çıkarabilecek yaratıcı ekonomiler ve kültür ekonomileri için bir turistik ürün olarak yaklaşıyor olmasıdır (URL-5).

Şekil 2.6 ERIH Logosu (ERIH)

Başlangıçta 17 kurucu üyeden oluşan ERIH günümüzde Council of Europe desteği ile 30 ülkeden 300 üyeye yükselerek teknoloji müzeleri, endüstri anıtları, üretim tesisleri, endüstriyel peyzaj alanları ve endüstri sitlerini kapsayan geniş bir perspektifte farklı endüstriyel miras türlerinin kapsayan bir ağ haline gelmiştir. Türkiye Santral İstanbul Enerji Müzesi, İstanbul Havacılık Müzesi, Çamlık Buharlı Lokomotif

Müzesi, İstanbul Demiryolu Müzesi, Rahmi Koç Endüstri Müzesi ve SEKA Kâğıt Müzesi ile ERIH'in üye ülkelerinden biridir (Telli, 2021; Keleş Taylak, 2019).

- **Avrupa Konseyi Kültür Rotaları (Cultural Routes of The Council of Europe)**

Avrupa Konseyi Kültür Rotaları programı, 1987 yılında farklı Avrupa ülkelerin miraslarının ortak bir kültürel mirasa nasıl katkı sağladığını göstermek için başlatmıştır. Endüstri devriminin en önemli tanıkları olan endüstriyel miras yapı ve yerleşkelerinin günümüzdeki öneminin fark edilmesi ve turizm değeri ile küresel kültür ağlarına eklenme potansiyelinin yüksek olması nedeniyle ERIH rotaları da bu ağa eklenilerek Avrupa konseyi tarafından desteklenmiştir (Saner, 2012; Keleş Taylak, 2019)

Şekil 2.7 Cultural Routes of The Council of Europe (Cultural Routes)

- **Avrupa Birliği**

Avrupa Birliği üye ülkeleri ve üyeliğe aday ülkelerinde belirli politikaların işlenmesi ve hayata geçirilmesi konusunda yaptırım uygulayan ulus aşırı bir örgüttür. Kültürel miras konusu altında endüstri mirasına da yer veren bu örgütün en önemli projesi Culture 2000 kapsamında Avrupa Kültür Başkenti etkinlikleri gerçekleştirilmiş ve endüstri miraslarının yeniden işlevlendirilmesi de bu konuda önemli bir belirleyici olmuştur (Telli, 2021; Saner, 2012)

- **Modern Mimarlığın Tek veya Kentsel Ölçekli Örneklerinin Belgelenmesi ve Korunması (Documentation and Conservation of Buildings, Sites and Neighbourhoods of the Modern Movement- DOCOMOMO)**

1990 yılında 20.yy. modern mimarlığının araştırılması, belgelenmesi ve korunması amacı ile kurulmuş olan DOCOMOMO doğrudan endüstri mirası ile ilgilenmeye de odaklandığı dönem itibariyle bu yapıları da konu almıştır. Mimarlık, tasarım ve şehir plancılığı alanlarına odaklanan DOCOMOMO için endüstriyel miras yapıları da diğer mimari miras yapıları gibi bu disiplinlerin konusu ve tarihsel, teknolojik ve mimari gelişimi ile değer taşıyan yapılardır (Saner, 2012).

Şekil 2.8 DOCOMOMO Logosu (DOCOMOMO)

DOCOMOMO International şu anda Avrupa, Amerika, Asya, Okyanusya ve Afrika'da 77 ulusal/bölgesel çalışma grubu ve 3.000'den fazla üye içermektedir (DOCOMOMO).

- **Endüstriyel ve Teknik Miras Dernekleri Avrupa Federasyonu (E-FAITH-European Federation of Associations of Industrial and Technical Heritage)**

E-FAITH, faaliyetlerini tamamen gönüllü katılımı odaklı, kâr amacı gütmeyen bir gönüllü sivil toplum kuruluşudur. Seminer ve konferanslar düzenleyen E-FAITH farklı olarak HECTOR isimli, bir Avrupa Erasmus+ projesi yaratmıştır. HECTOR Sanayi mirası için turizmde temel yetkinlikler ve uzmanlık sağlayarak turizm sektöründe yeterliliğe sahip 18-30 yaş aralığındaki gençlerin istihdam edilmesini sağlayan bir programdır (E-FAITH). (Aksoy & Enlil, 2012) (Aksoy & Enlil, 2012)

Şekil 2.9 E-FAITH Logosu (E-FAITH)

- **Diğer Grup ve Örgütler**

Endüstri arkeolojisi üzerine çalışan diğer ulusal komite ve araştırma grupları;

- Uluslararası Teknoloji Tarihi Komitesi (*ICOHTEC- International Committee for the History of Technology*),
- Teknoloji Tarihi Derneği (*SHOT- Society for the History of Technology*),
- Endüstriyel Anıt Vakfı- *Industriedenkmal Stiftung*,
- Endüstriyel Mirasın Arkeolojisi, Çalışması ve İyileştirilmesi için Bilgi ve İrtibat Komitesi (*CILAC- Comité d'Information et de Liaison pour l'Archéologie, l'Étude et la Mise en Valor du Patrimoine Industriel*),
- Endüstriyel Arkeoloji Topluluğu (*SIA-Society for Industrial Archaeology*)
- Endüstriyel Arkeoloji Derneği (*AIA- The Association for Industrial Archaeology*) bunlardan bazılarıdır. (Saner,2012; Köksal, 2005, Altınışik, 2014).

2.1.3 Endüstri Mirasının Değeri

Kültürel mirasın somut bir parçası ve insanlığın gelişiminde önemli bir tarihi değeri olan endüstriyel miras yapılarının değerini belirlemek için bazı kriterlerden faydalanmak ve dönüşümlerinde bu kriterlere dikkat ederek değerlerini kaybetmemelerini sağlamak oldukça önemlidir.

Endüstriyel miras alanlarının korunarak işlevsel dönüşümünün gerçekleşmesi için koruma bilinci ve sahip oldukları kültürel değer hakkındaki farkındalık, sınırlar tanımlasa da tam bir dönüşüm senaryosu ve yol çizememektedir. Çünkü her bir endüstri anıtı, mirası veya siti gelişim süreçleri ve kimlikleri açısından biriciktir. Avusturyalı sanat tarihçisi *Alois Riegl* bu alanların anıt değerlerinin ölçütü olarak; gelişme değeri, göreceli sanat değeri ve kullanım değeri kriterlerinin belirlenerek bu alanların yeniden işlevlendirilmesinde mekânların farkında olarak tasarım yapılmasının önemli bir rol üstlendiğini belirtmiştir. Alışıldık dönüşüm projeleri ile tekdüze yapılan dönüşümler, bu alanları sadece boş bir strüktür olarak gören bakış açısı bu alanların yaratıldıkları zorlu dönemin inşaat ve mühendislik sınırlılıklarında ne derece farklı ve biricik olduklarını hiçe saymak ve aynılaştırmak anlamına gelmektedir (Köksal, 2000; Köksal, 2002; Köksal, 2012; Soğancı, 2001).

Endüstri mirasının değeri üzerine pek çok yaklaşımda bulunulmuştur. *Fielden* endüstriyel miras yapılarının değerini sınıflandırırken kimlik, süreklilik, saygı duyma ve sembolik manevi değeri içeren *duygusal değer*, belge niteliği, tarihi, yaşı, estetik ve mimari değerleri, kent silüetindeki önemi, peyzaj ve ekolojik değeri ile teknolojik ve bilimsel değerlerini içeren *kültürel değeri*, işlevsel ve kullanışlı oluşu, ekonomik, sosyal ve politik yönü ile eğitici yanını kapsayan *kullanım değeri*, olmak üzere üç önemli kategoride sınıflandırmaktadır. *Riegl* ise bu sınıflandırmayı eskilik değeri, tarihi değer, hatıra değeri, kullanım değeri ve göreceli sanat değeri olarak sınıflandırmaktadır. Göreceli sanat değeri aynı zamanda yüceltilmiş makine çağı olarak tabir edilen bir dönem olmakla birlikte fabrika estetiği ile endüstriyel mirasın farklı kullanımlarının önünü açan modernist bir bakış açısıdır (Soğancı, 2001).

2.1.4 Endüstri Mirasının Koruma Yaklaşımları

Genel bakış açısı ile bu yapıların yeniden işlevlendirilmeleri ve yapı ömürlerinin uzatılması, kentsel bellek, sürdürülebilirlik ve kentleşme açısından koruma ve kullanma dengesinin kurulabilmesi, bu yapıların yaşamaya devam etmesi kuşkusuz ki koruma konusunda en önemli adımdır. Ancak birçok yeniden işlevlendirme uygulaması yapıların kültürel birikimlerinin izlerini sürdürmektense yok etmektedir.

Bu nedenle öncelikle bütüncül bir koruma bakış açısı ile yaklaşılmalıdır. Aşağıda bazı önemli örgüt ve oluşumların tavsiyeleri ve koruma yaklaşımlarına ayrıntılı olarak değinilecektir.

TICCIH örgütünün 2003 yılındaki raporunda, endüstriyel mirasın değeri aşağıdaki gibi vurgulanmıştır;

- *Endüstri mirası, tarihsel sonuçlara ulaşan kanıtların birleşimidir. Bu kanıtlar, bugüne kadar olan kendine özgü endüstriyel ve teknolojik gelişmenin anlaşılmasını sağlamaktadır.*
- *Fiziksel bir çalışma alanı olmasına karşın, insan davranışlarının yansıması olan ürünlerinin de gözlemlenmesine yardımcı olmakta ve kültürel gelişimini sağlamaktadır.*
- *Endüstri mirası ekonomik bir kaynaktır. Bunun doğru kullanımı, yıkılması ile yok olacak enerjinin kazanılmasını ve tarım alanlarının korunmasını sağlamaktadır.*
- *Endüstri mirasının, yitirilmiş ve zarar görmüş alanların ekonomik ve kentsel ölçekte kazanımlar sağlamasında büyük rolü bulunmaktadır. Yeniden kullanım ile sağlanan süreklilik, toplumsal gelişime katkı sağlamaktadır.*
- *Endüstriyel miras yapıları ve çevresi, modern yaşamın gereklerindendir ve geçmiş izlerin günümüz kullanımları ile yeniden şekillenerek kentlinin yaşamına katılması sağlanmalıdır (TICCIH, 2003).*

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin 1990 yılında üyelere endüstriyel miras alanlarının korunması ile ilgili şu tavsiyelerde bulunmuştur (Özgönül ve Madran, 1999):

- *“Endüstri mirasının tespit edilmesi, araştırılması ve bilimsel analizinin yapılmasını sağlayacak tedbirler alınması,*
- *Konu ile ilgili yasal düzenlemeler yaparak bu mirasın korunmasının sağlanması,*

- *Özellikle turizmin öne çıkarılması ile kamu nezdinde endüstri mirasına dair bilginin halkın dikkatini konuya çekecek kampanyalar aracılığıyla artırılması,*
- *Hükümetlerin bir bütün olarak Avrupa ortak mirasının parçaları olan bazı istisnai endüstri tesislerinin korunması ve bakımı konusundaki çabalarının birleştirilmesi olanaklarının araştırılması” (COE, 1990).*

Bir yapının ya da yerleşkenin dünya çapında korunmasında öncü olan UNESCO, bir kültürel mirasın Dünya Mirası Listesi’ne girebilmesi için aşağıdaki ölçütlerin en az ikisine sahip olması gerekli olduğunu belirtmektedir. Söz konusu ölçütler;

- *“İnsanın yaratıcı dehasının üst düzeyde bir temsilcisi olması,*
- *Kültürel alanda veya uzun bir zaman döneminde, anıtsal yapı, kent planlama ve peyzaj tasarımı teknoloji, ya da mimarlıktaki gelişimler üzerinde önemli bir değişimi sergilemesi,*
- *Yaşayan, ya da ortadan kalmış bir uygarlığın veya kültürel geleneğin, yegâne, ya da en azından olağanüstü tanığı olması,*
- *İnsanlık tarihinde önemli bir aşamayı (aşamaları) temsil eden bina, mimari, teknik grup, ya da peyzaj tipinin göze çarpan bir örneği olması,*
- *Bir kültürün (kültürlerin) simgesi, özellikle geri dönüşümü olmayan bir değişimin etkisi altında korumasız kalmış olan geleneksel insan yerleşiminin veya arazi kullanımının dikkate değer bir örneği olması,*
- *Doğrudan veya dolaylı olarak olaylarla, yaşayan geleneklerle, ideallerle, inançlarla, yaygın bir önemi olan sanatsal veya edebi eserlerle ilgili olması”dır(UNESCO) .*

Bunun yanı sıra Köksal (2012) çalışmasında, UNESCO miras listesine dâhil olan endüstri yapıların korunması ve dönüşümü konusunda incelediği raporlardan yaptığı çıkarımlarla aşağıdaki ölçütlerin olması gerekliliğini belirtmiştir.

- *“Önemli bir teknik sorunu çözen sıra dışı, ya da dünyadaki ilk teknolojik çözüm örneği olması,*
- *Ulaşımı kolaylaştırması ve yeni gelişmelere olanak sağlaması,*

- *Döneminin mühendislik gelişmeleri içinde önemli bir rol oynaması, dönemi için yeni bir teknolojik gelişimin örneği olması, ya da olağanüstü başarılı ve yüksek kalitede bir teknik uygulama olması,*
- *Teknik donanımı ve üretim sistemi ile tamamen korunmuş ve/veya işlevini sürdüren dünyadaki ilk veya tek örnek, ya da örneklerden biri olması,*
- *Kendi türünün en iyi örneklerinden biri olması,*
- *Kurulduğu dönemde dünyanın en büyük endüstri kompleksi olması,*
- *Endüstriyel üretimle birlikte, etrafında yeni bir yapılaşmanın başlamış olması, örneğin bölgede işçi konutları, hizmet yapıları, dini yapılar, köprü, sukemeri inşa edilmesi ve bölgenin bir bütün olarak korunması gereken bir yer olması, veya bölgenin sahip olduğu hammadde kaynakları nedeniyle önem kazanması ve gelişmesi, bu sürede inşa edilen yapıların mimari değeri (endüstriyel üretim kaynağının tükenmesi, ya da üretim sisteminin terk edilmesiyle, bölgenin kısmen, ya da tamamen etkisini yitirmesi durumunda da bu madde geçerlidir),*
- *Yapı/yapı grubunun yer aldığı bölgenin kültür, sosyoloji, ya da inanç bağlamında önemli bir yer tutması veya önemli bir ismi/yeniliği/sistemi temsil etmesi*
- *Endüstriyel yerleşimin ve yapıların, mimari ve planlama açısından önemli, ya da özel bir örnek olması,*
- *Endüstri Devrimi'nin oluşmasında önemli bir rolü olan veya bu dönemi simgeleyen bir yapı olması,*
- *Endüstrinin belirli bir alandaki gelişimini temsil etmesi ve kendinden sonrası için örnek olması, ya da döneminde dünyanın önde giden üretim yerlerinden biri olması"dır (Köksal, 2012).*

2.1.5 Türkiye’de Endüstri Mirasına Bakış

Dünya’da 1950’lerden bu yana hızlı bir gelişme gösteren konu ülkemizde ne yazık ki son 15-20 yıldır kentsel dönüşüm uygulamaları ve birçok kayıp ile yayılmış ve anılmış bir olgudur.

ICOMOS Türkiye raporunda da bu konuya yer verilmiş ve 19. Yüzyıl endüstri miras kalıntılarının âtil durumda bırakılmaları ile işlevlerini tamamen yitirerek kayboldukları ve yeniden işlevlendirme çalışmalarında yapılan yanlışlar ile yapıların özgünlüklerini kaybetmesi üzerinde durulmuştur. Bunun haricinde ERIH'e dahil olan Santral İstanbul haricinde herhangi bir uluslararası bağlantı kurulamamış ve konu sadece üniversitelerde hazırlanan yüksek lisans ve doktora tezleri ile bilimsel makalelerdeki araştırmalar ile sınırlı kalmıştır.

Ulusal ölçekte 1990 yılında kurulan bir dernek olan ÇEKÜL ve 2003 yılında akademisyenler tarafından kurulan DOCOMOMO Türkiye kültürel miras ve modern özne üzerinde dururken bu miras değerlerinin yok olup gitmesine aktif tepki gösteren iki önemli oluşumdur.

Yasal altyapıya değinmek gerekirse ülkemizde endüstri alanlarının korunması ve yeniden işlevlendirilmesi konusunda hususi olarak bir yasal sınırlılık bulunmamakla birlikte bazı yasaların içinde yer verilmiştir. 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunun ve 5366 Sayılı “Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması” Hakkında Kanunun söz konusu miras konusunda direk bir tanımı olmasa da miras kavramı konusundaki sınırlayıcı maddeleri endüstri mirası içinde bir çıkarımda bulunulmasının önünü açmaktadır. Bunun yanı sıra 5393 sayılı Belediye Yasası'nın Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Alanı başlıklı 73. Maddesinin de endüstri bölgelerinin dönüşümü hususunda bağlayıcılığı vardır.

2.2 Kentlerin Dönüşümü ve Yeniden İşlevlendirme Kavramı

2.2.1 Kentlerin Dönüşümü

Endüstri Devrimi kentlerin fiziksel yapısında düzensiz sanayi alanları, kente yeni göç eden sakinlerin, hızlı nüfus artışı ile sağlıksız yaşam alanları oluşumuna neden olmuştur. Bu nedenle 1800-1945 yılları arasında düşük standartlı yaşam koşullarına müdahale amacı ile ilk olarak kentlere “modernist hareket” ortaya çıkar ve kente

müdahalelerde bulunulur. Akabinde gerçekleşen savaş ile yıkılan kent dokuları “kentlerin yeniden inşası” (*urban reconstruction*) yaklaşımını ortaya çıkarır. 1960 ve 1970 yılları arasında toplumsal bozulmaya müdahale için fiziksel yapının iyileştirilmesi ve yenilenmesi gerekliliği düşüncesi “kentsel iyileştirme” (*urban improvement*) ve “kentsel yenileme” (*urban renewal*) uygulamalarının gelişimini sağlamıştır. 1980’lerde ise âtıl alanlara ve çöküntü bölgelerine uygulanarak ekonomik canlandırmayı sağlamayı amaçlayan “Kentsel yeniden gelişim” (*urban redevelopment*) yaklaşımı ortaya çıkar. 1990 sonrasında günümüze kadar ise genellikle çok aktörlü kentsel yenileme yaklaşımı hâkim olup buna karşılık olarak “kentsel koruma” (*urban conservation*) kavramı da kullanılmakta, bu da âtıl alanların korunarak yeniden canlandırılmasının önünü açmaktadır. Dünya ekonomisindeki değişim ve kültüre evrilme nedeniyle kentler kültürel etkinlikler ile kentlerinin dönüşümü sağlamayı amaçlamaktadır. Kültür eksenli dönüşüm (*culture-led urban regeneration*) kavramı işte bu devreye denk düşmektedir.

2.2.2 Yeniden İşlevlendirme

Tarihsel süreç içerisinde işlevlerini kaybeden ancak hala fiziksel olarak ayakta olan yapılar yıkılmaktansa yeniden kullanılarak yaşatılır. Başka bir deyişle, kentin yeni formuna ve günün koşulları için uygun kullanıma getirilir. Bu kavrama yeniden işlevlendirme (*refunctioning*) denir (Sadioğlu & Yörük , 2020; Büyükaslan & Güney, 2013).

Endüstriyel miras yapılarının yeniden işlevlendirilmesinde en önemli detay bu yapıların korunması gerekliliğinin unutulmamasıdır. Endüstriyel miras yapıları birer üretim mekânıdır ve buna göre kurgulanmıştır. Bu mekânları insanların günümüz koşullarındaki kullanımına uygun hale getirmek genelde başarısız “yerinden etme” örneklerine neden olmuştur (Cengizkan, 2006). Endüstriyel miras yapılarının içerisindeki ona anlam katan teçhizatlar zamanla sökülüp atılmakta ya da bazı örneklerde müzelere götürülmektedir. Oysaki bu yapıların anlamlarını katacak ve yeniden yaşatılacak yapılarda bu detaylar o yapıların korunarak yaşatılmasını sağlayacaktır (Köksal, 2000). Teçhizatlarını kaybetmiş endüstri alanları için dönüşüm,

hem hala teçhizata sahip olan yapılar ve diğer restorasyona konu olan mimari miras öğelerinden daha basittir. Ancak bu yaklaşım da bu yapı ve yerleşkelere “boş bir kutu gibi” bakılmasına temel hazırlamaktadır (Köksal T. , 2005). Bu nedenle endüstri miras yapıları ve alanları dönüştürülerek yeni bir işlev alırken öncelikle ciddi bir tarihi araştırma yapılmalı, kuruluşundan günümüze kadar mimari, teknolojik, kültürel ve sosyal değişimi incelenmeli ve bu özelliklerini koruyarak yeni işlev verilmeli, restorasyon süreci ise sürekli denetlenmelidir (Tanyeli, 2000).

Restorasyon ve yeniden işlevlendirme ölçütleri;

1. *“Sanayi tesisinin niteliği:*

- *Tarihi-teknolojik değeri,*
- *Mimari değeri,*
- *Özgünlük değeri (tasarımda, malzeme ve uygulamada, konumda özgünlük),*
- *Donanımın korunmuşluk durumu,*

2. *Restorasyon ve yeniden işlevlendirme projesinin niteliği:*

- *Belgeleme çalışmasının yeterliliği,*
- *Bilimsel ve tarihi araştırmanın yeterliliği,*
- *Yeni işlevin yapıya ve çevresine uygunluğu,*
- *Karar aşamalarında çevre halkının ve kullanıcıların katılımı,*
- *Özürlüler için kullanım kolaylıkları,*
- *Minimum müdahale ilkesine uyum,*

3. *Uygulamanın niteliği:*

- *Disiplinler arası iş birliği,*
- *Zorunlu ekler ve teknik donanımın niteliği (ısıtma, soğutma, havalandırma,*
- *Akustik, izolasyon, elektrik tesisatı, yangın koruma, güvenlik sistemi vb.),*
- *Detay çözümleri ve niteliği,*
- *Çevre düzenleme, sert zemin-yeşil alan tasarımları, otopark düzenlemesi,*
- *Ekonomiklik,*

4. *Uygulama sonrasında sağlanan kullanım koşullarının niteliği:*

- *Ulaşım kolaylığı,*
- *Kullanıcının ilgisi,*
- *Kendi kendini finanse edebilmesi,*

- *Düzenli bakım ve onarım yapılması, olarak genel kriterleri karşılamalıdır.”*
(Altınoluk, 1998; Madran, 2006).

Yukarıda belirtilen ilkeler doğrultusunda endüstri mirasına konu yapı ve yerleşkelerin korunması ve restore edilmesi kadar restorasyon sonrasında ve kentle bütünleşme aşamasında sürdürülebilirliği açısından bağlı kalınması gereken bazı ilkeler bulunmaktadır. Her sanayi tesisi geçmişi ve yaşanmışlığı ile biriciktir. Bu da standart bir mimari mirasa olan koruma ve kullanım yaklaşımından daha zorlayıcı ve karmaşık, her yapı özelinde ayrı kararlar alma gereksinimi doğurmaktadır.

2.2.3 Âtl Endüstriyel Alanların Dönüşümü (Brownfield Revedelopment)

Endüstri yapılarının yeniden kullanımı için genel olarak üç kriter belirlenmiştir. Bunlar ilki yapıları ve teçhizatlarını “endüstri arkeolojisi” nesnesi olarak korumak ve endüstri müzesi olarak sergileyerek tarih içerisindeki önemlerinin tanıtılması ve geleneksel üretimin tanıtılması ve ziyaretçinin sembolik üretimin parçası olması sağlanmasıdır. İkincisi ise yapı ve bölgenin kimliklerini koruyarak fonksiyon değişikliği ile dönüştürme yaklaşımıdır. Bu yaklaşım yapıların dönem izlerini ve üretim fonksiyonlarını tamamen kaybetmeleri, teçhizatlarının içinde bulunmadığı durumlarda, kentin önemli noktalarında bulunan bu alanların konumları, büyüklükleri ve eski işlevleri sebebi ile kente, kentin ihtiyaç duyduğu kültür yatırımları olarak kamusal kullanım dâhilinde eklemelenmesini tanımlamaktadır. Son yaklaşım ise sadece bellibaşlı yapıları koruyarak bölgenin karakterini ve fonksiyonunu değiştirerek dönüştürmek, bu uygulama ise Türkiye’de ve Dünya’da örneklerinin gözlemlendiği tam anlamıyla korumacı bir bakış açısı içermeyen ve kullanım olarak elitist bir grubun kullanımında kalan soylulaştırma projelerine zemin hazırlayan bir uygulamadır (Tolga, 2006; Tanyeli, 2000, Severcan, 2006, Köksal, 2005).

Endüstri mirasının yeniden işlevlendirilmesi kesin ve kati sınırlarla çizilememektedir. Endüstri miras yapıları ve alanlarının her biri bulundukları yöre, tarihsel gelişimleri ve anıtsal değerleri ile biriciktir. Genel olarak yenileme kriterleri dâhilinde geniş strüktürleri ve bilindik malzemeleri ile restoratörler tarafından başarı

ile gerçekleştirilmiş birçok örnek olmasına karşın bazı kriterler doğrultusunda yeniden işlevlendirme gerçekleştirilmesi özgünlüğünü kaybetmeden yaşatılması bağlamında önemlidir.

Nizhny Tagil Tüzüğünde (2003), endüstriyel miras alanlarının yeniden işlevlendirilmesinde göz önünde bulundurulması gereken detaylar şu şekilde verilmiştir;

- “Endüstri mirasının korunması için işlevsel bütünlüğün korunması gerekmektedir. Bu nedenle endüstri alanlarında bunu mümkün olduğunca devam ettirmek gerekmektedir.
- Endüstri alanlarının hangi amaçlarla inşa edildiği bilinmesi endüstriyel süreçler hakkında kapsamlı bir bilgi gerektirir. Bu yüzden de endüstri alanının tüm eski kullanımları incelenerek değerlendirilmelidir.
- Yerinde koruma hep öncelik olmalıdır.
- Yeniden işlevlendirme yapılırken malzemeye saygı göstermeli ve orijinal dolaşım ve faaliyet modelleri korumalı ve mümkün olduğunca orijinal veya esas kullanımla uyumlu olmalıdır.
- Endüstri mirası, çürümüş veya gerileyen alanların ekonomik yenilenmesinde önemli bir role sahip olabilir.
- Müdahaleler minimum etkiye sahip ve geri döndürülebilir olmalıdır.
- Daha önce bilinen bir duruma geri döndürme veya yeniden yapılanma düşünüüyorsa tüm alanın bütünlüğüne fayda sağlıyorsa yapılmalıdır.
- Belgesel kayıtlar, bina planları, şirket arşivleri ve endüstriyel ürünlerin örneklerinin numunelerinin korunması teşvik edilmelidir.” (TICCIH, 2003)

Endüstri mirasına uygulanan koruma müdahalelerinin değerlendirilmesi konusunda bazı ölçütler vardır (Kayın, 2022) . Bunlar;

1. “Endüstri Mirasına Yönelik Müdahalede Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Konusundaki Evrensel Yaklaşımların Dikkate Alınması Ölçütü: Özgün karakterin korunabilmesi, varsayımlardan uzak durarak gerçek tarihin yansıtılması, farklı dönem eklerinin korunması ve okunabilirliği gibi evrensel koruma yaklaşımları konusundaki duyarlılık

2. *Endüstri Mirasının Kentsel Bağlamdaki İlişkilerinin Okunabilmesi Ölçütü:* Kentsel doku ile farklı ölçeklerdeki ilişkiyi hayata geçirebilecek müdahalelerin uygulanıp uygulanmaması konusundaki duyarlılık
3. *Endüstri Mirasının İçinde Yer Aldığı Doğal Çevre Bağlamındaki İlişkilerinin Okunabilmesi Ölçütü:* Endüstri mirasının içinde bulunduğu doğal çevre öğeleri ile olan ilişkisinin okunabilmesi konusunda duyarlılık
4. *Endüstri Peyzajının Bilgisinin Aktarılması Ölçütü:* Endüstri yerleşkesindeki tüm dönem katmanlarının bir bütün olduğu fikrinden uzaklaşılması ve peyzajın bütünsel bir yaklaşımla korunmasının ve okutulmasının sağlanmasına yönelik duyarlılık
5. *Endüstri Mirasına Özgü Karakteristiklerin Korunması ve Vurgulanması Ölçütü:* Endüstri mirasına yönelik özgün karakterlerin anlaşılabilirliği ve koruma müdahaleleri dahilinde yansıtılabilirliği konusunda duyarlılık
6. *Endüstri Yerleşkesine Müdahale Sürecinde Getirilen Yeni Yapıların Var Olanlarla Kurduğu İlişkinin Nitelikli Olması Ölçütü:* Endüstri peyzajına dahil edilen yeni yapıları eski peyzaj ile kurduğu kaliteli ilişki konusunda duyarlılık” olarak sıralanabilir (Kayın, 2022).

2.3 Kültür Eksenli Dönüşüm Kavramı

Kültür ekonomisi ve kültür altyapısı kentlerin kentsel rekabet ağına eklemlenebilmeleri için önemli bir girdi teşkil etmektedir. Bu bağlamda endüstriyel miras yapıları hem fiziksel hem de yapıldıkları dönemin kültürel izlerini yansıtmaları açısından kültür eksenli dönüşüm projeleri için potansiyel bir uygulama aracıdır. Bu çalışmanın ana konusu İzmir Yeni Kent Merkezi sınırları dâhilinde endüstriyel miras yapılarının uygulanmış dönüşümlerinin sosyal, ekonomik ve kültürel etkilerinin incelenmesi ve yeniden işlevlendirme uygulanabilecek miras yapılarının tespit edilerek değişen ekonomik ve politik yaklaşımlardan nasıl etkilenecekleri konusunda çıkarımların yapılmasıdır. Bu amaçla Dünya ve Türkiye’deki uygulanmış yeniden işlevlendirme projelerinin başarı ve başarısızlık kriterlerinin belirlenerek İzmir ili endüstri mirası altyapısı için bir senaryo uygulanabileceği konusunda ilgili literatür taramalarından elde edilen çıkarımlar yol gösterici olacaktır. Ayrıca İzmir ili kültür ve

yaratıcı endüstriler altyapısının mevcut durumu ve yeniden işlevlendirme önerileri sonucunda uygulanabilecek projelerin kente olası etkileri de tartışmanın önemli bir noktasını oluşturacaktır.

Bu bölümde kültür ekonomisi ile kültür ve yaratıcı endüstriler kavramlarının tanımlanması ile bu kavramlar ile endüstriyel miras kavramı arasındaki bağlantının tespiti amaçlanmaktadır. Kentlerin kültür eksenli dönüşüm deneyimlerine değinilerek dönüşüm biçimleri irdelenecek olup bu dönüşüm biçimleri içerisinde endüstriyel miras alanlarının kente kültür temelli kazandırılmasına odaklanılacaktır.

2.3.1 Kültür Ekonomisi- Kültür ve Yaratıcı Endüstriler

Kültür her ne kadar toprağın işlenmesi olarak ortaya çıkmış bir kavram olsa da zaman içinde bilgi birikimi, her türlü üretim biçimi hatta gelişmiş insanı tanımlamanın önemli bir parçası olarak evrilmiştir (Eagleton, 2019). Gustav Klemm kültürü en geniş hatları ile “bir insan topluluğunun yetenek ve becerileri, sanat ve gelenekleri olarak topyekûn bir yaşama tarzı” olarak tanımlamıştır. Bu bağlamda kültür kimlik, miras ve sanat olarak, sembolik, ekonomik ve politik anlamda mekânda ve toplumda yer bulmuştur. Her alanda ve her tanımda kendine yer bulan kültür, kentlerin ekonomi politikaları içerisine de dâhil olmuş ve kentlerin küresel ölçekte rekabet edebilirliklerinin göstergesi haline gelmiştir. Sanat, aidiyet, çeşitlilik, iletişim, sosyal bütünleşme, refah, imaj ve markalaşma bağlamlarında kültür endüstrileri ve yaratıcı endüstriler aracılığı ile küresel ağa eklenme çabasında olan kentler kendilerini kültür eksenli dönüşümün gerekliliği içerisinde bulmuşlardır (Aksoy & Enlil, 2012; Karaca, 2012; Gökçen, 2016; Sanul, 2012; Şeren, 2019).

Kültür endüstrisi kavramı; Adorno ve Horkheimer’ın, 1970’lerde Kanada’da, kültürün bir meta olarak pazarlanmasına tepkilerini, “kültür” ve “endüstri” kavramlarının bir araya gelmesindeki ironiyle tanımlamak için kullandıkları bir tabir olsa da günümüzde kültürün kendini gerçekleştirebildiği her bir uygulama alanını anlatmakta kullanılmaktadır (Adorno, 2021). Zaman içinde değişen bu kavramın eleştirileri ise tanımın absürtlüğünden ve kültürün ticarileşmesinden, uygulamanın

kentlerde ve toplumlardaki yansımalarına yoğunlaşmıştır. Kanada'nın ABD'yle rekabet için giriştiği kültür ürün ve hizmetlerinin kültürün yükselişi ve endüstrileşmesi bağlamlarında üstünde durulması, kültür endüstrileri ve yaratıcı endüstriler tanımlarının daha sık kullanılmasını sağlamış ve tanım dünya üzerinde yankı bulmaya başlamıştır (Gökçen, 2016; Sanul, 2012; Kulak, 2016).

1990'lı yıllar kültür endüstrisinin, yaratıcı endüstrilere evirildiği ve sanayisizleşme süreçleri sonrasında kültürün ekonomik getirilerinin farkına varıldığı, Kentsel Rönesans Politikaları kapsamında yatırımların ve mevcut politikaların kültür endüstrisine yönelmesi gerekliliğinin kabul gördüğü bir dönemdir. Aynı yıllarda Almanya Kuzey Ren Westphalia bölgesindeki kömür ve çelik endüstrilerinin çöküşü sonrasında bu alanların nasıl değerlendirileceği konusu kültür endüstrisi kavramının ivme kazanması ile bölgede işgücü ve ekonomik potansiyellerin imaj, turizm ve kültür kavramları çerçevesinde getirebileceği ekonomik getiri analiz edilmiştir. 2000'li yıllar ise kentlerin rekabet politikalarında yaratıcı sektör yatırımlarının ve kültür endüstrilerinin yaratacağı ekonomik faktörler ve kültür endüstrilerinin küresel ağa eklemlenme açısından önemli bir katalizör oluşu UNESCO VE UNCTAD gibi uluslararası örgütler tarafından üstünde durulan bir konu ve AB, Avrupa konseyi ve EUROSTAD gibi uluslararası organizasyonlar tarafından istatistiklerinin yapıldığı ve raporlandığı bir alan haline gelmiştir. Günümüzde ise kavram ilk doğduğu zamanki eleştirilerinden tamamen uzaklaşarak kentlerin gelişimi için önemli bir etken görevindedir. Kültür endüstrileri ve yaratıcı endüstriler birbirlerini destekleyen sektörleri içinde barındırmakla birlikte kentlerin gelişmişlik düzeylerinin anlamlı bir parçası konumuna evrilmiştir (Gökçen, 2016; Kulak, 2016).

2.3.2 Kültür Eksenli Dönüşüm Stratejileri

Kültür eksenli dönüşüm kavramının anlaşılabilmesi için kentlerin tarihsel dönüşümünün ve kentlere olan müdahalelerin tarihsel olarak anlaşılması önceliklidir. Sanayi devriminden itibaren kentler bir anda artan nüfus, dağınık sanayi yapıları ve çevresinde gelişen sağlıklı konut alanları düzensiz bir kentleşme göstermiştir. Bu dönem itibari ile kentlere müdahaleler başlamış, savaş sonrasında yıkılan kentlerin

inşası ve sonrasında yaşanan sanayisizleşme ve küreselleşme süreçleri ise kente farklı bir pencereden bakma ve farklı dönüşüm pratikleri geliştirme ihtiyacının doğmasına neden olmuştur.

Bu kriterler doğrultusunda gerçekleştirilen ayrıntılı araştırmalar ve envanter çalışmaları sonucunda ve yapılardan elde edilen veriler doğrultusunda öncelikli olarak dönüşüme konu olan yapının veya alanın bir endüstri arkeolojisi nesnesi olduğu gerçeğinden uzaklaşmadan gerçekleştirilecek dönüşümler şu şekilde olabilir:

1. Yapıları ve teçhizatlarını koruyarak, bir endüstri arkeolojisi nesnesi olan yapının geleneksel üretimi, yapıldığı dönemdeki yaşamı, tarihin bir belgesi olarak tekrar yaşatabildiği, ziyaretçileri bu üretimin bir parçası haline getirmeyi, bu bilgiyi geleceğe aktarmayı amaç edinen Endüstri Müzesi olarak dönüştürmek mümkündür.
2. Yapı ve bölgenin kimliklerinin korunması doğrultusunda, büyüklükleri ve konumları itibarıyla kentin önemli düğüm noktalarında bulunan, fakat yapıların veya teçhizatlarının geri dönüştürülemez biçimde hasar gördüğü veya teçhizatlarının kaybolduğu, olmadığı ya da kullanılamaz halde olduğu durumlarda yapıları endüstri müzesine dönüştürmek imkansızdır. Bu durumda bu yapı veya alanların tarihi vurgularını kaybettirmeden ticari veya kültürel işlevlerle dönüştürmek tercih edilebilir.
3. Sadece belli başlı yapıların korunması ile bölgesel ölçekteki endüstriyel miras alanlarının yeni bir çevre yaratmak amaçlı yeni kentsel alanlar ve buna bağlı olarak arsa spekülasyonları ve ekonomik bir getiri olarak dönüşümün bir parçası olması söz konusu bölgenin karakterini ve fonksiyonunu değiştirerek dönüştürmek üzere kullanılabilir.

Tekil yapı veya bölgesel ölçekte uygulanan bu işlevlendirmeler, doğru veya yanlış birçok uygulama ile tüm dünya üzerinde örneklerine rastlanan dönüşümlerdir. Bu örnekler düşünüldüğünde öncelikli olan konunun bu alanların boş bir strüktür olarak düşünülmemesi gerekliliği ve mimari bir objeden çok tarihin bir yansıması olduğunun unutulmaması gerekliliği aşikârdır.

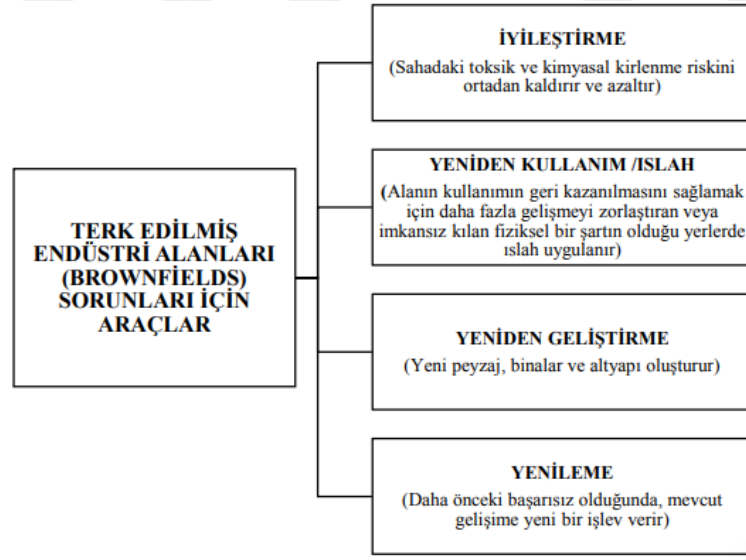
BÖLÜM ÜÇ

ENDÜSTRİYEL MİRAS YAPILARINDA KÜLTÜR EKSENLİ DÖNÜŞÜM DENEYİMİ

Bu bölümde endüstriyel miras yapılarının kültür eksenli dönüşümünde bağlı kalınması gereken ilkeler, bu yapıların korunmasında ve dönüşümlerinde karşılaşılan zorluklara yer verilecektir. Aynı zamanda dünyadan ve Türkiye’den uygulanmış örnekler üzerinden başarı ve başarısızlık kriterleri tartışılacaktır.

3.1 İlkeler: Sürdürülebilirlik ve Kentsel Bellek Kavramları Kapsamında Endüstriyel Miras Alanlarının Dönüşümü

Kentlerdeki merkezi konumlarda âtıl halde kalmış kentin kirli alanları olan eski sanayi/üretim (*brownfields*) alanlarından endüstri mirasına konu alanlar, kentlerdeki yeniden canlandırma çalışmaları ile kentin yeşil alanlarındaki nüfus baskını azaltması ve kentlerin kültürel gelişimleri için büyük bir önem arz etmektedir (Far, 2011).

Şekil 3.1 Atıl endüstri alanları için dönüşüm araçları (Sağlık, 2020)

Sürdürülebilirlik kavramından bahsederken ulusal olarak kabul görmüş üç temel boyuttan bahsedebiliriz. Bunlar; sosyal, ekonomik ve çevresel sürdürülebilirliktir. Kuşkusuz endüstriyel miras yapılarının yeniden işlevlendirilmesi üç boyutta da önem

arz etmektedir. Bu bağlamda Williams ve Dair (2007) bu üç sürdürülebilirlik boyutunun ilkelerini şu şekilde açıklamıştır.

Ekonomik sürdürülebilirlik ilkeleri;

- *Etkin ve rekabetçi iş alanları sunulması; dönüşüm sürecindeki enerji tüketiminin, atıkların ve su tüketiminin minimize edilmesi ve buna uygun altyapı çalışmalarının ve binaların sağlanması, yenilenebilir enerji kaynaklarının sağlanması, yüksek kaliteli ve esnek yapılar ile kentsel tasarımın sağlanmasını içermeli*
- *Yerel ekonomik çeşitliliği desteklenmesi; Karma işlevlerle ekonomik yaşamın desteklenmesi ve sürekliliğinin sağlanması, yerel olanakların ve yerel malzemelerin kullanılması, ekonomik yaşamı desteklemeye yönelik bölgenin kurgulanması ve yoğunluğunun artırılması*
- *Yeni iş olanakları sunulması; Farklı işlevlerin kurgulanmasıyla farklı iş olanaklarının sağlanması, yerel işsiz insanların eğitime öncelik verilmesi*

Sosyal Sürdürülebilirlik İlkeleri;

- *Dönüşüm sürecinde etik ilkelerin gözetilmesi; Ticaretin etik olması, sağlıklı ve güvenli çalışma ortamı ve çalışanların taleplerinin gözetilmesi*
- *Dönüşüm sürecinde hizmet verecek yerel servis ve tesisleri sağlanması; Eğitim alanları, kamu yararına açık alanlar oluşturulması, kamusal aktiviteler için enerji etkin yapılar oluşturulması, çeşitlilik sunan eğlenme, dinlenme alanları, yerel ihtiyacı karşılayacak ve farklı tip ve ihtiyaca dönük konut imkanı sunulması, ekonomik olarak karşılanabilir konut ve kaynak kullanımını minimize eden yüksek kaliteli, etkin enerjili, esnek yapılar sağlanması*
- *Dönüşümün yerel şartlara uygun bir şekilde yapılması; Evrensel tasarım ilkelerinin gözetildiği, ticaret alanları, servisler, eğlenme, dinlenme alanları ve konutları bağlayan karma ulaşım kurgusunu sağlandığı, dışa kapalı konut site yapılanmasından uzak, komşu alanlarla bağlantılı yerleşim oluşturma,*
- *Yerel kültür ve mirasın korunması: Değerli ve anlamlı yapıların yeniden kullanımı, yerel malzeme kullanımı ve yerel kültürü yansıtan tasarım*

Ekolojik Sürdürülebilirlik İlkeleri;

- *Kaynak kullanımının minimize edilmesi; Yenilenebilir, geri dönüştürülmüş veya düşük enerjiyle üretilmiş malzeme kullanımı, yenilenebilir enerji*

kaynakları kullanılması, inşaa sürecinde ve sonrasında minimum atık üretimini sağlayacak tasarım kurgusu

- *Çevre kirliliğinin minimize edilmesi; Kirli çevrenin sağlıklılaştırılması, inşaa ve kullanım sürecinde hava ve gürültü kirliliğinin minimize edilmesi, çevreye duyarlı ulaşım olanaak veren tasarım (bisiklet, yaya), mevcut merkezlere, servislere ve ulaşım koridorlarına 800 m ye kadar yakınlıktaki alanlarda yoğunluğun artırılması*
- *Bio-çeşitlilik ve doğal çevrenin korunması; Doğal bitki örtüsü ve yaşamın korunması, sürdürülebilir drenaj sistemleri kullanarak nehir ve su kaynaklarının korunması (Williams & Dair, 2007).*

Williams ve Dair (2007)'in yukarıda ayrıntılı olarak verilen üç sürdürülebilirlik boyutunun ilkelerini Kohler (1999) çalışmasında sürdürülebilir yapı inşası için bu üç boyut için ilkeler belirlemiştir. Bu ilkeler Tablo 3.1'de görüldüğü üzere üç ilke üzerinden açıklanmıştır (Kohler, 1999).

Tablo 3.1 Sürdürülebilir yapı ilkeleri (Kohler, 1999)

SÜRDÜRÜLEBİLİR YAPI	EKOLOJİK	Kaynakların Korunması
	SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK	Ekosistemin Korunması
	EKONOMİK	Uzun Vadeli Kaynak Verimliliği
	SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK	Düşük İşletme Maliyeti
	SOSYAL	Konfor ve Sağlığın Korunması
	SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK	Sosyal ve Kültürel Değerlerin Korunması

“Brownfields ve Kentsel Alanların Yeniden Geliştirilmesi” (Contaminated Land Rehabilitation Network for Environmental Technologies) başlıklı raporda, atıl kalmış endüstri alanlarının yukarıda bahsedilen ilkeler ile bir bütün olarak ele alınması gereken bir sorun olduğunun altını çizmiş ve multidisipliner bir yaklaşım ile çözümlenmesi gerektiği belirtilmiştir (CLARINET, 2002).

Çevresel boyutta endüstriyel miras yapıları kentlerin ve politikaların değişmesi ile zamanla işlevlerini yitirmiş çoğunlukla kentin merkezi alanlarında yer alan, miras değeri taşımasına rağmen bakımsız ve تنها metruk yapı veya yerleşkelerdir. Bu alanların yeni işlev kazanması ve yaşayan bir alan haline gelmesi kentin çevresel sürdürülebilirliği oldukça önemlidir. Ekonomik sürdürülebilirlik, bugün dünya genelinde endüstriyel miras yapıların dönüştürülerek yeni işlevler kazanması birçok kentin dönüşüm senaryosunun belkemiğini oluşturmaktadır. Kültür başkenti seçilen ülkelerin hepsinde endüstriyel miras alanlarının dönüşümüne yönelim artmıştır. Zira bu yapı ve yerleşkeler bacasız sanayi dediğimiz turizm sektörünün önemli bir durağı haline gelir ve bu da kente ekonomik anlamda önemli bir girdi sağlayacaktır. Gerek bu yapılar ister kültür eksenli ister emlak eksenli dönüşmüş olsun kuşkusuz çevresindeki alana rant getirecektir. Bu yaklaşımlar dönüşümde öncelikli tutulurken ne yazık ki bu yapıların sosyal sürdürülebilirlik kapsamında ele alınmayışı önemli bir sorundur. Endüstri mirasına konu yapı ve yapı toplulukları bir kentin tarihi ve teknolojik gelişiminin kanıtları ve kültürünü açıklayan yegâne alanlardır. Bu alanların korunması, yaşatılması ve hatırlatılması âtıl durumda kalmış olsalar dahi kentsel bellekteki öneminin fark edilmesi ve göz önünde bulundurulması dönüşümlerini etkileyecek en önemli faktördür (Sağlık, 2020; Kariptaş, Erdinç, & Dinçer, 2015)

Kent yaşamı içinde insanlar fiziksel dünyayı algılayabilmek için genelleştirilmiş bir zihin görüntüsü oluşturarak yol bulabilirler. Fiziksel dünyanın algılanabilmesini sağlayan çevresel imge hem geçmiş hem de anlık deneyimlerin bir birikimi olarak insanların mekânı yorumlayabilmesi ve mekânda yönlenmesini sağlar. Lynch'e göre bu imgelerle oluşan zihin haritaları ile gündelik hayatın insanın algısındaki derin ve karmaşık görüntüsünün okunabilir bir hale getirilmesi sağlanarak, kimlik, yapı ve anlam bileşenlerinin bir arada olması ile mekânlara ait hatıralar oluşturulabilir (Lynch, 1959).

Bu açıdan endüstriyel miras yapıları merkezi konumları ile âtıl durumda kalsalar dahi kentlerde bir odak noktası oluşturmaktadır. Konumları itibariyle ana ulaşım akslarına yakın olan bu alanlar kentsel belleğin en önemli odaklarından biridir. Bu yapılar kentin kültürel ve tarihsel birikimini oluşturan dönemin teknolojik

gelişimlerini yansıtan ve kentin gelişimini gösteren yegâne odak noktaları olarak kentsel kimlik için önemli yapı taşlarıdır. Aynı zamanda yapıldıkları dönemin mimari ve estetik özelliklerini gösteren anıtlardır. Kentin kimliği sürekli değişen bir yapıya sahiptir. Bu yapı içerisinde endüstriyel miras yapıları yapıldıkları dönem içerisinde sadece fabrika yapıları değil, aynı zamanda kentte yaşayan insanların çalışma, konaklama ve sosyal faaliyetlerinin tarihi bir kanıtı olarak işlev görebilir. Bu açıdan hem kentsel bellek hem de kolektif hafıza için büyük önem arz etmektedir (Elhan, 2008; Suher ve ark, 2004).

3.2 Politika ve Stratejiler: Emlak Eksenli Kentsel Gelişim ve Koruma Çatışması

Özellikle Türkiye’de endüstriyel miras alanlarını koruma konusunda ciddi sorunlar yaşanmaktadır. Kültür varlıkları içerisinde eski sanayi yapıları, ticari yapılar vasfında geçmekte, endüstriyel miras henüz kavram olarak envantere eklenmemektedir. Bu da kentlerdeki birçok eski sanayi ve sanayiye hizmet eden depolama ve yaşam birimlerinin yıkımını ve yok sayımının önünü açmaktadır. Burada bütüncül bir koruma anlayışı benimsenmemekte, tekil yapılara odaklanılmaktadır. Ancak bu alanlar çevrelerindeki döneme ait iş ve işçi yaşamına konu olmuş ulaşım, çalışma ve yaşama birimlerinin tümü ile bir peyzaj tanımlamaktadır.

Endüstriyel miras yapıları ve alanları geniş strüktürleri ve peyzaj alanları ile kültür eksenli dönüşüm projeleri için fiziksel anlamda potansiyel bir uygulama alanıdır. Öte yandan kültür kavramının zaman içindeki evriminin gözlemlenmesi açısından sosyal anlamda önemli imgeler olmakla birlikte kentlerin kimliklerinin önemli bir parçası ve mekânın simgesel anıtları konumundadırlar. Bu açıdan özellikle yapıldıkları dönemin zorlu şartları düşünülürse bu anıtların tarihsel imgelerinin ve o dönemde yarattıkları kültürün günümüze aktarılması kent sakinlerinin mekândaki aidiyet hislerini ve kültürel benlikleri ile bütünleşmelerini artıracaktır (Altınoluk, 1998; Şimşek, 2006; Özdemir, 2015)

Türkiye endüstriyel miras alanlarının büyük bir çoğunluğunun kamu tekelinde bulunması açısından önemli bir potansiyele sahip olsa da bu alanlar genelde özel

sermaye yatırımları ile dönüşmekte ya da yok edilmektedir. Özel sermayenin esnek hareketliliği bu bağlamda hem bir avantaj hem de bir risk taşımaktadır. Miras kavramının kültür eksenli dönüşümün önemli bir uygulama alanı haline geldiği ve koruma bilincinin arttığı günümüzde, rant kaygısı bazı kayıplar yaşanmasına sebep olmaktadır. Endüstriyel miras alanları günümüz koşullarında neoliberal politikalar çerçevesinde sadece bir toprak parçası olarak görülmekte ve içindeki yapıların tarihi değeri umursanmaksızın yıkıma maruz bırakılmaktadır. Öte yandan başka bir politika olarak bu alanlar korunsun bile dönem izlerini tamamen kaybederek belli bir elitist grubun kullanımında kalan soylulaştırma uygulamalarının gerçekleşmesi gibi olası tehditler altındadır. Ayrıca yanlış algılanan ve geliştirilen kültürel politikalar ve kentsel rekabet arzusu bu alanlarda kopyalanmış uygulamaların gerçekleşmesine ve alanların biricikliklerini kaybetmelerine neden olmaktadır (Şimşek, 2006; Şeren, 2019; Sanul, 2012; Atagök, 2000).

Kentlerin küresel ölçekte yarışan kentler arasına girebilmeleri, kültürel ve ekonomik anlamda gelişim sağlamaları için endüstriyel miras alanları önemli bir uygulama alanı haline gelmektedir. Emlak eksenli gelişime temellenen mevcut politikalar önce bu yapıların yıkılıp yok edilmesi anlamında miras alanlarını tehdit ederken, diğer yandan yarışan kentler ve sürdürülebilirlik söylemleri arasında bu yapıların dönüşümüne de yönelinmektedir. Ancak bu yapıların bu yaklaşımlarla dönüştürülmesi kimliksizleşen, tek tipleşen yapılar oluşturma yanı sıra yerelliğin ölümüne neden olabilmektedir. Oysa bu yapılar yapıldıkları dönemin önemli sosyal, kültürel ve teknolojik anlamda önemli sıçramaları olarak anlatılmalı ve yaşatılmalıdır. Urry (1999) “Mekânları Tüketmek” kitabında bu yapıların müzeye dönüştürülebilecek derecede tarihin önemli bir kanıtı olup olmadığının sorgulanması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu yapıların geçmişleri algılanmadan hepsine aynı dönüşüm senaryosu ile yaklaşmak bu yapıların kimliklerini hiçe saymak ve turizm tüketiminin bir nesnesi haline getirmek olacaktır (Urry, 1999).

3.3 Uygulama: Dünyadan ve Türkiye’den Örnekler

Stratton (2000) çalışmasında endüstriyel miras yapılarının yeniden işlevlendirilmesi konusunda bir gruplama sunmuştur. Bu gruplar;

1. Ticarete uyumlu yeniden işlevlendirme
 2. Endüstri yapısı olarak yeniden işlevlendirme
 3. Konut olarak yeniden işlevlendirme
 4. Ofis olarak yeniden işlevlendirme
 5. Karma kullanımlar
 6. Kültürel amaçlı yeniden işlevlendirme
 7. Anıtsal yaklaşım
 - a. Anıt ve işletimin birlikte olduğu kullanımlar
 - b. Anıt ve müze olarak yeniden işlevlendirme
 - c. Anıt, müze ve işletimin birlikte olduğu yeniden işlevlendirme
 - d. Anıt, müze ve ticaretin birlikte olduğu yeniden işlevlendirmelerdir
- (Stratton M. , 2000a; Stratton M. , 2000b).

Yukarıda verilen gruplamaların da yönlendirmesi ile endüstriyel miras yapılarının dönüşmüş örneklerinin incelenmesi kuşkusuz gelecekteki dönüşüm süreçlerine ışık tutacaktır. Tez kapsamında gerçekleştirilen literatür incelemesi sonucunda dünya ölçeğindeki dönüşümlerin büyük ölçekli etkinliklerle dönüşümler, ulaşım yapılarındaki dönüşümler, kıyıdaki endüstriyel alanlardaki dönüşümler, bölgesel ölçekteki dönüşümler ve tekil yapı dönüşümleri olarak gruplandırılması uygun görülmüştür. Her bir grupta hem dünyadan hem Türkiye’den örneklerle yer verilmiştir. Ele alınan örnekler kıyaslamalı bir bakışa olanak tanınabilmesi için künye bilgisi olarak aktarılacaktır.

3.3.1 Ulaşım Yapıları Dönüşümüne Örnekler

Ulaşım yapıları gerek endüstri devriminde gerekse günümüzde bu kalıntıları korumak açısından oldukça önemlidir. Endüstriyel mirasın doğuşunun bir simgesi olan

Ironbridge George da bunun bir simgesidir. Bu bölümde özellikle demiryolu yapılarının dönüşümü konusunda örnekler verilecektir.

- **Orsay Tren Garı**

Kuruluş yılı: 1990

Konumu: Fransa, Paris, Seine Nehri Kıyısı

Orijinal işlevi: Tersane

Şimdiki İşlevi: Endüstri Müzesi

Yapıya Müdahaleler: Sergi mekânları oluşturulurken mekânda bölümlemeler yapılmış, üst katlarda aks sistemi ile hareket sağlanmış, ancak mekânda fazla sayıdaki bölümlenmeler yapının orijinal işlevinin algılanmasını zorlaştırmaktadır (Hasol, 2022).

Şekil 3.2 Orsay Tren Garı tarihi görünüm (Orsay Müzesi – Musée D’orsay)

Şekil 3.3 Orsay Müzesi'nin İç Kısmı Günümüz Görünümü (Mimari İnceleme: Orsay Müzesi)

- **Çamlık Açık Hava Buharlı Lokomotif Müzesi**

Kuruluş yılı: 1856

Konumu: İzmir-Selçuk, İzmir-Aydın Demiryolu

Orijinal işlevi: İstasyon Yapısı

Şimdiki işlevi: Lokomotif Müzesi

Yapıya Müdahaleler: Alanda kullanılmayan lokomotifler sergilenmektedir. İki bakım binası üç atölye ve iç ofisten oluşan yapı ufak müdahaleler haricinde tamamen korunmuştur.

Şekil 3.4 Lokomotif istasyonu yapısı, Çamlık Lokomotif Müzesi

Şekil 3.5 Sergilenen Lokomotifler

3.3.2 Kıyıdaki Endüstri Alanları Dönüşümüne Örnekler

Sanayi alanları suya ve ulaşımaya yakın olmanın verdiği avantaj ile sanayi devriminden itibaren özellikle liman bölgelerinde kümelenmişlerdir. Bu nedenle liman bölgeleri endüstriyel miras yapılarının en eski örneklerine tanıklık edebileceğimiz alanlar olmalarının yanı sıra yapı, birçok yapının burada yer seçmesinden ötürü bölgesel bir kültür öbeği tanımlarlar. Bu bölümde liman arkası ve rıhtım alanları dönüşümlerine değinilecektir.

- **Londra Docklands Bölgesi:**

Konumu: İngiltere, Londra, Thames Nehri Kıyısı

Orijinal işlevi: Liman bölgesi

Şimdiki işlevi: Altyapı, konut, ofis, sosyal mekânlar

Yeni İşlev Amacı: Fiziki ve sosyal çöküntünün ortadan kaldırılması, ulaşım sorunlarının çözülmesi, bölgeye yatırımcıların çekilebilmesi, ihtiyaç duyulan yeni kentsel mekânın oluşturulması

Yapıya Müdahaleler: Tarihi ve kültürel yapıların tescillenerek korunması, haricindeki yapıların yıkılarak yatırımcılara hazırlanması, ulaşımın güçlendirilmesi (raylı ulaşım, deniz ulaşımı, karayolu ulaşımının güçlendirilmesi), havayolu ulaşımı,

toplumsal gelişim için eğitim ve sosyal kurumlar, kıyı kullanımı ve rekreasyon çözümleri getirilmiştir. Bölgesel boyuttaki dönüşüm küresel/neoliberal yapılanmanın tipik bir örneği olarak literatürde çokça tartışılan bir deneyim sergilemektedir.

Şekil 3.6 1882 yılında Londra Doklarının Görünümü (Londra Docklands)

Şekil 3.7 Londra Docklands günümüz görünümü (Londra Docklands)

SEKA Park Kâğıt Fabrikası

Kuruluş: 1930'lu yıllar

Konumu: İzmit merkezinde, kara, deniz ve demiryolu bağlantısı olan bir alan

Orijinal işlevi: Kâğıt fabrikası

Şimdiki İşlevi: Müze, kültür ve sanat merkezi

Yeni İşlev Amacı: Kentin ihtiyaç duyduğu kamusal hizmetleri bu alanda sağlayarak kıyı şeridi boyunca yeşilin sürekliliğinin sağlanması ve kültürel bir odak haline getirilmesi

Yapıya Müdahaleler: Yapılar ve yapı bileşenleri korunmuş ve yeniden işlevlendirilmiştir. Geniş strüktür yapıdaki kullanımları kolaylaştırmıştır. Sonradan eklenen niteliksiz yapılar ve eklemeler yıkılmış, doğal ve tarihi miras korunmuş ve

bellekte yer edinen öğeler de korunmuştur. Ulaşım bağlantıları güçlendirilmiş, rekreasyon alanları korunmuş ve artırılmıştır.

Şekil 3.7 SEKA Kâğıt Fabrikası Tarihi Görünüm (Sekapark-İzmit)

Şekil 3.8 SEKA park hava görünümü (Sekapark-İzmit)

Şekil 3.9 SEKA kâğıt müzesi hava fotoğrafı (Seka Kağıt Müzesi)

3.3.3 Bölgesel Ölçekte Dönüşüme Örnekler

Bölgesel ölçekte birçok farklı endüstri yapı ve yerleşkesinin bulunduğu, farklı niteliklerde ve büyüklüklerdeki endüstri bölgeleri endüstri devrimi esnasında merkez bölgelerde kümelenmiştir. Bölgesel ölçekte yaklaşımlar bütüncül bir koruma, işlevlendirme ve dönüşüm örneklerinin de gerçekleşmesini sağlayacaktır. Ayrıca endüstri mirasına konu yapıların bölgesel bir bütünlük sergilemesi, aralarında rota oluşturabilmek ve turizm etkinliklerine konu etmek veya bir kültür bölgesi olarak yeniden canlandırmak gibi olanaklar sunmakta olup, tek yapı ölçeğinde bir dönüşümden daha avantajlıdır.

- **Ruhr Bölgesi**

Kuruluş: 19.yy

Konumu: Almanya, Kuzey Ren, Ruhr Vestfalya Eyaleti

Örijinal işlevi: Kömür işletmeleri, madencilik; çelik fabrikaları

Şimdiki İşlevi: Sosyal-kültürel mekanlar ve rekreasyon çözümleri

Yeni İşlev Amacı: Zamanla kent içerisinde kalan alan ıssız ve kullanılmaması sebebi ile sağlıksız durumunu ortadan kaldırmak, bunun yanı sıra alanın turistik çekim noktası haline getirilmesidir.

Yapıya Müdahaleler: Bölge tamamen temizlenerek rekreasyon alanları düzenlemiştir. Yapıların eski kullanımlarının ayrıntılı dökümü yapılarak endüstri müzesine dönüştürülen alanlar bulunmaktadır. Bütüncül bir koruma anlayışı ile rota oluşturularak yapılar ve rekreatif alanlar endüstri peyzajı olarak korunmuş ve yeniden işlevlendirilmiştir. Alan içerisinde oluşturulan yeni yapılar ile birlikte turistik bir merkez haline getirilmiştir.

Şekil 3.10 Ruhr Bölgesinin 18.yy görünümü (Ruhr Bölgesi)

Şekil 3.11 Ruhr Bölgesi günümüz görünümü (Ruhr Bölgesi)

Şekil 3.12 Duisburg-Nord Landschaftspark (solda) ve IBA Emscher Park (sağda) görünümü (Ruhr Bölgesi)

3.3.4 Tekil Yapı Ölçeğinde Dönüşüme Örnekler

Tek yapı ölçeğindeki dönüşümler çoğunlukla fabrika, depo, ambar gibi tekil örnekler üzerinde gerçekleştirilen dönüşümlerdir.

3.3.4.1 Karma kullanım Dönüşümleri

Karma kullanım dönüşümleri birden fazla işlev ile dönüşümdür. Bir yerleşke hem konut hem kültürel tesis hem ticaret fonksiyonu ile dönüşebilir. En az iki işlev ile dönüşen yapılar daha esnek ve ekonomik olarak daha dirençli olabilir.

- **Viyana Gazometreleri**

Kuruluş yılı:1899

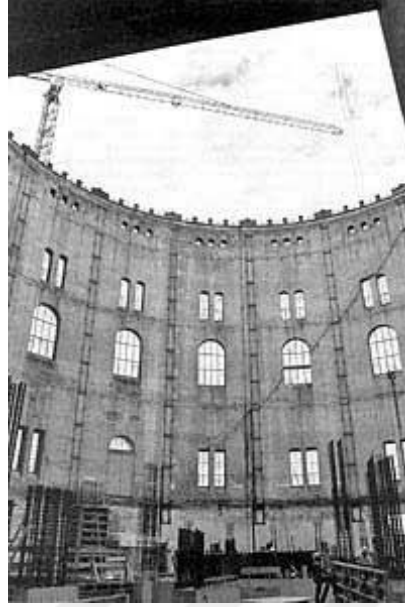
Konumu: Avusturya, Viyana, Smerring

Orijinal işlevi: Havagazı depoları

Şimdiki İşlevi: konut, büro, alışveriş, sosyal etkinlik (Karma Kullanım)

Yeni İşlev Amacı: Anıtsal ve simgesel değeri korumak, alanla ilgili çevresel sorunların çözümü, yeni merkez oluşturabilmek

Yapıya Müdahaleler: Ulaşım sorununu çözmek için metro hattı ve otoyol bağlantısı, dış yapı aynen korunmuş yapının iç kısmı kullanımlar dahilinde yenilenmiş ve yeni bağlantılar oluşturulmuştur.

Şekil 3.13 Viyana Gazometreleri Tarihi görünüm (Viyana Gazometre Projesi)

Şekil 3.14 Viyana Gazometreleri güncel görünüm (Viyana Gazometre Projesi)

3.3.4.2 *Müze Dönüşümleri*

Endüstriyel miras yapıları teçhizatlarını koruyabilmiş durumdalarsa endüstri müzelerine dönüşümleri gerçekleştirilebilir. Ziyaretçilere mevcut üretim sisteminin deneyimini yaşatabilir. Öte yandan teçhizatlarını korumasalar dahi sanat müzesine dönüşümleri gerçekleştirilebilir.

- **Tate Modern Sanatlar Müzesi**

Kuruluş yılı: 1947

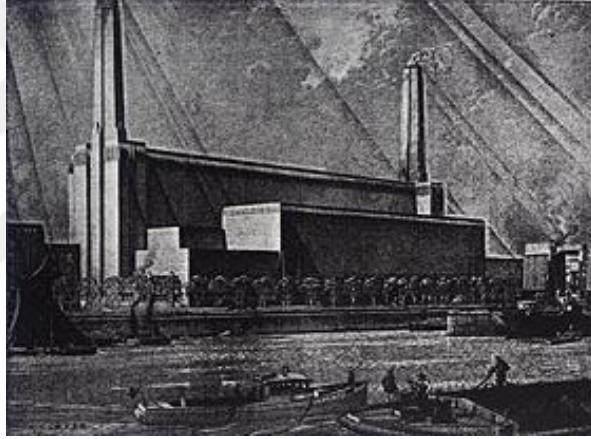
Konumu: Bankside, Londra, İngiltere

Orijinal işlevi: Elektrik İstasyonu

Şimdiki İşlevi: Modern Sanatlar Müzesi

Yeni İşlev Amacı: Bölgeyi, yaşam, iş olanakları ve turizm açısından zengin hale getirebilmek ve bölgenin canlanmasını sağlamak, halkın sanatla tanışması ve sanatı deneyimleyebilmesi

Yapıya Müdahaleler: Kent merkezi ile yaya bağlantısını sağlayan yaya köprüsü, yapıya fazla müdahale yapılmadan esnek çözümler ile geniş strüktüre uygun kullanımlar sunulmuştur.

Şekil 3.15 Bankside Elektrik Santrali (Tate Modern Sanatlar Müzesi) eski görünüm (Tate Modern)

Şekil 3.16 Tate Modern Sanatlar Müzesi günümüz görünümü (Tate Galleries)

- **Silahtarağa Elektrik Santrali:**

Kuruluş yılı: 1913

Konumu: Eyüp İlçesi, Silahtarağa

Orijinal işlevi: Termik Santral

Şimdiki İşlevi: Eğitim, müze, kültür ve sanat merkezi

Yeni İşlev Amacı: Kültürel ve sanatsal aktiviteler ile kentsel canlanmanın sağlanması, farklı disiplinler ve ziyaretçilerin bir arada toplanması ile kültür ve sanat platformu oluşturulması

Yapıya Müdahaleler: Bazı yapılar statik güçlendirme yapılarak korunmuş ve müzeye dönüştürülmüştür. Eski yapıların korunmaya değer kısımlarına zarar verilmemeye çalışılmıştır. Yeni yapıların yapımında eski yapıya ait izler taşımasına özen gösterilmiştir. Eskiye ait tüm teçhizat temizlenerek sergilenmiştir.

Şekil 3.17 Silahtaraga elektrik santrali eski görünüm (Silahtaraga Elektrik Santrali)

Şekil 3.18 Silahtaraga günümüz görünümü (Santralistanbul)

3.3.4.3 Eğitim Yapısı Dönüşümleri

Bu bölümde endüstri yapısı dönüşümlerinde yeni işlev olarak eğitim yapısı seçilen dönüşüm örneklerine yer verilecektir.

- **Sevilla Üniversitesi**

Kuruluş yılı: 1728-1771

Konumu: Sevilla, İspanya

Orijinal işlevi: Kraliyet Tütün Fabrikası

Şimdiki İşlevi: Üniversite Binası

Yapıya Müdahaleler: Yapı tüm detaylarıyla korunarak restore edilmiştir. Yapının çevresinde kızıllötesi incelemeler yapılarak fiziksel müdahale olmadan eksiklikleri tespit edilmiştir. Koruma ve yaşatma açısından en güzel örneklerden biridir.

Şekil 3.19 Royal Tobacco Factory (Sevilla Üniversitesi) tarihi görünüm (Fábrica de Tabacos de Sevilla)

Şekil 3.20 Sevilla Üniversitesi günümüz görünümü (Fábrica de Tabacos de Sevilla)

- **Cibali Tütün Fabrikası:**

Kuruluş yılı: 1884

Konumu: İstanbul, Cibali semti, Haliç

Orijinal işlevi: Tütün ve sigara fabrikası

Şimdiki İşlevi: Üniversite Binası

Yeni İşlev Amacı: Çevre halkının da yararlanabileceği sosyal ve kültürel bir odak oluşturarak sosyal ve fiziksel çevre anlamında çevresine olumlu etkisi yaratabilmek

Yapıya Müdahaleler: Restorasyon sırasında yapının taşıyıcılarına genel strüktürüne ve dış yapısına dokunulmamış, araya yapılan eklemeler dönem ekleri ile uyumlu bir şekilde dizayn edilmiş, ahşap taşıyıcı sistem demire dönüştürülmüş ve depreme dayanıklılık için güçlendirmeler yapılmış olup, yapıya ait eski teçhizat sergilenmektedir.

Şekil 3.21 Cibali Tütün Fabrikası eski görünüm (Cibali Tütün Fabrikası)

Şekil 3.22 Kadir Has Üniversitesi günümüz görünümü (Kadir Has Üniversitesi)

3.3.4.4 Ofis Yapısı Dönüşümleri

Endüstriyel miras yapılarının kentin merkezi alanlarında kalmalarından ötürü sıklıkla ofis yapılarına dönüşümleri gerçekleşmektedir. Bu bölümde dünyadan ve Türkiye’den başarılı örnekler paylaşılarak yapı müdahalelerine değinilecektir.

- **Cannon Design Mimarlık Ofisi**

Kuruluş yılı: 1928

Konumu: ABD-St.Louis

Orijinal işlevi: Santral Binası

Şimdiki İşlevi: Ofis

Yapıya Müdahaleler: İşlevsiz kalan endüstri yapısı kendisini restore eden mimarlık ofisi tarafından kullanılmaktadır. Yapının dışı ve çelik yapısı bozulmamıştır. Mekânın içinde bir kütle oluşturularak katlara ulaşım sağlanmış ve bir adet sergi salonu eklenmiştir.

Şekil 3.23 Cannon Design Mimarlık Ofisi dış görünüş (Canon Design)

Şekil 3.24 Yapının içinde katlar arası ulaşımı sağlayan müdahale (Canon Design)

- **Kasımpaşa Tuz Ambarı**

Kuruluş: 19. yy

Konumu: Kasımpaşa, İstanbul

Orijinal işlevi: Tuz Ambarı, Tekel Deposu

Şimdiki işlevi: Ofis

Yapıya Müdahaleler: Yapının yığma taş yapısı korunmuş, ihtiyaca yönelik çelik ve cam eklemeleri yapılmıştır. Gereksinimler doğrultusunda asma katlar yapılarak alan kazanılmış; ayrıca dört ayrı sergi salonu oluşturulmuştur.

Şekil 3.25 Tuz Ambarı dış görünüm (Tuz Ambarı)

Şekil 3.26 Tuz Ambarı restorasyon sonrası iç mekân (Tuz Ambarı)

3.4 Tartışma: Endüstriyel Miras Yapılarının Dönüşümünden Alınabilecek Dersler

Endüstrisizleşme süreçleri ile beraber ekonomisi endüstriye dayalı kentlerin yeni dünya düzenindeki politika gündemleri yüzünü kültür ekonomisine çevirirken, kültür ekonomisinin kentlerin yeniden yapılanma süreçlerinde oynayabileceği rol de

böylelikle endüstriyel miras alanlarının dönüşümü üzerinden giderek daha fazla tartışılmaya başlanmıştır. Endüstriyel üretimin yerini ağırlıklı olarak hizmetler sektöründeki gelişmelere bırakmasının, çoğu kentin bu anlamda sahip olduğu değerlere yüklediği anlamları da değiştirmiş olduğu söylenebilir. Kültürel miras alanları içerisinde endüstriyel miras değerleri de yarattıkları ve yaratabilecekleri ekonomik değer üzerinden gündem oluşturmaktadır. Bu bakışla kentler de sahip oldukları endüstriyel miras altyapısına yönelik farklı stratejiler geliştirmektedirler. Günümüzde gelinen noktada endüstriyel miras alanlarının kentlerin kültür politikalarının önemli bileşenlerinden biri olarak ele alınarak geri kazandırılması yönündeki artan çabalar boşuna değildir. Örneklerde de görüldüğü üzere genel olarak yapıların dış strüktürleri korunmuş, fakat çoğu örnekte yapılar boş bir strüktür olarak görülmüştür. Endüstriyel miras öğelerinin tarihsel değerlerinin vurgulanması önceliklidir. Her ne kadar farklı işlevlerle kullanılsa da bu alanların geçmişinin yansıtılması da önemli bir konudur.

Yurt dışı örneklerinde endüstriyel miras yapılarının farklı ölçeklerde ve farklı kullanımlar kentin gereksinimleri doğrultusunda dönüştürüldüğü gözlemlenmiştir. Bu dönüşümlerden endüstri mirasına konu yapı ve yerleşkelerin dönüştürülmesinin sadece müze işlevi olarak olmasına gerek olmadığı, önemli olan bu yapıların korunabilmesi ve verilen yeni işlevi ne olursa olsun geçmişinin hatırlanabilmesidir. Bölgesel ölçekte yapılan müdahalelerde bütüncül bir koruma anlayışı ile endüstri peyzajının korunması, yapı ölçeğindeki dönüşümlerde ise müdahalelerin minimumda tutulması ve bu yapıların kentsel bellek için öneminin unutulmaması önceliklidir.

Endüstriyel miras yapı ve yerleşkeleri kentin fiziksel ve ekonomik gelişimi için önemli yapı taşlarıdır. Bu alanlar kültür odaklı dönüşebildikleri gibi ofis ve konut kullanımında da dönüşebilirler. Yurt dışı ve Türkiye örneklerinde gözlemlenen bu tip dönüşümlerde önemli olan dönüşümlerin yaratabileceği rantın ve bölgeye etkisinin hesaplanabilmesidir. Bu yapılar kamusal kullanıma açık olması kentin tüm sakinleri ve ziyaretçileri tarafından kullanılabilmelidir. Bunun yanı sıra bu yapı ve yerleşkelerin kentin turizm odakları olarak geliştirilmesi durumunda bu kültür odaklarının

birlikteliği ve aralarında kurgulanabilecek rotalar ile bütüncül olarak korunabilir ve yaşatılabilir.

Yapılan incelemelerde görüldüğü üzere, Türkiye’de koruma kavramı genel olarak kabul görmüş olsa da yasal bir altyapı oluşturulmadığından birçok yapı koruma altına alınamamış, koruma altına alınanlar ise bakımsızlıktan kullanılamaz hale gelmiştir. Köhnedikçe dönüşüm maliyetleri artan yapılar için yeniden kullanım kararları alınamamaktadır. Bütün bunlar için en önemli sorun altyapısı ise herhangi bir uluslararası bağlantı sağlanamamış haliyle dönüşümlerin destek göremiyor oluşu ve herhangi bir envanter çalışması yapılmadığından mevcut durumun net bir şekilde gözler önüne serilemiyor oluşudur Endüstriyel miras yapıları yerel ve bölgesel gelişim için en önemli yapıtaşlarından biriyken, deneyimlerden çıkarım yapılamamakta, bu alanlar ulusal stratejinin çözüm önerilerinin içinde yer alamamaktadır. Oysa Türkiye’de bu alanların çoğunlukla kamu tekelinde olması bütünlüğü bozulmadan korunması açısından önemli bir fırsattır. Fakat politik kararlar, yetki sahibi kişi ve kurumlar bu süreci sekteye uğratmakta ve kimliksiz kopyalamaya ve tarihi değerlerinin kaybedildiği dönüşümlere neden olmaktadır.

İşlevsel nedenler kadar ekonomik nedenler de bu dönüşümleri yüksek maliyetleri gereği sekteye uğratmaktadır. Restorasyon işlemleri gerçekleşmemekte, kırsaldaki endüstri miraslarının tespiti bile yapılamamaktadır. Endüstri arkeolojisinin bir nesnesi olan bu anıtların teçhizatı, bakımsızlıktan, koşullardan ve bir ekonomik getiri olarak görülerek satılmaktadır. Bu olay da endüstri anıtlarının endüstri müzesine dönüşümüne sekte vurmaktadır. Endüstri mirasının dönüşümünü kendine özgü ve biricik kılan tarihteki yeri ve önemi olduğu kadar bu tarihsel değerın günümüz koşullarında yaşatılabilmesidir. Bu bağlamda bu alanların bir rant simgesi olarak görülmesi en büyük tehdidi oluşturmaktadır.

Geniş strüktürleri, yüksek tavanlı yapıları ile birçok fonksiyon için potansiyel alan oluşturan bu yapılar, dönemlerinin inşaat teknikleri ve gelişimleri ile bilindik restorasyon yöntemleri ile yeniden hayata döndürülebilirler; fakat havagazı fabrikaları gibi yapıların nasıl restore edileceği veya işlevlendirileceği konusunda soru işareti

oluşturmaktadır. Bu bağlamda biricik özelliğini kaybetmeden hayata geçirilmiş örnekler üzerinden bir çıkarım yapmak ya da bulunduğu kentsel dokudaki simgesel imajının devamı için kentsel alanın ihtiyaçları, tarihsel önemin vurgusu ve restoratörün algısı bu dönüşümün önemli parçalarını oluşturmaktadır.

Türkiye özelinde endüstriyel mirasın dönüşümün nasıl yapılacağından çok, neden ve kimin yapacağı konularında karmaşa söz konusudur. Kentin düğüm noktalarında bulunan bu alanlar ekonomik getiri temelli bakış açısı ile yok edilebilmekte ya da belli bir kesimin çıkarları doğrultusunda kamusal kullanımların dışında elitist bir yapıya evrilebilmektedir. Bunun önüne geçilebilmesi katılımcı bir süreç, farklı disiplin görüşleri ve uygulanmış projelerin örnek alınmasının yanı sıra, bilimsel çalışmaların ve yasal sınırlılıkların uygulamaya yönelik karar verme süreçlerine dâhil olması ile mümkündür. Tarihsel olarak önemli imgeler olan endüstriyel miras yapıları olduğu değeri gösterebilmeli, doğru kullanımlarla dönüşebilmeli, korunarak yaşatılabilmeli ve hitap ettiği halka bir değer katabilmelidir. Birey ve kent hafızasında yer edinen nirengi noktaları olan alanlar aynı zamanda yerel, bölgesel ve ulusal ölçekte değişen kültürel, ekonomik ve politik küresel rekabette kentlerin öne çıkmasını sağlarken zeminde hitap ettiği sosyal çevrenin de gelişimini sağlayabilecek önemli potansiyellerdendir.

Uygulama örneklerinin incelenmesi sonucunda bazı planlama ilkelerini vurgulayıcı ortak yargılar oluşturmak mümkündür. Bunlar;

1. Söz konusu yapı ve yerleşkelerin korunması kadar, yeniden işlevlendirilerek kullanılması gereklidir.
2. Yapılan planlarda söz konusu alanlar için vizyonlar geliştirilmeli, bu alanlar kentten koparılmamalı, aksine bütünleştirilmelidir.
3. Kentlerin ihtiyaçları doğrultusunda yeniden işlev verilen bu yapıların yeni işlevleri eskisinden çok farklı dahi olsa, bir endüstri anıtı olduğu hatırlatılmalı, geçmişinden koparılacak tarihi değerleri kaybedilmemelidir.
4. Yapı ve yerleşkeler doğal ve yasal eşikleri ile bütüncül planlanmalı; ulaşım altyapısı ile bütünleşmeli, gerekli durumlarda bu yapıların birbiri ile arasında bağlantılar kurulmalı ve rotalar oluşturulmalıdır.

5. Dönüştürülen mekânlar belli bir kesime değil, kentin bütününe hitap edebilmeli ve dönüştürülen alanın çevresinin soylulaştırılması engellenmeye çalışılmalıdır.
6. Endüstri mirası sadece fabrika ve depolama alanlarından ibaret olmadığından, bu alanlara ait bütün doküman, bilgi ve belgeler korunmalıdır.
7. Uzun evreli kentsel gelişime ayak uydurabilecek ve zamanla farklı işlevler üzerinden değerlendirilebilecek dönüşümler yapılmalıdır.
8. Yeniden işlevlendirme süreci tek bir aktör tarafından yapılmamalı, paydaşlar geniş tutularak özel, kamu, STK ve halkın katılımı sağlanmalıdır.

BÖLÜM DÖRT

ÖRNEK ALAN İNCELEMESİ: İZMİR YENİ KENT MERKEZİ

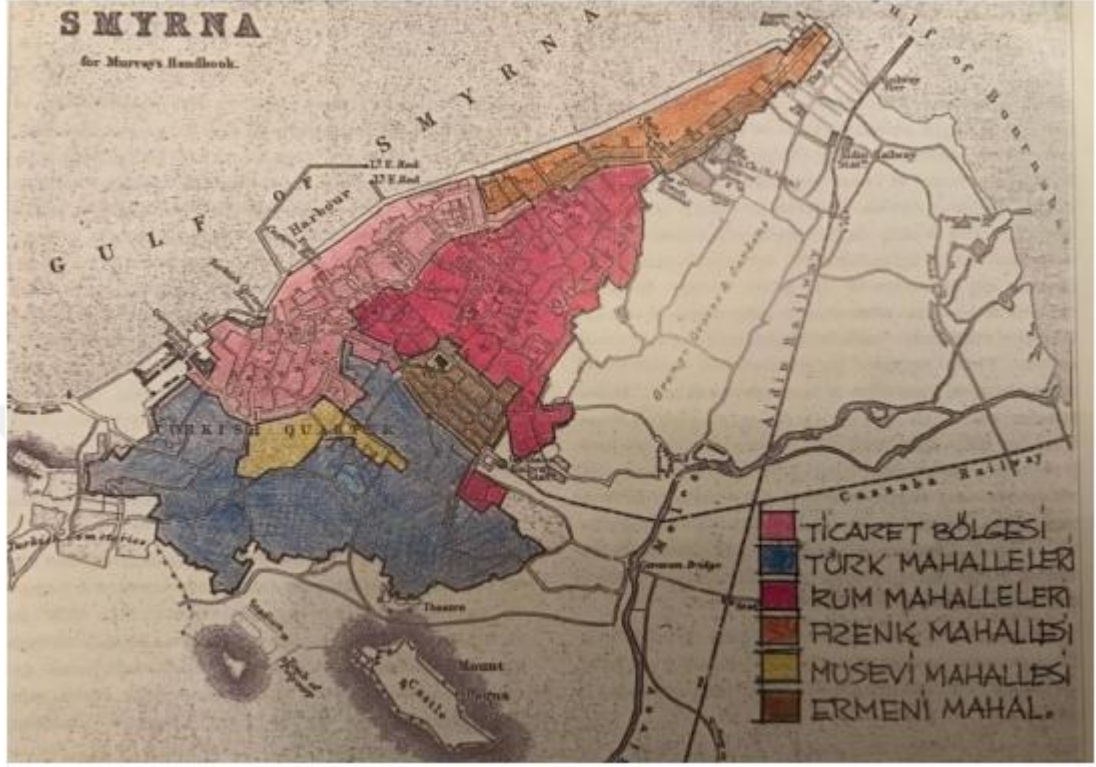
4.1 İzmir Sanayileşmesi ve Kentsel Gelişimi

İzmir kenti tarih boyunca, coğrafi konumu nedeniyle önemli bir liman kenti ve bununla birlikte sahip olduğu verimli tarım toprakları vesilesiyle önemli bir ticaret kenti olmuştur. Bu potansiyelin artmasını Karataş (2006) çalışmasında “16.yy. sonlarına kadar Çeşme önemli bir liman iken, 17. yy. ’ın ikinci yarısına doğru Doğu Akdeniz ticaretinin canlanması, yabancı konsoloslukların İzmir’e taşınmaları, Fransız – İngiliz ve Hollandalılara verilen imtiyazlar İzmir’i imparatorluğun en önemli limanı yapmıştır.” olarak açıklamıştır (Karataş, 2006). Yabancılar verilen çeşitli imtiyazlar sonucunda İzmir’de ilk sanayileşme hareketini başlatan yabancılar olmuş, bu vesileyle kentsel gelişim artmış, kasaba görünümünden sıyrılan İzmir zamanla önemli bir sanayi kenti haline gelmiştir (Goffman, 1999).

Kervan ticaretinin odağında olan İzmir 17. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu’nun en önemli limanlarından birisi haline gelmiştir. Öte yandan Batılı topluluklar da İzmir’in coğrafi konumu ve verimli toprakları, merkezi yönetimden uzaklığı ve dini baskının azlığı nedeniyle İzmir’i daha çok tercih etmeye başlamıştır. Bütün bu fırsatlar İzmir’in nüfusunun artmasını ve verimli topraklarda daha çok ürün üretmeye başlamış ve imalat sektörü gelişmiştir (Şimşek, 2006).

Osmanlı dönemi sanayileşmesi genel olarak imparatorluk merkezi olan İstanbul’da yığılmış durumdadır. İzmir’de ise daha çok atölye ve imalathane yapıları bulunmakta ve genelde bu alanlarda el emeğine dayalı üretim yapılmaktadır. İzmir limanının gelişmesi ve yabancı nüfusun girişimleri İzmir sanayileşmesini başlatan en önemli faktördür. 1795 yılında Fransızlar tarafından yaptırılan, “Basma Pamuklu Dokuma ve Basma Tesisi” kurulduğu bölgeye de ismini veren, İzmir’in ilk büyük sanayi girişimidir. 1834-1864 yılları arasında Osmanlı Devleti’nin yaptığı ticaret anlaşmalar, yabancılar tanınan imtiyazlar artmış, şehirdeki yabancı sanayi yatırımları artmaya

başlamış, dokuma sektörü başta olmak üzere sanayi tesisleri kurulmaya başlamıştır (Goffman, 1999).

Şekil 4.1 19. yüzyıl İzmir etnik dağılım (Güner & Güngördü, 2019)

Ancak buna karşılık geleneksel üretim yapan imalathaneler gerilemeye başlamış, buhar gücüne dayalı üretim yabancıların elinde artmış, yabancılara tanınan imtiyazlar Türk girişimcilerin pazarda kendilerine yer bulamamasına neden olmuştur (Martal, 1992). Bu dönemde Türk yatırımcılar tarafından 1847’de yapılan “Şark Kâğıthane’si” bu duruma istisna olarak açılmış, imtiyaz süresi dolması ile 1863 yılında kapanmıştır (Şimşek, 2006). 1886 yılında “Regie des Tabacs” isimli şirket tarafından açılan tütün işletmeleri ise dönemin en çok işçi çalıştıran ve Osmanlı Döneminde ilk grev yapılan fabrika olması ile özelleşmektedir (Barbaros, 1999).

Şekil 4.2 “Regie des Tabacs” tütün işletmeleri (Ekizoğlu, 2012)

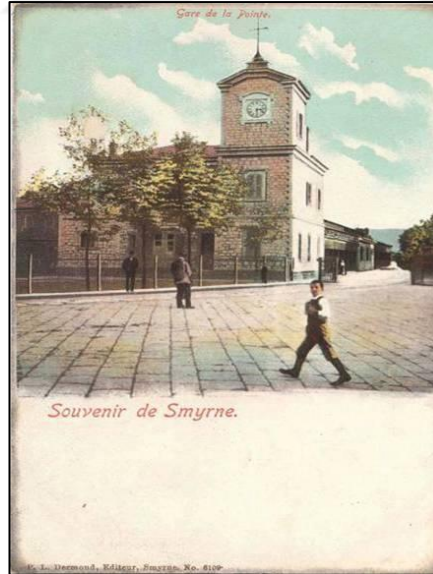
19. yüzyılın ikinci yarısı liman ve demiryolu yapılarının kurulması İzmir’in merkezi kadar çeperlerinde de gelişimin artmasını sağlamıştır. İngilizlere 1857 yılında tanınan imtiyaz ile “Imperial Ottoman Smyrna-Aidin Railway Company” tarafından yapılmıştır. Aydın’dan çıkan hammaddenin merkeze ulaştırılabilmesi amacı ile işletmeye açılan, İzmir-Aydın demiryolu hattı İzmir sanayisinin en önemli girişimidir (Ekizoğlu, 2012). Şekil 4.2 İzmir-Aydın demiryolu hattı duraklarını göstermektedir.

İzmir-Aydın demiryolu hattının temeli bir yıl hazırlıktan sonra 1858’de Punta’da (günümüzde İzmir liman arkası Alsancak Mahallesi’nin olduğu alan, demiryolunun açıldığı dönemde Punta olarak anılmaktadır) atılmıştır. Alsancak garı istasyon yapısı, depolama alanları, bakım atölyeleri, lojman yapıları ile büyük bir yerleşke olarak kurulmuştur (Ekizoğlu, 2012). Alsancak yerleşkesi, içinde bulunan birimleri, geniş yerleşkesi ve mimarisi ile küçük bir İngiliz kentini anımsatan gösterişli bir yerleşkedir. İzmir demiryolu hattı iki adet banliyö hattına sahip olup Rumların ve Levantenlerin kullandığı hat ayrılmıştır (Beyru, 2011). Şekil 4.3’te Alsancak (Punta) Garı ve

Levantenleri kullandığı Buca yolcu istasyonu ve bu istasyonu simgeleştiren saat kulesinin bir tasviri bulunmaktadır.

Şekil 4.3 İzmir-Aydın demiryolu hattı durakları (İzmir Endüstriyel Miras Envanteri, 2020)

Şekil 4.4 Alsancak Garı ve Levantenlerin kullandığı istasyon yapısı ve saat kulesi (Ekizoğlu, 2012).

Kırsaldaki üretimin merkeze iletilmesi amacıyla yapılan İzmir-Kasaba demiryolu ise 4 Temmuz 1863 yılında Edward Price isimli İngiliz bir girişimciye tanınan imtiyaz ile başlamış akabinde kurulan “Smyrna-Casaba Railway Company” şirketi tarafından

1864 yılında yapılmaya başlamıştır. İngilizler tarafından başlatılan bu girişim Fransızlar tarafından tamamlanmıştır (Kolay, 2011). İzmir-Kasaba demiryolu hattı merkezin gelişiminin yanı sıra kırsalın da gelişimini hızlandırırken, kervan yollarına denk gelmesi ve kervan ticaretini baltalaması nedeniyle büyük tepkiler almıştır.

Şekil 4.5 İzmir-Kasaba demiryolu hattı durakları (İzmir Endüstriyel Miras Envanteri, 2020)

Punta istasyonunun yapılması limanda yığılan yerleşmenin, demiryolu aksına doğru yavaş yavaş genişlemesini sağlarken Darağaç bölgesi -günümüzde liman arkası Umubey Mahallesi olarak bilinen alan- gelişmeye başlamıştır. Şekil 4.4 1885 yılına ait bir plan olup bu planda Gaz Fabrikası ve Meles akarsuyuna kadar birkaç tesis ve depolama alanı görmek mümkündür. 20. yy. ile birlikte bu bölge sanayi yatırımları ve depolama yapılarının yanı sıra konut dokusu da edinmektedir (Şimşek, 2006). Beyru (2011) çalışmasında, 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında İzmir’de “15 sandalye fabrikası ve 10 sandık atölyesi, 7 varil atölyesi, 4 araç atölyesi, 7 susam yağı çıkarıcı, 7 mum atölyesi, 16 sabun fabrikası, 5 kereste fabrikası ve 14 tabakhane” bulunduğunu belirtirken, Barbaros (1994) çalışmasında Darağaç bölgesinde 1913-1915 6 adet değirmenin, toprak sanayinde faaliyet gösteren çimento fabrikasının, iki deri fabrikasının, yağ üretimi yapan iki zeytinyağı ve pamuk yağı fabrikasının, bir sabun imalathanesinin bulunduğunu belirtmektedir (Beyru, 2011; Barbaros, 1994).

Şekil 4.6 1885 yılına ait İzmir Planı (Şimşek, 2006)

1900'lü yılların ilk çeyreğinde, savaşlar sonucunda bölgede büyük bir demografik değişim yaşanmıştır. Bu değişikliklerle birlikte yatırımcı Levanten azınlıkları bölgeyi terk etmiş, İzmir yangınının kıyı bölgesini tahrip etmesi mevcut yatırımların çoğuna zarar vermiş, Türk yatırımcılar ise yeni bir sanayi yatırımı yapabilecek ekonomik birikime sahip olmadıkları için sanayi gelişimi bu dönemde duraklamıştır. İzmir'de sanayi hareketlerinin canlanmasını sağlayan gelişme 1923 yılında yapılan İzmir İktisat Kongresi olmuştur. Bu kongrede alınan sanayide millileşme kararları doğrultusunda İzmir ilinde demiryolları, liman işletmeciliği, tramvay, su, elektrik ve gaz gibi kamu yatırımları Türk iş adamlarına devredilmiştir. Akabinde gerçekleşen Türk Sanayiciler derneğinin kurulması ve Elektrik Fabrikası'nın açılması sanayileşme hareketlerini hızlandırmıştır (Kurt, 2012).

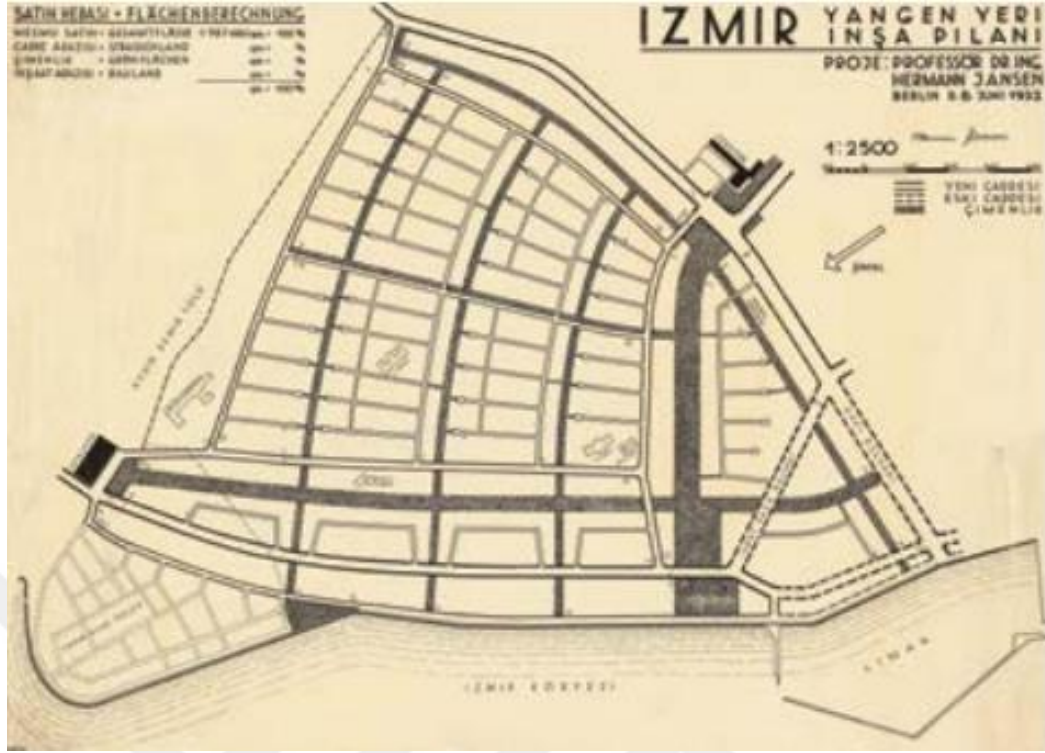
Şekil 4.7 Büyük İzmir Yangını (İzmir Yangını)

1922 yılında gerçekleşen büyük İzmir Yangını sonrasında 1924 yılında danışman-şehirci Henri Prost ve René & Raymond Danger ile anlaşarak 1925 yılında “Danger-Prost” planı hazırlanmıştır. Bahçe-kent modeli temelinde olan kent planı, düşük konut yoğunluğu ile kentleşme önerileri getiren plan, 6 ayrı kentsel “zone” odak noktası belirleyerek ııınsal yolları bu odaklara çıkartan ve belediye yapısında gar yapısına ulaşan kesintisiz bir yeşil yol öneren plan, demiryollarının kesişiminde yeni bir merkez istasyon önerisi getirmiştir. Liman ve sanayi alanları için endüstri alanları ile kent dokusu arasında hijyen koşullarının sağlanması amacı ile “yalıtım yolları” kurgulanarak, endüstri bölgesinin doğusunda bir işçi mahallesi planlanmıştır (Bilsel , 2009).

Şekil 4.8 İzmir yangın yeri "Danger-Prost Planı" (Serçe, 2020)

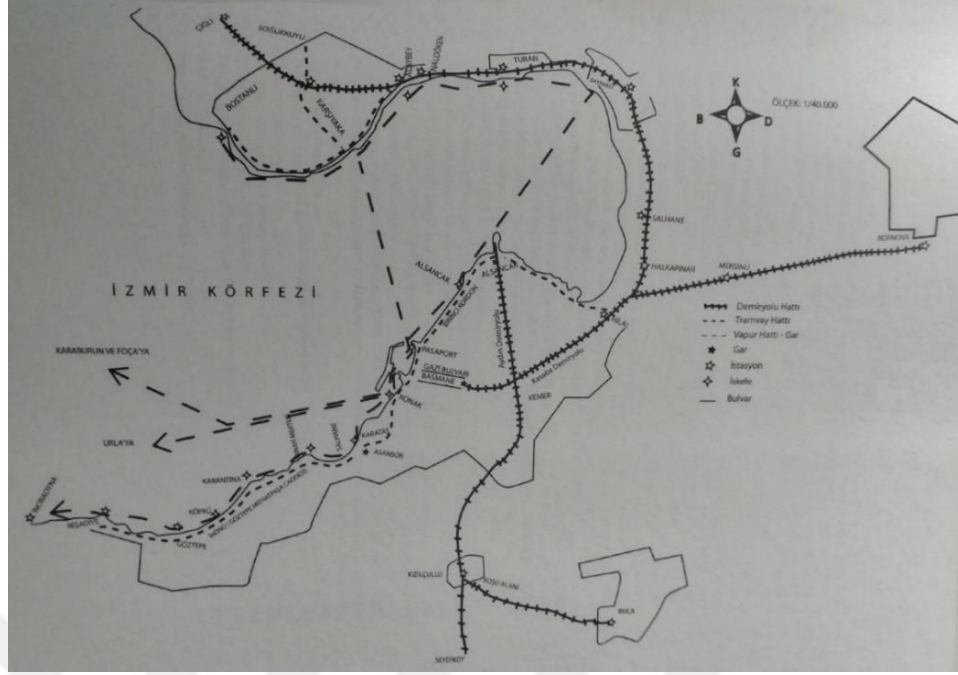
1925 yılında belediye meclisinde onaylanan Danger-Prost Planı yüksek maliyetleri ve 1929 krizine denk gelmesi nedeniyle finans kuruluşları tarafından satın alınan parsellerde gerçekleştirilen inşaatlar haricinde çoğunlukla uygulamaya geçilememiştir (Bilsel , 2009). 1930 yılı “Belediye Kanunu” ile belediyeler imar planı yaptırma zorunluluğuna tabi tutulmuş dönemin belediye başkanı Behçet Uz mevcut planla ilgili Hermann Jansen’e görüş sormuş, Jansen yapılan planın kentin gereksinimlerinden ve iktisadi olmaktan uzak olduğunu belirtmiştir. Tarihi ve doğal çevreyi öne çıkarmak üzerine eğitim veren “Camillo Sitte” okulundan olan Jansen, İzmir ili ile ilgili kararlar alırken kentin doğal yapısını ön planda bulundurarak 3 kattan fazla yapılaşmayı uygun bulmamış, yüksek yapılaşmanın kentin hava koridorlarını kapatabileceğini belirtmiştir. Yaya ulaşımına, yeşil dokuya ve körfezin kamu kullanımında olmasına dair kararlar alınmış, ancak bu alanlardan uzaklaştırılan liman ve sanayi dokusu ile ilgili karar getirilmemiştir (Serçe, 2020). Jansen’in plan ile ilgili istediği ücretin karşılanamaz oluşu nedeniyle çalışılamamış, ancak fikirlerinden yararlanılmıştır.

Şekil 4.9 İzmir yangın yeri "Jansen Planı" (Serçe, 2020)

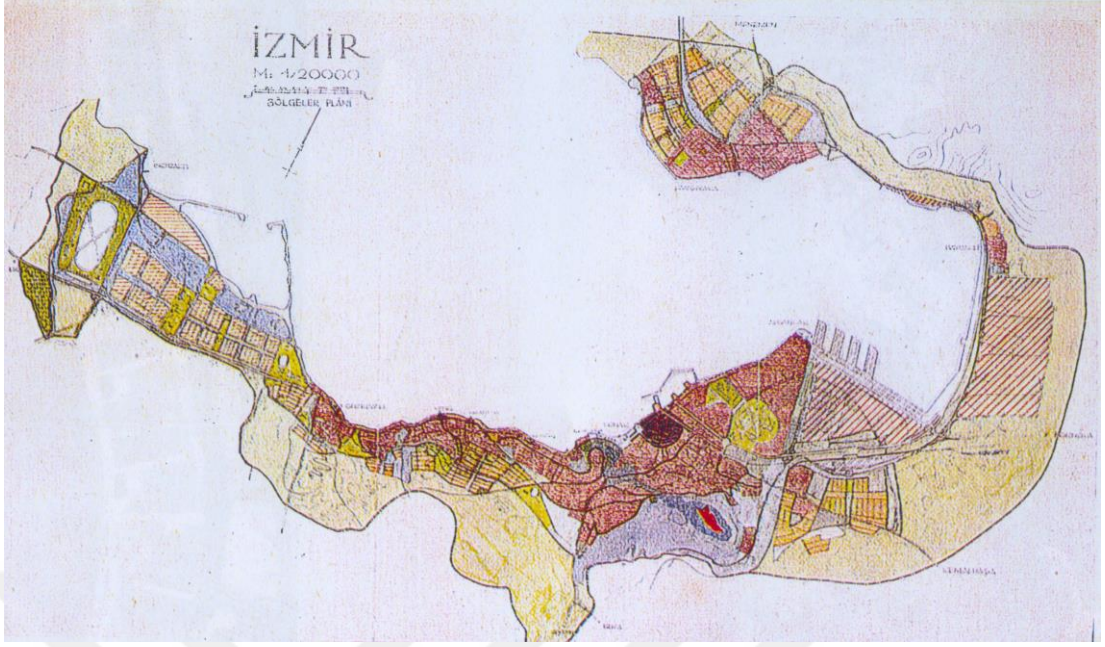
İzmir'in kentsel gelişimlerinin en önemli adımlarından biri kuşkusuz “Kültür Park” projesidir. Belediye başkan yardımcısı Suad Yurdkoru öncülüğünde Sovyetler Birliği Gorki Parkı'ndan etkilenilmesi üzerine projesi başlatılmıştır. Proje yürütücüleri Danger-Prost planı kompozisyon ilkelerine bağlı kalmışlardır (Bilsel , 2009). Bu dönemde Behçet Uz girişimiyle Kahramanlar semtinde işçi mahallesi oluşturulması girişimde bulunulmuş, günümüz Ege Mahallesi'nin bulunduğu alanda gerçekleştirilen yapılaşmanın Danger-Prost planında önerilen bahçe kent modeli dikkate alınmamıştır (Bilsel , 2009).

İzmir'in yangından sonra yeniden ayağa kalmasına yönelik girişimle Behçet Uz döneminde olmuştur. Bu dönemde Meles ve Bornova çayları arasındaki bataklık bölgenin kurutulması, ulaşım kararları ve kamusal yatırım kararları alınmıştır. Darağacı bölgesini fazlasıyla etkileyen bu kararlara ek olarak bölgenin ismi günümüzde de anıldığı üzere “Umurbey” olarak değiştirilmiştir. Endüstri yatırımı olarak un fabrikalarına silo eklenmesi ve ekmek fabrikası inşası imar programına dâhil edilmiştir (Şimşek, 2006).

Şekil 4.10 1930 Yılı İzmir Ulaşımı (Kurt, 2012)

Bu dönemin planlarından bir diğeri de İzmir ilinde kurulan bir şehircilik bürosu tarafından Le Corbusier danışmanlığı ile gerçekleştirilmiştir (Bilsel , İzmir'de Cumhuriyet Dönemi Planlaması (1923-1965): 20. Yüzyıl Kentsel Mirası, 2009). Günümüz Alsancak limanı bu planla önerilmiş olup planın en belirleyici kararlarından birinin de “Yeşil Endüstri Sitesi” olduğu gözlemlenmektedir. Endüstrinin Bayraklı yönünde gelişmesini öneren Le Corbusier, Alsancak'ta yüksek katlı iş sitesi önerisinde bulunmuş, iş merkezi ile endüstri merkezinin bitişik olması liman ve demiryolu bağlantısının kuvvetli olduğu, Bayraklı aksı boyunca devam eden demiryolu ile birlikte endüstri gelişimini konu alan Yeşil Endüstri Sitesi önerisi “ 1947'de CIAM merkez komitesince onaylanan Şehircilik Çerçevesinin (La Grille CIAM d'Urbanisme) uygulandığı örnek proje” olsa da, uygulamaya layık bulunmamıştır (Bilsel, 1999).

Şekil 4.11 Kemal Ahmet Arû, Gündüz Özdeş ve Emin Canpolat'ın hazırladığı imar planı

1951 yılında uluslararası boyutta düzenlenen “İzmir Şehri İmar Planı Milletlerarası Proje Müsabakası” Sir Patrick Abercrombie jüriliğinde gerçekleşmiş, yarışmaya katılan 27 proje arasından 1953 yılında Kemal Ahmet Arû, Gündüz Özdeş ve Emin Canpolat'ın projesi uygulanabilir bulunmuştur. “Kentın işlevsel bölgelere ayrılması” yaklaşımı ile planda endüstri alanlarının Bayraklı aksında ilerlemesi ve Tepecik güneyinde işçi konutları ayrılması önerisinde bulunulmuş. Le Corbusier'in Yeşil Endüstri Sitesi yaklaşımını anımsatan bir kurguda ilerlenmiştir. Kaldırılan askeri tesislerin yerine kültür odaklı gelişimler önerilmiştir (Bilsel , 2009). Uygulamaya koyulan plan doğrultusunda İzmir sanayi Alsancak, Halkapınar, Salhane ve Turan aksında gelişme göstermiştir. Bu sanayi gelişimini etkileyen bir diğer olay ise Liman tesislerinin kurulmasıdır. Pasaport limanının yetersiz gelmesi ile kurulan liman tesisleri liman arkası bölgesinin canlanması ve depolama alanlarının burada yer seçmesini sağlamıştır (Şimşek, 2006).

1968 yılında kurulan “İzmir Metropolitan Nazım Plan Bürosu”nun 1973 yılında hazırladığı ilk koruma plan kararları doğrultusunda sanayinin merkezdeki kent dokusundan uzaklaştırılması ve İzmir limanının Çiğli'ye taşınması önerilse de liman coğrafi nedenlerle taşınamamıştır. 1989 yılında hazırlanan planda ise liman arkası

bölgesinin merkezi iş alanına ayrılması önerilmiş, işlevini yitiren yapı ve yerleşkelerin kaldırılması yönünde kararlar alınmış, korumadan çok uzak bir yaklaşım izlenmiştir. Liman arkası bölgesi ancak 1998 yılında İzmir 1 Numaralı KTVKK (Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu) tarafından koruma altına alınarak, elli üç yapı tescillenmiştir (Şimşek, 2006).

Cumhuriyet'in ilk çeyreğinde tüm Türkiye'de olduğu gibi İzmir'de de sanayileşme hızlanmış, 1929 ekonomik buhranında tüm ülkeler gerileme yaşarken Türkiye sanayide önemli bir ivme kazanmıştır. Kuşkusuz bu girişimler arasında en hızlı ilerleyen İzmir artık sadece bir liman kenti değil, aynı zamanda önemli bir sanayi odağı olmuştur. Bu dönemde, Şark Sanayi (1924), İzmir Pamuk Mensucat (1932), Kula Mensucat (1933), İzmir Yün Mensucat (1935) gibi erken cumhuriyet yapıları ve 1950 sonrası Çimentaş (1950), Taç Tekstil Sanayi (1952), Sümerbank Kompleksi (1953), Boya sanayinde DYO (1953), Bayraklı Boya Sanayi (1957), Betontaş (1955), Metaş (1956) ve Etitaş (1957) gibi büyük işletmeler kurulmuştur (Kayın, 2013). İzmir Liman arkası bölgesidâhinde koruma amaçlı plan kararları alınmış ve kısmi de olsa uygulamalar başlamış olmakla beraber, benzer nitelikli başka alanlar ne yazık ki koruma altına alınmamış durumdadır. İzmir'in iş merkezi ve konut odaklı gelişimi ise bu yapı ve yerleşkeler üzerinde baskı yaratmaktadır. Özellikle 1950 sonrası kurulan ve günümüzde işlevsizleşen tesis ve yerleşkeler Bayraklı ve Bornova örneklerinde gözlemlendiği üzere, alanlar boşaltılarak yüksek yoğunluklu konut ve iş merkezlerine ayrılmaktadır. Liman arkası bölgesinin koruma altına alınma sürecinde özellikle kurumlar ve kişilerden gelen tepkiler bu alanların yeniden işlev verilmesinden önce korunmasının önündeki toplumsal, ekonomik ve politik zorlukları gözler önüne sermektedir.

4.2 İzmir Yeni Kent Merkezi Nazım İmar Planı ve Endüstri Mirası

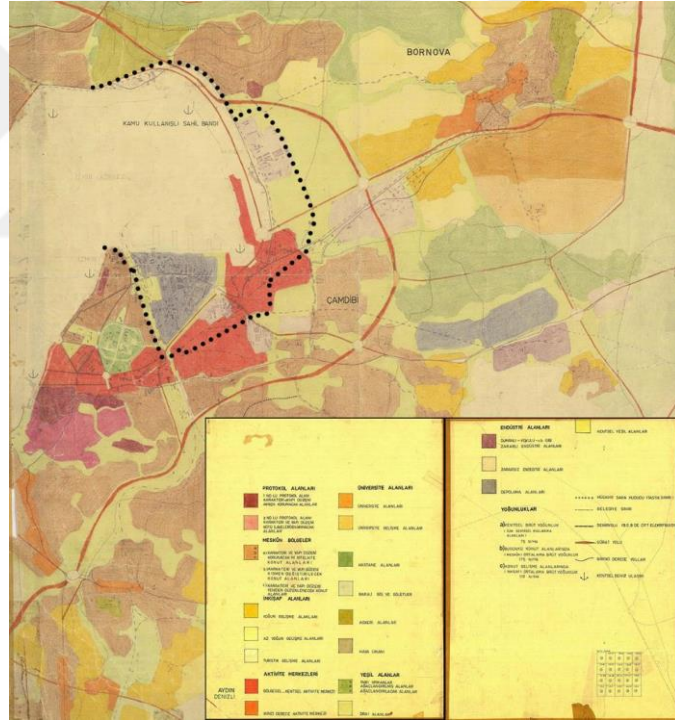
İzmir Metropolitan Nazım Plan Bürosu'nun 1973 yılında hazırladığı "İzmir Metropolitan Alan Nazım İmar Planı", 1989 yılında hazırlanan "İzmir Büyükşehir Bütünü Nazım Plan Revizyonu" ve 2001 yılında düzenlenen "İzmir Liman Bölgesi İçin Kentsel Tasarım Uluslararası Fikir Yarışması" İzmir Yeni Kent Merkezi imar

planın altyapısını oluşturan plan ve tasarımlardır (Tutar, 2019). Bu bölümde bu planların içeriklerine ve amaçlarına yer verilerek İzmir Yeni Kent Merkezi Nazım imar planı tartışılacak ve plan sınırları dâhilinde etki ettiği sanayi alanlarına değinilecektir.

4.2.1 Nazım Planlama Ölçeğindeki Çalışmalar ve Liman Bölgesindeki Sanayi Gelişimi ve Planın Altyapısını Oluşturan Detaylar

4.2.1.1 İzmir Metropolitan Alan Nazım İmar Planı:

Plan genel olarak kenti bölge, Metropolitan alan ve İzmir Büyükşehir bütünü olmak üzere üç kademede değerlendirilmiştir. Yapıldığı dönemde kentin sanayileşmesi Alsancak liman arkası bölgesinde Bayraklı, Turan ve Salhane'ye yayılmış durumdadır.

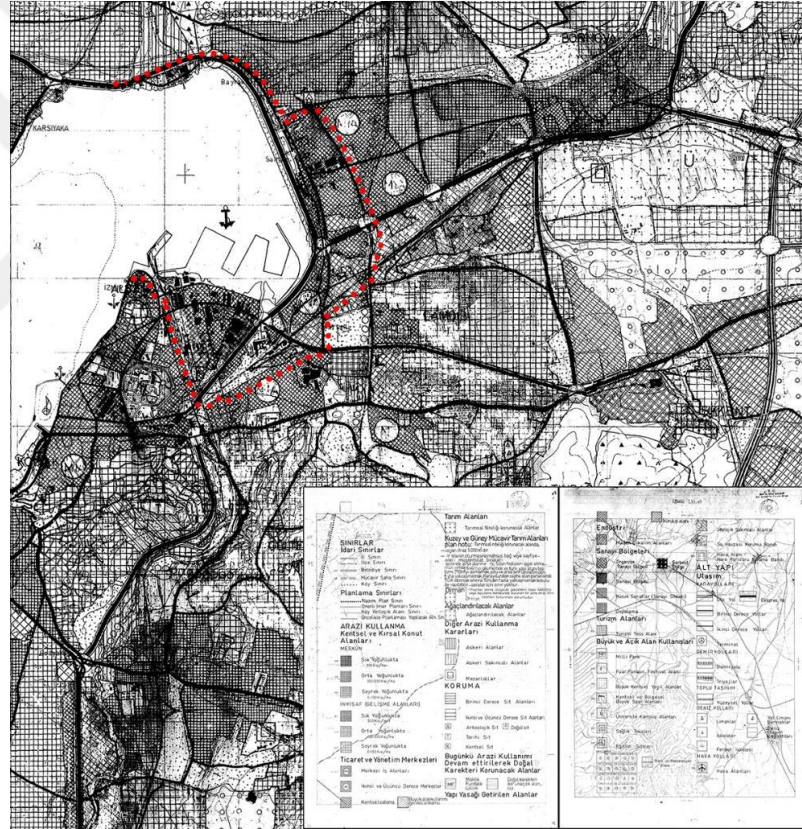
Şekil 4.12 1973 yılı 1/25.000 ölçekli İzmir Metropolitan Alan Nazım İmar Planı (Tutar, 2019)

Plan bu alanların Çiğli, Şemikler, Ulucak, Menemen, Aliğa ve Gaziemir çeper ilçelerine dağılmasını ve Metropol alanın sanayiden arındırılması ulaşımın yeni sanayiye destekleyecek şekilde kuzey-güney aksında demiryolu ağı kurgulanmasını önermektedir. Plan Bayındırlık ve İskân Bakanlığı'na 07.05.2003 tarihinde iptal

edilmiştir. Özelleştirmeye konu olabilecek alan oluşmasına neden olacak bir yaklaşım olması ile eleştirilmektedir (Tutar, 2019).

4.2.1.2 İzmir Büyükşehir Bütünü Nazım Plan Revizyonu:

Plan Metropolitan Alan planından sonra 1989 yılında yapılmış olup, Yeni Kent Merkezi sınırları dâhilindeki alanı ticaret ve sanayi gelişimi ile merkez ve bu alanın çevresini de ilk defa Merkezi İş Alanı olarak tanımlamamıştır. 2002 yılında Büyükşehir belediyelerinin 1/25000 ölçekli plan yapabilme yetkisinin olmadığı gerekçesi ile iptal edilmiştir (Tutar, 2019).

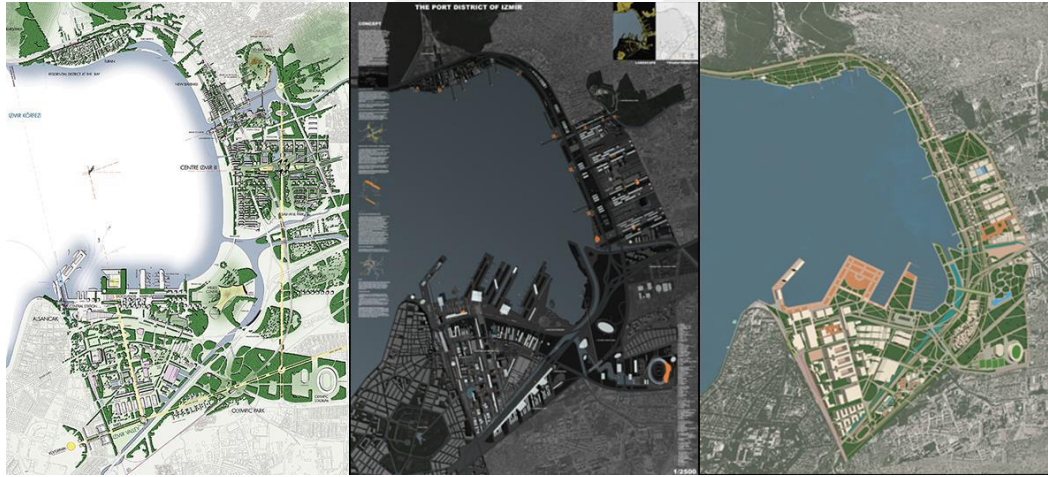

Şekil 4.13 1989 yılı 1/25.000 ölçekli İzmir Büyükşehir Bütünü Nazım Plan Revizyonu (Tutar, 2019)

4.2.1.3 İzmir Liman Bölgesi İçin Kentsel Tasarım Uluslararası Fikir Yarışması:

Yarışmaya 30 ülkeden 136 projenin katılmış olup, yarışmayı Alman Mimar Jochen Brandi kazanmıştır. Seçilen 9 proje üzerinden bir sentez gerçekleştirilerek İzmir Yeni

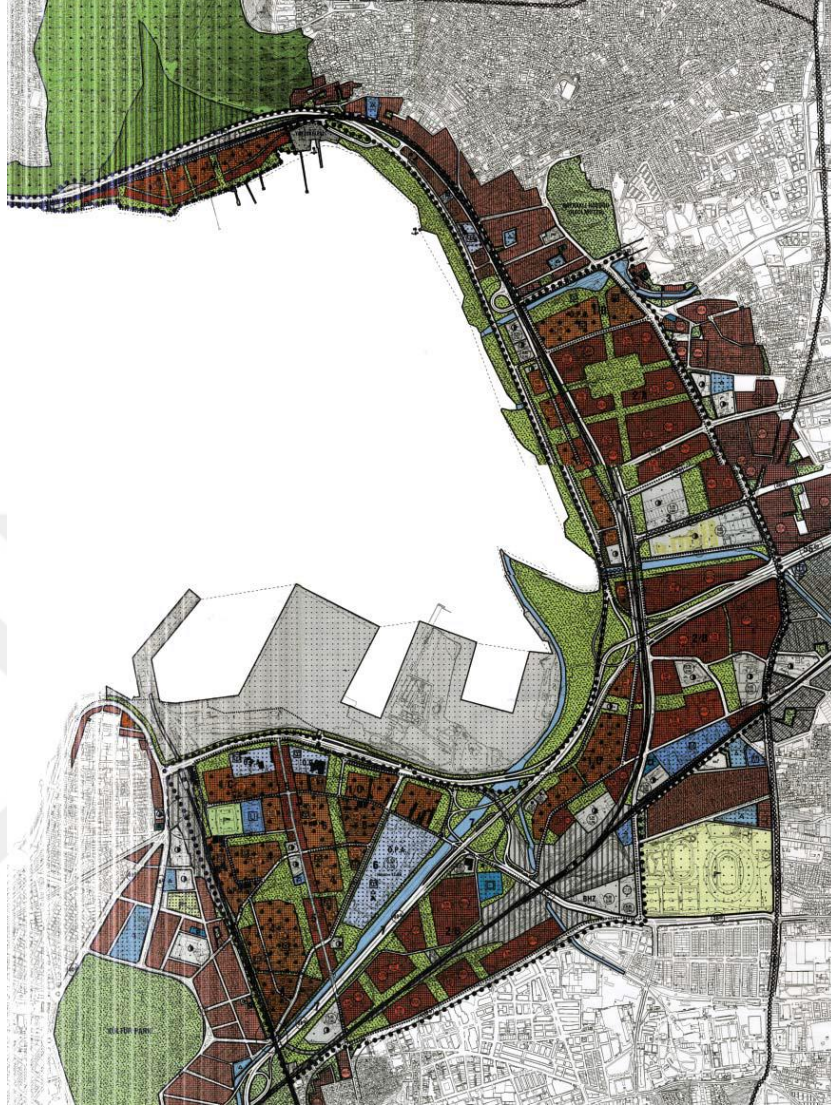
Kent Merkezi sınırları çizilmiştir. Ana tema olarak İzmir'in liman kenti olma özelliği vurgulanmış, sürdürülebilirlik ilkesi temelinde karma kullanım ve turizm gelişimi ile sermaye yatırımlarının bu alanlara çekilmesi planlanmıştır. Bayraklı aksında yüksek yoğunluklu karma kullanım ve ofis yapılaşması önerilirken liman arkası bölgesinin koruma altına alınması buradaki yapıların sadece fiziksel anlamda korunması ile turizm ve karma kullanım odaklı dönüşümü öngörülmüştür. Her ne kadar projelerde farklı yaklaşımlar sergilense de, yarışma amacı itibarıyla alanın iyileştirilmesi, korunması veya kentle entegrasyonunun sağlanması değil, bu dokunun temizlenmesi ve yeni bir merkez dokusu yaratılması amaçlı olması, şartname oluşturma süreçlerinde katılımcı bir politika izlenmemiş olması ve kentsel tasarıma konu bir yarışma için farklı disiplinlerden oluşan bir kadro oluşturulmaması nedenleriyle eleştirilmiştir (Tutar, 2019) (Bal , Altınörs, & Doğmuş, 2005).

Şekil 4.14 2001 yılında düzenlenen İzmir Liman Bölgesi İçin Kentsel Tasarım Uluslararası Fikir Yarışmasında dereceye giren projeler (Tutar, 2019)

4.2.1.4 İzmir Yeni Kent Merkezi Nazım İmar Planı:

İzmir Büyükşehir Belediye Meclisi'nin 07.07.2003 tarih ve 05/82 sayılı kararı ile onanan ancak izleyen yıllarda yargı kararları doğrultusunda çok sayıda revizyon süreçlerine konu olan İzmir Yeni Kent Merkezi Nazım İmar Planı Turan, Salhane ve Alsancak liman arkası olmak üzere 3 bölgeden ve 550 ha'lık bir alandan oluşmaktadır. Planlama kararları genel olarak alanın turizm, ticaret ve konut kullanımları ile gelişimini önermektedir.

Şekil 4.15 İzmir Yeni Kent Merkezi Nazım İmar Planı (Bal ve diğerleri, 2005)

KTVKK tarafından korunan yapıların ise yeniden işlevlendirilmesi önerilmektedir. Plan, İzmir’de yeni bir merkez oluşturmak ve sermaye çekebilmek amacıyla, halihazırda tarih boyunca turizm ve ticaret kenti niteliği sergileyen kentin bu misyonlarını yeniden kente kazandırmaya çalışmaktadır. Bu doğrultuda plan Turan aksının turizm ve ticaret ile, Salhane-Bayraklı aksının konut, ofis, turizm ve ticaret ile büyük sermaye yatırımlarının çekileceği büyük bir odak haline getirirken, Alsancak liman arkası bölgesinde ise yapı ve parsel ölçeğinde sadece strüktürel bir koruma anlayışı ile yapıların dönüşümünü konu almaktadır.

4.3 İzmir İli Kùltür Ekonomisi, Kùltür Altyapısı ve Endüstri Mirası

İzmir ili için hazırlanan “İzmir 2012 Kùltür Ekonomisi ve Kùltür Altyapısı Envanteri ve İzmir Kùltür Ekonomisi Gelişme Stratejisi” raporunda kùltür altyapısı açısından analiz ve incelemeler yapılarak İzmir’in mevcut kùltürel sektör kümelenmeleri tespit edilmiştir.

Bu rapor içerisinde kent bütününde kümelenme gösteren sektörler incelenerek;

- İzmir ilinin “sanatsal etkinliklerin yürütülmesi”, “başka yerde sınıflandırılmamış diğer eğlence faaliyetleri”, “Sinema ve video film yapımı” ve “Sinema filmi gösterimi” faaliyetlerinin yürütülmesinde **aday küme** niteliği sergilediği,
- “Müzik aletleri imalatı”, “Fotoğrafçılıkla ilgili faaliyetler”, ‘Kitap, gazete ve dergi ile kırtasiye malzemelerinin perakende ticaretine dayalı faaliyetler” in **potansiyel küme** oluşturduğu ve
- “Yetişkinlerin eğitilmesi ve başka yerde sınıflandırılmamış diğer eğitim faaliyetleri”, “Bilgisayar yazılımı üretimi hizmetleri” ve “Mimarlık, mühendislik ve ilgili teknik danışmanlık hizmetleri”, “Başka yerde sınıflandırılmamış diğer iş faaliyetlerinin” **olgun küme** olduğu belirtilmiştir.

Bu ekonomik analizler aynı zamanda mekânsal analizlerle de karşılaştırılarak, olası kimi kùltür bölgelerinin oluşturulabileceği sonucuna varılmış olup, endüstriyel yapıların bu anlamda potansiyel teşkil ettiği yönünde tespitlerde bulunulmuştur. Kùltürel ve yaratıcı faaliyetlerin geliştirilmesi için öneri ve stratejilerde bulunan raporda, özellikle müzecilik ve kütüphanecilik faaliyetleri ile görsel sanat atölyeleri ve sanatsal üretime dair destekler konusunda İzmir ilinin gelişmesi stratejilerinin içerisinde şu an atıl durumda olan endüstri mirasına konu yapı ve yerleşkelerin kùltür eksenli dönüştürülmesi ve bu kùltür faaliyetlerine ev sahipliği yapmasının önemi vurgulanmıştır.

BÖLÜM BEŞ

İZMİR YENİ KENT MERKEZİ ENDÜSTRİYEL MİRAS VARLIĞI

Bu bölümde, İzmir Yeni Kent Merkezi sınırları içerisinde ve çevresinde yapılan araştırmalar ve incelemeler sonucunda, ilgili yayınlar, kurum verileri, yapıların tescil durumları doğrultusunda endüstri mirasına konu yapılar, yerleşkeler ve parseller tespit edilerek sanayi gelişiminin olası izleri takip edilmiştir. İzmir Yeni Kent Merkezi sınırı asıl odak olup, bu alanın art alanı ve gelişim gölgesi olarak, Halkapınar ve Halkapınar'ın arkasında Çamdibi ve Altındağ mahalleleri, Mersinli doğrultusunda ilerleyerek Bornova sanayi bölgesinde yapılan tespitler ile çalışma alan sınırı belirlenmiştir. İzmir merkezindeki endüstri mirası liman arkası bölgesinde yığılmış olsa da İzmir sanayi gelişimini takiben Liman Arkası, Bayraklı, Turan, Salhane ve Bornova'nın bir kısmında da bulgulara rastlanmış, alan içerisindeki parseller sorgulanarak döneminin sanayi yığılmasının gerçekleştiği bölgenin mevcut dokuda nasıl bir değişim geçirdiğinin gösterilmesi hedeflenmiştir. Bu yöntemin Bayraklı ve Bornova ilçelerinde endüstriyel miras alanlarına hassasiyetle yaklaşmayan neoliberal uygulamaların liman arkası bölgesinde yarattığı tehdidin anlaşılması için tanımlayıcı ve açıklayıcı olacağı düşünülmüştür. Böylece mevcut kümelenmeler, potansiyeller ve tehditlerin analizi de kolaylaşacak ve olası öneriler geliştirilebilecektir.

İlk olarak parsel sorgu sisteminden söz konusu alanın taraması yapılarak kadastroda kayıtlı parsel niteliklerine göre -üzerinde yapı olmasa dahi- faal olarak kullanıldığı dönemde üretim, depolama, ulaşım amaçlı kullanılan yapı ve yerleşkelerin bulunduğu parsel bilgileri indirilerek Coğrafi Bilgi Sistemine aktarılmış ve mekânsal analizler gerçekleştirilmiştir. Akabinde KTVKK (Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu) tarafından tescillenmiş yapı ve yerleşkeler ile karşılaştırma yapılmıştır. Bu aşamada İzmir Endüstriyel Miras Envanteri (2020) çalışması ile Şimşek (2006) ve Peker (2019) tezlerinden yararlanılarak koruma altına alınan, dönüşüm potansiyeline sahip yapı ve yerleşkeler tespit edilmiş ve Yeni Kent Merkezi sınırında neoliberal yayılımı konu edinen, Tutar (2019) ve Esen (2019) çalışmalarından faydalanılarak koruma altına alınmadığı için kaybolmuş ve kaybedilme riski taşıyan yapı ve yerleşkeler üzerinde durularak bazı yaklaşımlarda bulunulması hedeflenmektedir.

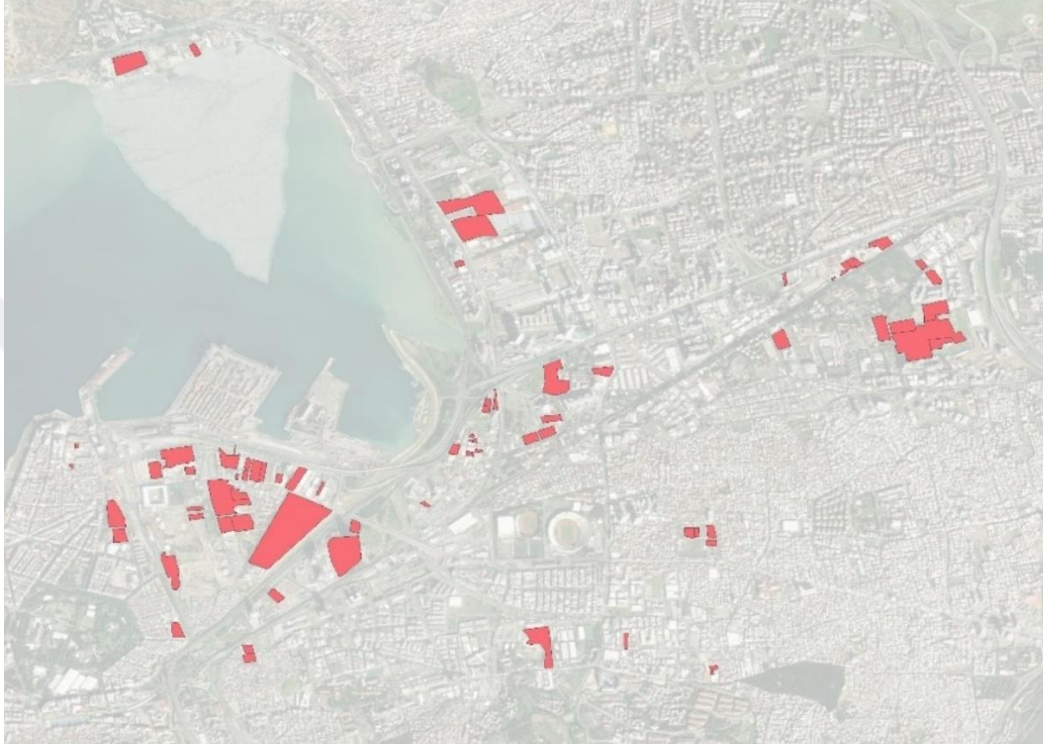
5.1 Çalışma Alanı Endüstriyel Miras Varlığı Tespiti

İzmir sanayiinin tarihsel süreç içerisinde mekânda yayılımı temelinde, İzmir liman arkası Konak Umurbey Mahallesi'nden başlayarak Bayraklı ve Bornova ilçelerine doğru bu alanlardaki endüstriyel miras yapılarının izine rastlanmaya çalışılmıştır. Alan taraması yapılırken tarihsel geçmişi bilinen yapıları taşınmaz numaralarının yakınlığı sorgulamada önemli bir belirleyici olmuştur. Arazi taraması sırasında taşınmaz numarası ile bazı konut bölgeleri de tespit edilmiştir. Endüstriyel miras tanımı doğrultusunda bu yapıların ve parsellerin de çalışmaya dâhil edilmesi gerekmekte ise de bu yapı ve parsellerin koruma durumları bilgisine ulaşılamamasından ötürü çalışmaya parsel ölçeğinde değil, bölgesel ölçekte kararlar ekseninde değerlendirmeye alınmıştır.

Alan çalışmalarında tespit edilerek karar alınan birkaç önemli husus bulunmaktadır. Bunlar;

- Fabrika ve depolama yapıları demiryolu aksı boyunca ilerlemektedir.
- Büyük yerleşke ve fabrikaların çevre alanlarında, büyük ölçekli olmayan depolama alanlarına rastlanmış olup, bu depolama alanları özellikle liman arkası bölgesinde konut ve mağaza işlevleri ile birlikte varlık göstermektedir.
- Su fabrikası ve su fabrikasına hizmet eden su kanalı, mezbaha ve tabakhaneler kamusal hizmetler başlığı altında değerlendirilmiştir.
- Yeni konut ve ofis projelerinin hızlı bir gelişim süreci sergilediği Bayraklı aksında parsellerin nitelikleri değiştiği için bu projelerden önceki parsel niteliğine ulaşamamıştır.
- Özellikle liman arkası bölgesinde bazı parseller sorgulanamamaktadır. Bu durum söz konusu alan veya parselde bir kadastro işlemi olması kaynaklı olabilmektedir.
- Üretim ve depolamanın bir arada olduğu kullanımlara sık rastlanmış olup bu alanlar genel olarak yerleşke özelliği göstermektedir. Burada üretim faaliyeti öncelikli bulundurulmuş olup haritaların altında verilen tablolarda ayrıntılı olarak parsel niteliklerine yer verilmiştir.

İzmir ili Yeni Kent Merkezi ve çevresi olarak belirlenen çalışma alanında, üretim yapıları incelendiğinde Konak ilçesinde 46, Bornova ilçesinde 21 ve Bayraklı ilçesinde 5 adet fabrika ve yerleşke üretim parseli bulunmaktadır. Konak ilçesinde bulunan üretim parselleri yoğunlukla Liman Arkası bölgesinde bulunmaktadır (Şekil 4.1).

Şekil 5.1 Çalışma alanı fabrika yapı ve yerleşkelerinin bulunduğu üretim parselleri

Çalışma alanı kapsamında üretim yapılarının yanı sıra depolama alanları da incelenmiştir. Büyük ölçekli depolama alanları bulunduğu gibi küçük parsellerde de depolama parselleri bulunmaktadır. Yoğunlukla ulaşım akslarına yakın konumlanan depolama parselleri depo, konut ve mağaza gibi karma işlevler de bulunabilmektedir. Konak ilçesinde 64, Bornova ilçesinde 12 ve Bayraklı ilçesinde 26 depolama parseli tespit edilmiştir (Şekil 4.2).

Şekil 5.2 Çalışma alanı içerisindeki depolama parselleri

Çalışma alanı kapsamında incelenen bir diğer yapı grubu kamusal hizmetlerdir. Aslında Havagazı Fabrikası ve Elektrik Fabrikası gibi üretim yapılarının ve ulaşım yapılarının da bu kapsamda ele alınması anlamlı olacaktır. Nitekim Kurt (2012) yayınında İzmir ilinin 1850 ve 1950 yılları arasındaki kamusal hizmetleri kapsamında Havagazı Fabrikası, Elektrik Fabrikası, tramvay işletmesi gibi yapılar da bu gruba dâhil edilmiştir. Ancak bu yapılar fiziksel özellikleri ve içinde bulundukları bölge itibarıyla diğer yapılardan ayrılmaktadır.

Bu grup içerisinde su fabrikası, su fabrikasına su ishale eden botu hattı, çöp fabrikası, mezbaha ve tabakhaneler bulunmaktadır (Şekil 4.3). Bu yapılar Konak ve Bayraklı ilçelerinde bulunurken, Bornova ilçesinde kamusal işleve sahip yapı bulunmamaktadır.

Şekil 5.3 Çalışma alanı kamusal hizmet kullanımındaki parseller

Ulaşım parselleri günümüzde İzmir’de özgün işlevine devam ederek yaşayan tek endüstriyel miras grubudur. İzmir-Aydın hattı ve İzmir-Kasaba hattı çalışma alanına konu olan bölgelerin oluşumunu, gelişimini ve günümüzde korunması konusunu tartışmamızın en önemli sebebidir. Bu nedenle Demiryolu istasyon yapıları, depolama alanları ve aksları ile büyük potansiyele sahiptir. Aynı zamanda etrafında şekillenmiş olan endüstri mirası için rota oluşturma potansiyeli ile önceliklidir.

Ulaşım yapıları kapsamında istasyon yapıları, depolar, hangar yapıları, atölyeler ile bu yapıları birbirine bağlayan demiryolu aksları bu kategoriye dâhil edilmiştir. Bunun haricinde liman yapıları ve tersane yapıları da bu kapsamda ele alınmaktadır.

Şekil 5.4 Çalışma alanı içerisindeki ulaşım yapıları

5.1.1 Bayraklı İlçesi Endüstriyel Mirasa Konu Parseller

Bayraklı ilçesinde yapılan sorgulamalar doğrultusunda çoğunluğu Salhane’de bulunmak üzere Yeni Kent Merkezi sınırlarında Salhane, Bayraklı ve Turan olmak üzere üç mahallede endüstriyel miras parseline rastlanmıştır. Bu mahallelerde ağırlıklı olarak depolama alanı olmak üzere İzmir-Kasaba demiryolu hattı ile tersane yapısı, fabrika parselleri ve tabakhane ve mezbaha gibi kamusal hizmet parselleri bulunmaktadır.

Şekil 5.5 Bayraklı İlçesi endüstriyel mirasa konu olabilecek parsellerin işlevlerine göre dağılımı

Bu parsellerden **Turan Mahallesi**'nde bir adet demiryolu aksı, bir adet yağ ambarı ve atölye (depolama olarak haritaya dahil edilmiştir), bir adet yağ deposu ve iki adet fabrika yapısı (teneke ve mozaik/fermuar fabrikası) tespit edilmiştir.

Asıl yapı yoğunluğunun bulunduğu **Salhane Mahallesi**'nde ağırlıklı olarak yağ, tütün ve pamuk depoları bulunduğu, mezbaha gibi kamusal hizmetlere tabi parseller ile, İzmir-Kasaba demiryolu bağlantısının bulunduğu demiryolu hattı bulunmaktadır. Üretim yapıları olarak 3 adet fabrika yapısı bulunmaktadır. Bunlardan en önemli en geniş yerleşime sahip olan yerleşke Kula Mensucat Fabrikası'nın bulunduğu parseldir. 1951 yılında Kula'dan İzmir'e taşınan yerleşke el değiştirerek 2000 yılına kadar varlığını sürdürse de, bu yıllarda Kula Mensucat'ın tekstil sektöründen çekilmesi ile atıl durumda kalmıştır. Çoğu yapısının harap olduğu geniş bir alana yayılan yerleşke 2015 yılında Ziraat Bankası tarafından satın alınmıştır (URL-26).

Şekil 5.6 Kula Mensucat yerleşkesinin genel görünümü (URL-26)

Şekil 5.7 Salhane bölgesinde bulunan Kula Mensucat Fabrikası (URL-26)

Çalışma alanının Bayraklı Mahallesi sınırlarına dâhil bölgesinde ise Demiryolu hattı ve yapısı ile tersane yapısı bulunmaktadır. Aşağıda Tablo 5.1’de Bayraklı ilçesine ait yapı ve yerleşke parsellerinin niteliklerine dair ayrıntılı tablo paylaşılmıştır.

Tablo 5.1 Bayraklı ilçesi endüstriyel mirasa konu olabilecek parseller ve nitelikleri

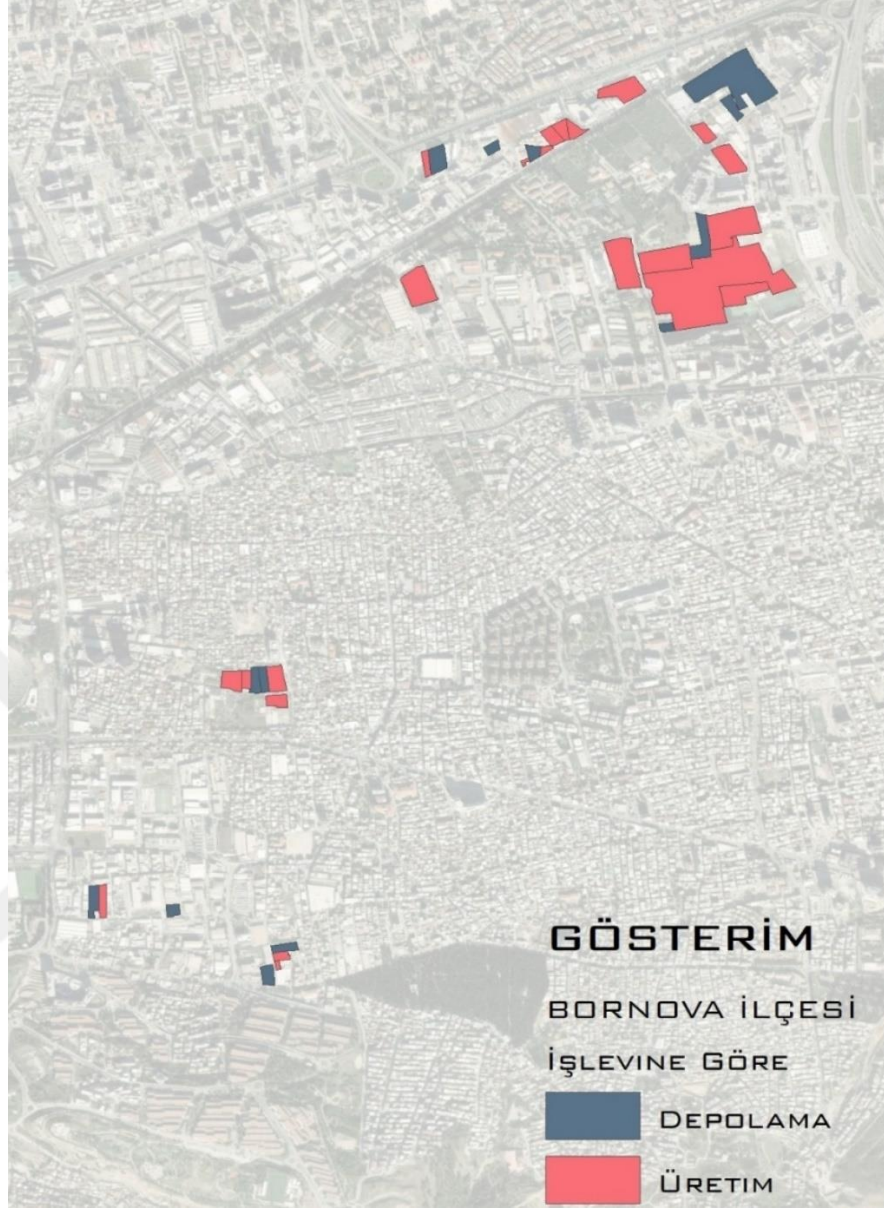
İlçe	Mahalle	Ada	Parsel	Nitelik
Bayraklı	Salhane	1140	5	Kargır Depo
Bayraklı	Salhane	1140	8	Müd. Yazıhane Kumaş Depo. Yün Dokuma Dai. Bir Kazan Dai. Komar İplik Dai. Yün Flalör ve Tabak Dai. Depo Bir Elektrik Santrali ve Yemekhane Havi Kargır Kula Mens. Fab.
Bayraklı	Salhane	40051	1	Mezbaha, 4 Katlı Tütün Deposu, Bağırşakhane, Ham Toprak, Av. Kargır Depo Sıhhi Tesisler Binası ve Kazan Dairesi ve Matbaa Binası
Bayraklı	Salhane	40054	1	Kargır Fabrika ve Binası, Kargır Depo, Kargır 2 Oda ve Dükkân, Kargır Yazıhane, Dükkân, Ev, Kargır Ev Dükkân, 2 Kargır Ev ve Dükkân
Bayraklı	Salhane	8706	3	6 Katlı Depo
Bayraklı	Salhane	8706	2	5 Katlı Depo
Bayraklı	Salhane	40050	1	Mezbaha
Bayraklı	Salhane	40049	2	7 Depo, 1 Yazıhane, 1 Garaj, 1 Kahvehane, 1 Bekçi Odası, 1 Dam Ve Ev
Bayraklı	Salhane	40049	1	İki Kargır Depo
Bayraklı	Salhane	2721	1	Demiryolu
Bayraklı	Salhane	2720	1	Demiryolu
Bayraklı	Salhane	2719	2	Kargır Depo
Bayraklı	Salhane	25574	8	Soğuk Hava Deposu ve Arsa
Bayraklı	Salhane	25126	3	Depo
Bayraklı	Salhane	25126	2	Depo
Bayraklı	Salhane	25126	1	Depo
Bayraklı	Salhane	25124	1	Tabakhane
Bayraklı	Salhane	25122	1	Depo
Bayraklı	Salhane	1141	18	Kargır Depo
Bayraklı	Salhane	1141	17	Kargır Depo
Bayraklı	Salhane	1141	15	Kargır Depo
Bayraklı	Salhane	1141	14	Kargır Depo
Bayraklı	Salhane	1141	13	Zemin Dahil Dört Katlı Kargır Tütün Deposu
Bayraklı	Salhane	1141	12	İkisi Dört Katlı Kargır Tütün Deposu İkisi Tek Katlı Kargır Pamuk Deposu
Bayraklı	Salhane	1140	7	Kargır Depo
Bayraklı	Salhane	1140	6	Kargır Depo

Tablo 5.1 Devamı

Bayraklı	Salhane	1140	2	Kargır Depo
Bayraklı	Salhane	1140	11	Bir Ev, Kargır Depo Müştemilatı Havi Fabrika
Bayraklı	Salhane	1140	10	Kargır Depo
Bayraklı	Salhane	1134	71	Bahçeli Kargır Altı Katlı Depo Tesisleri
Bayraklı	Salhane	1134	14	Kargır Depo
Bayraklı	Salhane	1134	13	Kargır Depo ve Müştemilat
Bayraklı	Turan	40042	1	On Ev, Dört Ambar, Sekiz Hangar, Bir Garaj, Altı Büyük ve Altı Servis ve iki Tayyare Benzin Tankı ve Müştemilatı Saireyi Havi Teneke Fabrikası
Bayraklı	Turan	2197	1	Demir Yolu
Bayraklı	Turan	2664	31	Fermuar ve Mozaik Fabrikası
Bayraklı	Turan	2057	2	Yağ Ambarı ve Transit Ambarı ve Atölye ve Yazıhane
Bayraklı	Turan	2057	1	Yağ Deposu
Bayraklı	Bayraklı	2064	2	Demiryolu
Bayraklı	Bayraklı	2035	3	Tersane Arsası
Bayraklı	Bayraklı	1966	1	Ma Müştemilat Tren Hat Güzergâhı

5.1.2 Bornova İlçesi Endüstriyel Mirasa Konu Parseller

1950 sonrasında sanayileşmenin Konak ilçesi liman arkası bölgesinden önce Mersinli akabinde yine demiryolu hattı boyunca Bornova ilçesine kaymıştır. Bu bölgedeki en önemli ve büyük alana sahip yerleşkeler kuşkusuz Boya fabrikalarının bulunduğu yerleşkelerdir. Alanda kamusal hizmetlere dair bir yapı yoktur.

Şekil 5.8 Bornova ilçesi endüstriyel mirasa konu olabilecek parsellerin işlevlerine göre dağılımı

Üretim ve depolama parsellerinin bulunduğu alanda, geçmişte İzmir-Kasaba yolunun bağlantısı olan Bornova istasyonu arasında bulunan demiryolu hattı Bornova metro yerleşimine kadar uzanmaktadır. Günümüzde bu demiryolu hattı İzmir Metro bağlantısında kullanılarak tarihi izlerini kaybetmiştir. Söz konusu üretim ve depolama yapıları Kazımdirik Mahallesi ve Çamdibi Mahallesi'nde konumlanmaktadır.

Kazımdirik ve Çamdibi mahalleleri günümüzde en yoğun lüks konut yapılaşmalarının bulunduğu alanlardandır. Bu alanda yapılan sorgulamalarda üretim

yapısı olarak, sabun ve dokuma imalathaneleri ile boya fabrikalarının, depolama alanı olarak ise ağırlıkla tütün ve pamuk depolarının bulunduğu gözlemlenmiştir.

Tablo 5.2 Bornova ilçesi endüstriyel mirasa konu olabilecek parseller ve nitelikleri

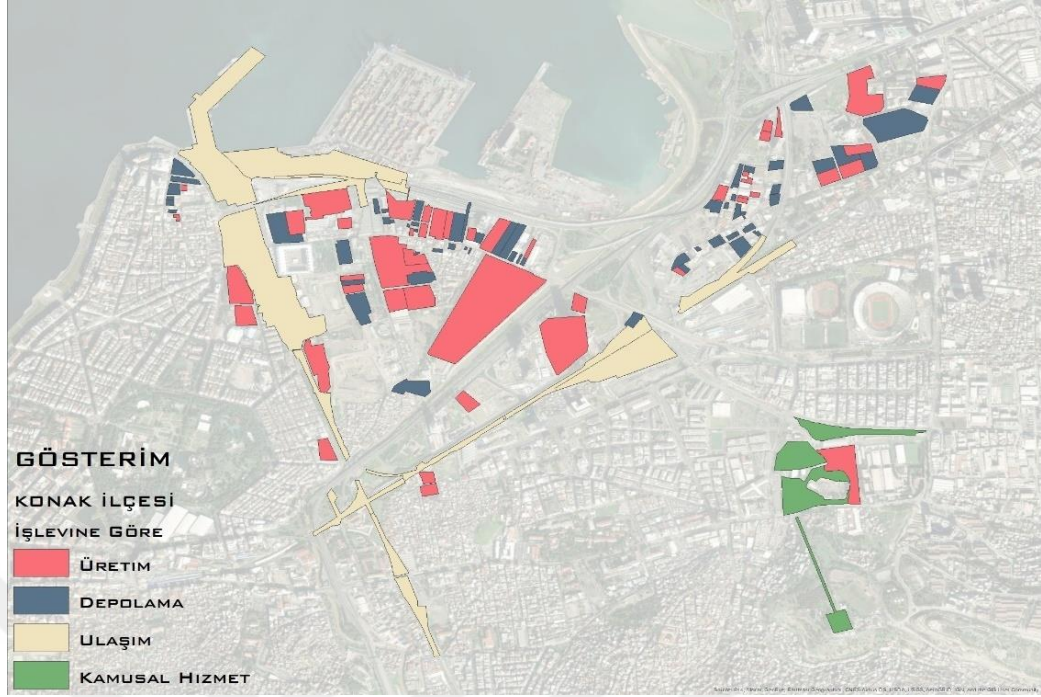
İlçe	Mahalle	Ada	Parsel	Nitelik
Bornova	Çamdibi		9119	Tek Katlı Kargır Yün İplik Fabrikası ve Müştemilatı ve Kuyu
Bornova	Çamdibi	9105	1	Bahçeli Kargır Boya ve Apre Fabrikası-İki Katlı Kargır Atölye ve Arsa
Bornova	Çamdibi		7536	Avlulu Kargır Üzüm İşletme Atelyesi
Bornova	Çamdibi		7533	Müşterek Kuyulu Depo
Bornova	Çamdibi		7047	Kargır Depo
Bornova	Çamdibi		6804	Tek Katlı Kargır Marangoz Atelyesi
Bornova	Çamdibi		6772	Kargır Depo
Bornova	Çamdibi		2845	Kargır Depo.
Bornova	Çamdibi		2844	Tek Katlı Kargır Depo.
Bornova	Çamdibi		13278	Atelye Bekçi Odası İşçi Yıkanma Yerini Havi Kargır İki Dökümhane
Bornova	Çamdibi		11541	İki Katlı İdari Binasına Havi Tek Katlı Üzüm İşletmesi Binası
Bornova	Çamdibi		11489	Kargır Depo
Bornova	Çamdibi		11400	Kargır Atölye
Bornova	Kazımdirik	14197	1	Tek K.Krg.Depo, Krg 6 K. Kazan Dairesi Çelik Kontürsiyondan Yapılan I.Hane Ve Mamül Dep. İle Krg. İdr.Ve Y.Hane Bn., Krg. I.Hane ve Krg. H.Madde Dp., Ev Ve Tarla,Trafo Mrk.Ve 1. K. İmalata Mahsus Mkn. Ve Aparatlar Ark. İşçi Soy.Yık.Mut. Ve Kuyulu Tar
Bornova	Kazımdirik	14253	2	Kargır Üzüm İşletmesi Kuyuyu Tarla İki Katlı Kargır Hali ve Yün İpliği Fabrikası Ve Dolaplı Kuyuyu Havi Bag Ve Meyve Bahçesi
Bornova	Kazımdirik	8443	3	Kargır Depo ve Zemin Dahil Dört Katlı Karkas İdare Binası Tek Katlı Çelik Karkas Bina Bulunan Arsa
Bornova	Kazımdirik	9	75	Kargır İmalathane ve Depo
Bornova	Kazımdirik	9	69	Kargır Hali İmalathanesi
Bornova	Kazımdirik	8443	2	Kargır İmalathane ve Arsa
Bornova	Kazımdirik	5	132	Tütüntex Tütün İşletmesi Depo Trafo Ve Müştemilatı

Tablo 5.2 Devamı

Bornova	Kazımdirik	402	165	Kargır Boya Fabrikaları ve Müştemilatı
Bornova	Kazımdirik	4	188	Matbaa Mürekkebi ve Boya Fabrikaları Müştemilatı
Bornova	Kazımdirik	4	187	Matbaa Mürekkebi ve Boya Fabrikaları Müştemilat
Bornova	Kazımdirik	4	183	Kargır Fabrika ve Müştemilatı
Bornova	Kazımdirik	4	174	Kargır Depo
Bornova	Kazımdirik	4	115	Teneke Kutu ve Ambalaj Fabrikası ve Müştemilatı
Bornova	Kazımdirik	4	112	Kargır Evi Havi Depo ve Tarla
Bornova	Kazımdirik	323	67	Bir Katlı Kargır Dokuma İmalathanesi
Bornova	Kazımdirik	323	66	Kargır Bir Katlı İmalathane
Bornova	Kazımdirik	323	64	Bahçeli Yığma Fabrika Binası
Bornova	Kazımdirik	323	63	Bahçeli Yığma Fabrika Binası
Bornova	Kazımdirik	323	52	Kargır Fabrika Binası, İdare Binası Ve Müştemilatı Ve Teferruatı
Bornova	Kazımdirik	323	43	Kargır Rafine Yağ ve Sabun Fabrikası
Bornova	Kazımdirik	323	4	Bahçeli Yığma Bir Katlı İmalathane ve Kargır İki Katlı Depo
Bornova	Kazımdirik	14208	2	Zemin Dahil 3 Katlı İki Kargır Betonarme Bina, Kargır Depo, Bağ Ve Arsası

5.1.3 Konak İlçesi Endüstriyel Mirasa Konu Parseller

Konak ilçesi endüstriyel mirasa konu yapı ve yerleşke parsellerinin bulunduğu en zengin alandır. Depolama, üretim yapıları ve ulaşım yapılarının birarada bulunduğu ilk sanayi gelişim alanıdır. Özellikle liman arkası bölgesi Umurbey Mahallesi'nde arasında koruma altına alınan yapılar ve yerleşkelere 5.2. bölümde ayrıca değinilecektir.

Şekil 5.9 Konak ilçesi endüstriyel mirasa konu olabilecek parsellerin işlevlerine göre dağılımı

Alsancak, Kuruçay, Mersinli, Tepecik, Güney, Halkapınar, Kahramanlar ve Umurbey mahallelerinin kesişiminde ve özellikle Umurbey mahallesi odağında kümelenme özelliği gözlenmektedir. Alanda yapılan sorgu ve araştırmalar ışığında üç öbek bölge göze çarpmaktadır. Birinci ve öncelikli bölge olan Umurbey Mahallesi şu an kamu ve özel sektörlerinin özellikle üzerinde durduğu bir alandır. Günümüze kadar fiziksel eskime geçirse de hala ayakta olan pek çok fabrika yapı ve yerleşkesi bu bölgede bulunmaktadır. Ayrıca kentsel ölçekte farklı hizmet alanlarına dönüşmüş örnekler (Havagazı Fabrikası, Un Fabrikası-Yaşar Üniversitesi, Tuzakoğlu Un Fabrikası ve Bomonti Bira Fabrikası) farklı işlevler, farklı koruma ve kullanma yaklaşımları açısından örnek teşkil etmekte ve gelecek süreçteki dönüşüm uygulamalarında daha spesifik kararlar alınması anlamında süreci kolaylaştırmaktadır.

İkinci bölge Bornova ve Bayraklı aksına geçiş bölgesi olan Mersinli bölgesidir. Burada üretim ve depolama parselleri konusunda yoğunlaşma vardır. Üçüncüsü ile alanın güneyindeki kamusal hizmetlerin yoğunlaştığı bölgedir. Bu üç bölge de kentsel yenilenme ve kentsel çöküntü arasında kalmış bölgelerdir.

Yukarıda gösterilen alan içerisinde 47 üretim parseli, 80 depolama tesisi ile demiryolu ve liman tesisleri bulunmaktadır. Alanın güneyinde bulunan su fabrikası, su fabrikasına su taşıyan boru hattı ve deposu ile çöp fabrikası kamusal hizmetler olarak değerlendirilmiştir. Tablo 5.3'te Konak'ta bulunan parsellerin ayrıntılarına yer verilmiştir.

Tablo 5. 3 Konak ilçesi endüstriyel mirasa konu olabilecek parseller ve nitelikleri

İlçe	Mahalle	Ada	Parsel	Nitelik
Konak	Alsancak	7672	13	İki Adet Kargır Kutu Fabrikası ve Arsası
Konak	Alsancak	3641	1	Kargır Ambar
Konak	Alsancak	3640	1	Kargır Ambar
Konak	Alsancak	1823	17	Tekel Yaprak Tütün Bakım İşletme Atelyeleri ve Bahçe
Konak	Alsancak	1445	25	Gar Binası Müstemilatı Havi Tren Hattı
Konak	Alsancak	1254	21	Depo
Konak	Alsancak	1254	20	Depo
Konak	Alsancak	1252	3	Betonarme Karkas Dört Katlı Depo
Konak	Alsancak	1252	2	Kargır Depo
Konak	Alsancak	1252	1	Hangar
Konak	Alsancak	1249	9	4 Katlı Kargır Depo
Konak	Alsancak	1248	8	Kargır Sabunhane ve Arsa
Konak	Alsancak	1125	1	Tütün Fabrikası ve Müstemilatı
Konak	Güney	2318	36	Üzerinde Kargır Evi Olan Halkapınar Su Deposu ve Fabrikadan Depoya Su İshal Eden Boru Kanalı'nın Havi Yolluk
Konak	Güney	2601	147	Aydın Demiryolu Kemer İstasyon Binası
Konak	Halkapınar	8505	1	Şarap Fabrikası ve Arsası
Konak	Halkapınar	2782	22	Cer Atölyesi
Konak	Halkapınar	1458	53	Devlet Demir Yolu
Konak	Halkapınar	1454	7	İki Kargır Depo ve Bir Kargır Ev
Konak	Halkapınar	1443	7	Kargır Un Fabrikası
Konak	Kahramanlar	1919	62	Devlet Demiryolu.
Konak	Kahramanlar	1919	102	Boyahane Fabrikası Otopark ve Arsası
Konak	Kuruçay	14500	1	Kargır İki Depo Zemin ve Bodrum Katını Havi Altı Katlı Kargır Depo Arsa
Konak	Kuruçay	1384	11	İmalathane

Tablo 5.3 Devamı

Konak	Mersinli	8604	3	Zirai Donatım Binaları ve Depoları, Fidanlık İki Katlı Depo Dört Ev Bir Oda Bir Dolaplı Kuyu Arsa ve Bahçe
Konak	Mersinli	8666	3	Arsa ve İki Motor Binası ve Bir Müdüriyet Odası ve Bir Ambar ve Bir Kule ve İki Küçük Dört Büyük Su Tulumbası Havi Fidanlık
Konak	Mersinli	8667	9	Plan Yeri Fabrika Depo Lojman Garaj ve Arsası ve Kargır Depo ve Arsası
Konak	Mersinli	8667	1	Müştemilatlı Zirai Donatımlar, Üstü Depo ve Sundurma, Marangozhane, Arsası
Konak	Mersinli	8623	4	Arsa
Konak	Mersinli	8623	3	Teneke Fabrikası
Konak	Mersinli	8623	20	Teneke Fabrikası
Konak	Mersinli	8621	2	Kargır Kapsül Fabrikası ve Arsa
Konak	Mersinli	8604	4	Altı Ev ve Kuyulu Bahçeyi Havi Altındağ Fabrikası
Konak	Mersinli	8604	2	Bahçeli Kargır Oksijen ve Asit Karbonik Fabrikası
Konak	Mersinli	8604	1	Zirai Donatım Binaları ve Depoları,
Konak	Mersinli	8603	2	Baraka Altı Ev ve Kuyulu Bahçeyi Havi Altındağ Fabrikası
Konak	Mersinli	8603	1	Zirai Donatım Binaları ve Depoları Fidanlık
Konak	Mersinli	8574	2	Bekçi Odası Olan Avlulu Kargır Dört Depo
Konak	Mersinli	8553	7	Kargır Fabrika
Konak	Mersinli	8553	6	Kargır Depo
Konak	Mersinli	8553	1	Kargır Depo ve Müştemilatı
Konak	Mersinli	8457	1	Harap Tabakhane ve Arsası
Konak	Mersinli	3544	4	Altı Katlı Kâgir Tütün İşletmesi Bina ve Deposu
Konak	Mersinli	3324	64	Kargır Depo
Konak	Mersinli	3324	110	Fabrika Depo Lojman Garaj ve İmalathane
Konak	Mersinli	2869	638	Çöp Fabrikası
Konak	Mersinli	1509	24	Zemin Dahil Dört Katlı Kargır Üzüm ve Kayısı İşletmesi
Konak	Mersinli	1509	23	Kargır Depo
Konak	Mersinli	1509	22	Dört Katlı Kargır Asorti Kat Küt Fabrikası
Konak	Mersinli	1509	11	Kargır Fabrika

Tablo 5.3 Devamı

Konak	Mersinli	1508	8	Fabrika ve İstım Dairesi
Konak	Mersinli	1508	7	Dokuz Katlı Kargır Depo
Konak	Mersinli	1489	26	Kargır Depo
Konak	Mersinli	1489	25	Avlulu Santral Binası ve İki Depo
Konak	Mersinli	1487	8	Kargır Sabun Fabrikası
Konak	Mersinli	1487	7	Kar. Kimyevi Maddeler Fabrikası
Konak	Mersinli	1486	8	Kargır Depo
Konak	Mersinli	1486	4	Depo
Konak	Mersinli	1486	3	Batar Kati Olan Kargır Depo
Konak	Mersinli	1482	16	Kargır Depo
Konak	Mersinli	1481	3	Kargır Depo
Konak	Mersinli	1480	2	Kargır Dört Depo
Konak	Mersinli	1479	21	Kargır Depo
Konak	Mersinli	1479	20	Kargır Depo
Konak	Mersinli	1477	8	2 Katlı Kargır Depo
Konak	Mersinli	1477	2	Kargır 2 Katlı Depo
Konak	Mersinli	1477	12	Kargır 2 Katlı Depo
Konak	Mersinli	1476	9	3 Katlı Betonarme Depo
Konak	Mersinli	1471	9	Kargır Depo
Konak	Mersinli	1471	8	Depo ve Barakası Olan Arsa
Konak	Mersinli	1469	3	Kargır Depo
Konak	Mersinli	1462	5	Ma Müştemilat Tren Hattı
Konak	Mersinli	1460	8	Kargır Su Fabrikası
Konak	Mersinli	1460	7	Kargır Silah Fabrikası
Konak	Tepecik	7805	1	Bahçe Tarla Kule ve Sebze Bahçesi, Basma Sanayi Fabrikası ve Arsa
Konak	Tepecik	2145	13	Kargır Fabrika ve Depo
Konak	Tepecik	2132	4	Kargır iki Depo Yazıhane Trafo Merkezi Sundurma Depoyu Havi Un Fabrikası
Konak	Tepecik	2131	8	Devlet Demiryolu.
Konak	Tepecik	2129	7	Kule ve Sebze Bahçesi
Konak	Tepecik	2129	5	Arsa
Konak	Tepecik	2128	2	İstasyon Binası ve Sinyal Binalarını Havi Tren Güzergâhı
Konak	Tepecik	2123	1	Demiryolu Depo ve Ahşap Dük.

Tablo 5.3 Devamı

Konak	Umurbey	1431	11	Zemin Katta iki Dükkân Bir Kahve Bir Depoya Havi Birinci Katta On Bir Bürosu Olan Is hani
Konak	Umurbey	7868	1	Kargır İplik ve Dokuma Fabrikası, İki Bloktan Oluşan Kargır Eşya Fabrikası, Kargır Dört Katlı Depo ve Arsası
Konak	Umurbey	7868	2	Yemekhane ve Elektrik Santral Binası, Fabrika ve Depo Müştemilatı, Depo Sabunhane Yağhane, Kuyu Ve Arsası
Konak	Umurbey	8111	1	Müştemilatlı İki Kargır Ev ve Depo ve Arsa
Konak	Umurbey	7881	3	Kargır Depo İli Hangar ve Deposu
Konak	Umurbey	7881	1	Ma Müştemilatı Çırçır Fabrikası ve Kargır Depo ve Arsası
Konak	Umurbey	7818	1	Basma Sanayi Fabrikası
Konak	Umurbey	7692	1	Makarna ve Buz Fabrikası, Kargır Şarap İmalat Deposu ve Avlu, Beş Ev
Konak	Umurbey	7690	2	İrmik Makarna Fabrikası, Ev, İşletme Yazıhanesi ve Ev, Yazıhane ve Depo
Konak	Umurbey	7690	1	Ambar, Arsa, Depo, Ev
Konak	Umurbey	7685	1	7 Katlı Betonarme Bina, Silolar, Rıhtım ve Ma Müştemilatı
Konak	Umurbey	3535	9	Kargır Depo
Konak	Umurbey	3535	88	Kargır Ev ve Depo
Konak	Umurbey	3535	79	5 Katlı Kargır Depo
Konak	Umurbey	3535	7	Depo
Konak	Umurbey	3535	6	Elektrik Fabrikası
Konak	Umurbey	3535	5	Depo
Konak	Umurbey	3535	44	Havagazı Fabrikası
Konak	Umurbey	3535	165	Liman
Konak	Umurbey	3535	164	Liman Tesisleri Ma Müştemilat Ambar ve Arsa
Konak	Umurbey	3535	163	Liman
Konak	Umurbey	3535	107	Kargır Depo
Konak	Umurbey	3428	9	Un Fabrikası
Konak	Umurbey	3428	28	Önünde İki Dükkân Olan Kargır İki Depo
Konak	Umurbey	3428	25	Kereste ve Yağ Fabrikası ve Avlu ve Arsası
Konak	Umurbey	3428	1	Kargır 2 Depo, Arsa, Taş İskele
Konak	Umurbey	3169	154	Kargır Depo

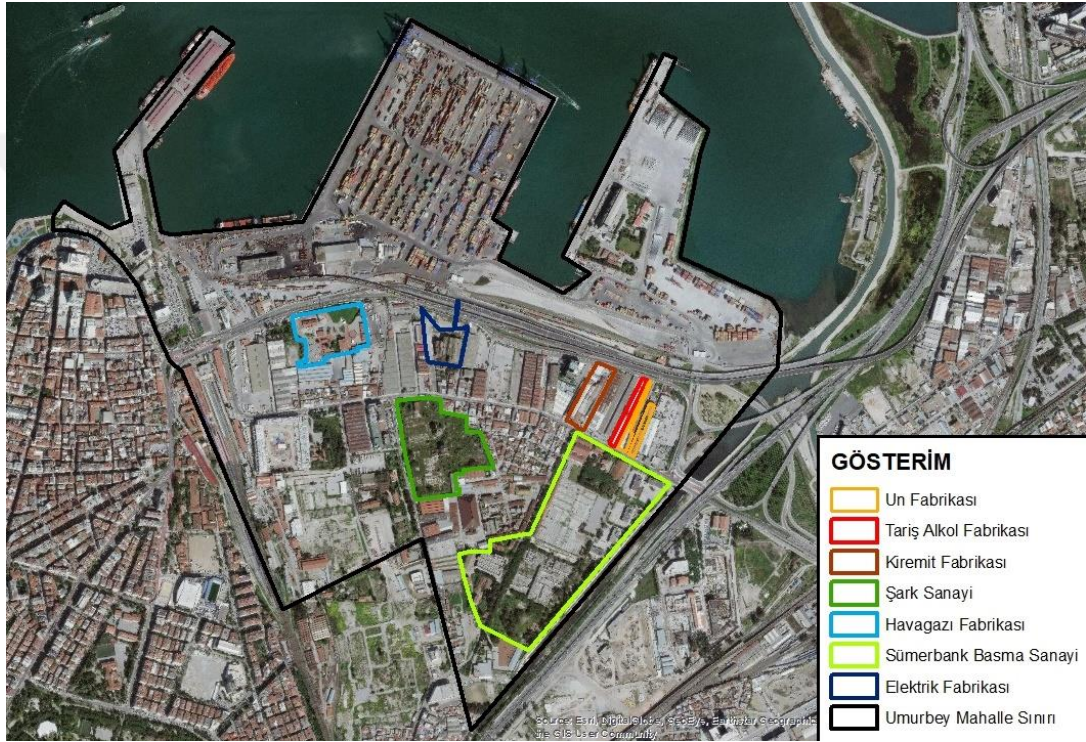
Tablo 5.3 Devamı

Konak	Umurbey	3169	148	Dört Depo ve Bir Motor Dairesini Havi Avlu
Konak	Umurbey	3169	147	İplik ve Pamuk Mensucat Fabrikası
Konak	Umurbey	3169	129	Müştemilatı Kargır Fabrika
Konak	Umurbey	1448	6	Depo ve Evi Olan Kargır Kereste Fabrikası
Konak	Umurbey	1448	5	Ahşap Depo ve Arsa
Konak	Umurbey	1448	4	Müştemilatla Kargır Fabrika ve Ev
Konak	Umurbey	1446	1	Altında On iki Üzerinde iki Deposu Olan Kargır iki Katlı Depo
Konak	Umurbey	1436	8	Kargır Depo
Konak	Umurbey	1436	16	Sabun Zeytinyağı Fabrikası ve Depo
Konak	Umurbey	1436	11	Kargır Depo
Konak	Umurbey	1436	10	Depo
Konak	Umurbey	1434	10	Kargır Deri Debagat Fabrikası ve Arsası
Konak	Umurbey	1433	1	İki Dükkân ve Harap Fabrika Arsası
Konak	Umurbey	1420	8	Kargır Depo
Konak	Umurbey	1412	1	Kargır Depo
Konak	Umurbey	1406	3	Depo ve Ev
Konak	Umurbey	1406	12	Depo
Konak	Umurbey	1406	10	Kargır Mağaza
Konak	Umurbey	1393	21	Depo ve Arsa
Konak	Umurbey	1393	2	Çinko Kereste Deposu
Konak	Umurbey	1393	17	Tuğla Kiremit Fabrikası
Konak	Umurbey	1392	4	Kargır Şarap Deposu
Konak	Umurbey	1392	3	Kargır Depo
Konak	Umurbey	1392	22	Kargır Ev Depo ve Dükkân
Konak	Umurbey	1391	2	Un Fabrikası
Konak	Umurbey	1391	1	Kargır Depo

5.2 İzmir Liman Arkası Endüstriyel Miras Varlığı

Bu bölümde İzmir Liman Arkası Bölgesi Umurbey Mahallesi'nde bulunan tescilli fabrika yapıları detaylı olarak incelenecektir. Endüstrisizleşme ile birlikte İzmir liman arkası bölgesinde âtıl kalan yapılar, değişen ekonomik ve politik düzen ile farklı süreçlerle karşı karşıya kalmış ve birçok yapı ve yerleşke tarihi, toplumsal ve kültürel değerleri umursanmaksızın yıkılmıştır. İzmir liman arkası geniş bir alanda yayılan

fabrika ve depolama yapılarının bulunduğu bir bölgedir. Bu alanda “8 Ocak 1998 tarihinde İzmir 1 No.lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu” tarafından “54 yapı” tescillenmiştir. Bu yapılar arasında fabrika, depo, konut yapılarının yanı sıra, büyük yerleşkelerinin peyzaj dokuları dâhilinde ağaçlar da bulunmaktadır. Bu bölümde koruma altına alınan Umurbey Mahallesi yapı ve yerleşkelerinin konum ve tarihsel gelişim bilgilerine kısaca değinilecektir.

Şekil 5.10 Umurbey Mahallesi endüstriyel miras varlığı

5.2.1 Eski Un Fabrikası 1:

İlk sahibi Rum bir tüccar olan yapı 1895 yılında inşa edilmiştir. 1920’li yıllarda Rahmi Filibeli tarafından satın alınmış ve uzun bir dönem kendisi tarafından kullanılmıştır. Fabrika 1940 yılında modern bir mimariye sahip olması amacıyla yenilenmiş, 1980 yılında ikinci bir müdahale geçirerek mevcut bacası yıkılmıştır. Tütün bank emtia deposu ve Gazete Ege olarak kullanılan yapı, 1996’da Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı’na devredilmiştir. 8 Ocak 1998 tarihinde tescillenerek 2002 yılında restorasyon projesi onayını almıştır. Günümüzde Yaşar Üniversitesi Alsancak

Kampüsü olarak kullanılmaktadır (İzmir Endüstriyel Miras Envanteri, 2020; Şimşek, 2006).

Şekil 5.11 Eski Un Fabrikası 1 (Şimşek, 2006)

5.2.2 Eski Un Fabrikası 2:

1954 yılında eski değirmene ek olarak inşa edilmiştir. Diğer değirmen yapısının da ikinci sahibi olan Rahmi Filibeli adına kayıtlıdır. Diğer yapının mülkiyetinin Yaşar Üniversitesi'ne geçmesi nedeniyle farklı kullanımlarda kalmışlardır. Günümüze kadar depo, atölye ve büro gibi işlevlerde kullanılmıştır. 8 Ocak 1998 tarihinde “İzmir 1 No.lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu” tarafından tescillenmiştir. 2004 yılında Gönen Motorlu Araçlar Sanayi ve Ticaret Ltd. tarafından alınmıştır (İzmir Endüstriyel Miras Envanteri, 2020; Şimşek, 2006).

Şekil 5.12 Eski Un Fabrikası 2 (Şimşek, 2006)

5.2.3 Tariş Alkol Fabrikası

Tapu kayıtlarında şarap deposu olarak tescillenmiş, 19.yy. sonu, 20.yy. başı yapıldığı tahmin edilen yapıdır. Kapsamlı onarım görmesi nedeniyle dönem eklerini kaybeden yapı, 1998 yılında tescillenen yapı, tescillendiği dönemde tescil fişine göre depo kullanımında görünmektedir.

Şekil 5.13 Tariş Alkol Fabrikası (Şimşek, 2006)

5.2.4 Eski Kiremit Fabrikası

Mülkiyeti, İzmir Kiremit Fabrikası T.A. Ş'ye ait olan yapının 19. Yüzyıl sonu veya 20.yüzyıl başı inşa edildiği düşünülmektedir. Tarihsel süreç içerisinde yapının bir kısmı yıkılmıştır. 8 Ocak 1998 tarihinde “İzmir 1 No.lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu” tarafından tescillenmiştir. 2005 yılında yenileme çalışmaları yapılmıştır (Şimşek, 2006).

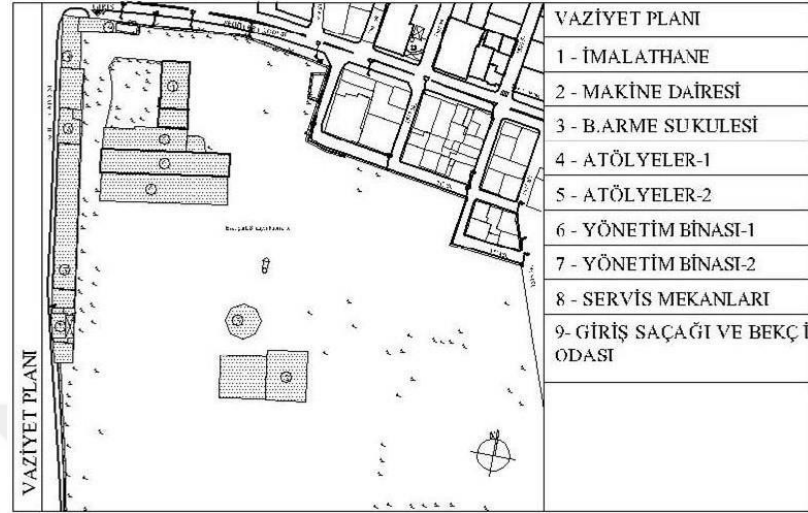

Şekil 5.14 Eski Kiremit Fabrikası (Şimşek, 2006)

5.2.5 Şark Sanayi

1892 yılında “Cousinery-Pittaco” isimli bir un fabrikası olarak faaliyete başlamıştır. 1893 yılında iplik imalathanesine dönüştürülmüştür. 1895 yılında “Ellie Guiffroy ve Charles Verbeke” tarafından mensucat üretimi yapan bir fabrikaya dönüşmüştür. Verbeke ailesi “Compagnie Industrielle du Levant” adında Brüksel merkezli bir şirketin merkezini İzmir’e taşımıştır. 1919 yılında fabrikanın ismini “Şark Sanayi Kumpanyası” olarak değiştirmişlerdir. Şark 1976 yılında ekonomik ve teknoloji koşullara ayak uyduramayarak teçhizatlarını satarak boşaltma kararı almıştır. Yerleşke aynı yıl Kuru ailesine satılan yerleşke işletilemeyerek âtil durumda kalmıştır. Şark Sanayi fabrikası, su deposu yapısı ve peyzajı günümüze kadar ulaşabilmiştir. 8 Ocak 1998 yılında peyzajındaki ağaçlar ile birlikte, İzmir 1 No.lu Kültür ve Tabiat

Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından tescillenmiştir (Şimşek, 2006; Esen, 2019; İzmir Endüstriyel Miras Envanteri, 2020).

Şekil 5.15 Şark Sanayi vaziyet planı (Şimşek, 2006)

Şekil 5.16 Şark Sanayi (Şimşek, 2006)

5.2.6 Havagazı Fabrikası:

1862 yılında inşasına başlanan ve 1867 yılında işletmeye açılan Havagazı Fabrikası restore edilerek, 2009 yılında kültür eksenli yeniden işlevlendirilerek kente kazandırılmıştır. 19. yüzyıl endüstri mimarisinin sınırlı örneklerinden biridir. Kentin

havagazı ile aydınlatılması için İngiliz gazeteci, A. Edwards'ın başvurusu üzerine 1 Kasım 1859 tarihinde ruhsat almıştır. Hem İngiltere hem de Almanya'dan teçhizatlar alınarak yapılan üretim tesisi, merkezi Glasgow'da bulunan "*Lanloux and Sons*" fabrikası tarafından yapılmıştır. 25 Haziran 1864 tarihinde sokaklar, 1902'de ise tüm kent havagazı ile aydınlanmaya başlamıştır. 1904 yılında aydınlatma için elektriğin kullanılmasıyla, fabrikanın üretimlerini düşürmüştür. Büyük ölçekte yenilemeler yapılması ile varlığını Cumhuriyet döneminde de sürdürmüştür. 15 Eylül 1935 tarihinde Belediye'ye devredilmiş ve onararak hizmete sokulmuş, birçok işlev değiştirerek 1994 yılına kadar açık kalmıştır. Fabrikaya ait teçhizatlar sergilenmesi doğrultusunda İstanbul'da bulunan Rahmi Koç Sanayi verilmiştir. Yapı ise belediye otobüslerinin bakım, onarım ve bekleme alanı olarak kullanılmış, bu dönemde oldukça tahrip olmuştur. "8 Ocak 1998 tarihinde İzmir 1 No.lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu" tarafından bölgedeki diğer endüstri yapılarını da içeren 54 yapı koruma altına alınırken, bu yapıların içinde yer bulmuştur. İzmir Büyükşehir Belediyesinin, 2003 yılında kültür merkezi önerisi üzerine alan 2008 yılında restore edilerek 2009 yılı itibarıyla "Tarihi Havagazı Fabrikası Kültür Merkezi" olarak kullanıma açılmıştır. Yapılan restorasyon çalışması sırasında tescilli yapılar hariç diğer yapılar yıkılmıştır. Tesisteki dökümhane binası, makine dairesi, idare binası, teknik servisi, atölye, yemekhane, personel binası ve atölye binası, su deposu yapıları restore edilmiş, 46,30 m yüksekliğindeki baca güçlendirilerek yenilenmiş, 15000 m³ kapasiteli gazometre zemin izi yoluyla korunmuş, 4000 m³ kapasiteli gazometrenin ise bir modeli yapılmıştır. (Çetinkaya , 2015; Şimşek, 2006; Beyru, 2011; Kayın, 2013; Kayın & Şimşek, 2009).

Şekil 5.17 İzmir Havagazı Fabrikası (Eski) (Şimşek, 2006)

Şekil 5.18 Havagazı Fabrikası (Yeni) (Havagazı Fabrikası)

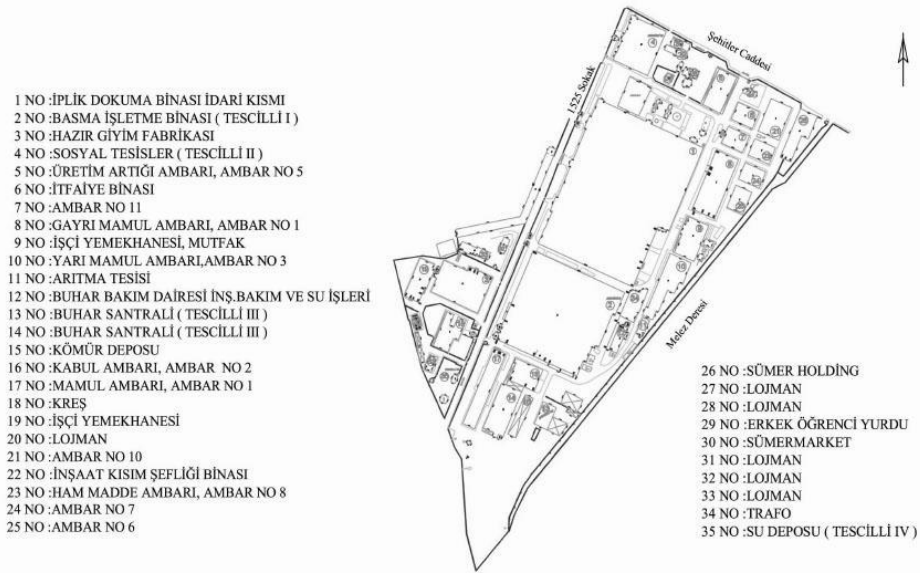
Şekil 5.19 Havagazı Fabrikası yerleşim planı (Şimşek, 2006)

Şekil 5.20 Havagazı Fabrikası restorasyon sonrası plan

5.2.7 Sümerbank Basma Sanayi:

Azalan işçi sayısına bağlı olarak boş kalan tezgâhların değerlendirilebilmesi amacıyla kurulan Sümerbank Basma Sanayii'nde, Nazilli Sümerbank Basma Sanayii için ham bez üretilmeye başlanır. Bez üretimine 1947'de başlanmış olsa da Resmiyette 1953 yılında açılmıştır. 1964 yılında tüm üretim işlemlerini gerçekleştirebilen entegre bir tesis haline gelmiştir (Şimşek, 2006; Uğursal, 2011). Yerleşke Sümer Holding bünyesinde 2000 senesine kadar faaliyetini sürdürmüşse de 14 Ekim 2000 tarihli ve 2000/83 sayılı Özelleştirme Yüksek Kurulu kararı ile eğitim hizmeti vermek üzere kapatılarak İl Özel İdaresi'ne devredilmiştir. Erken Cumhuriyet döneminin izlerinin yok edilmemesi için 8 Ocak 1998 tarihinde fabrika peyzajındaki ağaçlar ile birlikte tescillenmiştir. İmalat sürecini yansıtan üretim teçhizatı ile endüstri müzesine dönüşüm amaçlı korunması gerekliliği koruma kararınca belirtilmiştir (Uğursal, 2011; Şimşek, 2006; Artan & Sayar, 2009; Esen, 2019).

Şekil 5.21 Sümerbank Basma Sanayi vaziyet planı (Uğursal, 2011)

Bünyesinde üretim adına 27 adet yapı, konaklama ve yaşam adına 8 adet olmak üzere toplam 35 adet yapı bulunmaktadır. “Bunlar; *üretim yapıları*; hazır giyim fabrikası, basma işletme binası ve iplik dokuma fabrikası, *fabrika destek yapıları*; 10 adet ambar yapısı, itfaiye binası, buhar bakım dairesi ve santrali, atölye binası, kömür deposu, trafo binası, arıtma tesisi ve su deposu, *Konaklama yapıları*; 6 adet lojman binası ve erkek öğrenci yurdu, idari yapıları, inşaat kısım şefliği ve Sümer Holding,

sosyal tesisleri, sosyal tesis binası, 2 adet işçi yemekhanesi, mutfak, kreş *Açık rekreasyon alanları*; 8 adet süs havuzu ve çevresi, futbol sahası ve yazlık bahçe ”den oluşturmaktadır (Uğursal, 2011; Şimşek, 2006). Yerleşkenin bir kısmı 2007 yılında Nevvar Salih İşgören Meslek Lisesi ve Eğitim Kampüsü olarak kullanılması amaçlı kullanılmaya başlanmıştır (Uğursal, 2011).

Şekil 5.22 Sümerbank Basma Sanayi (Eski hava fotoğrafı) (Şimşek, 2006)

Şekil 5.23 Sümerbank Basma Sanayi iç mekân (Şimşek, 2006)

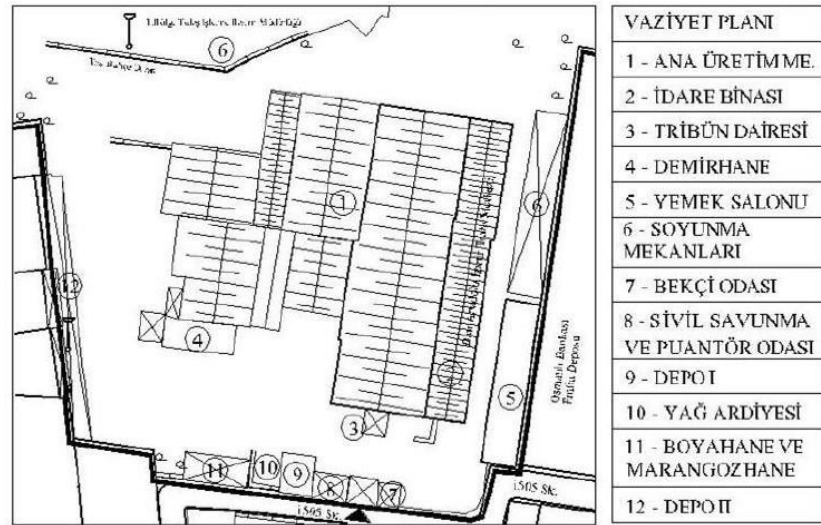
5.2.8 Elektrik Fabrikası

1924 yılında kurulan Havagazı Fabrikası'nın şehrin elektrliğini karşılamakta yetersiz kalması üzerine Belçikalı *Traction-Electricite* adlı şirkete 1925 yılında imtiyaz verilmiştir. 12 Mayıs 1926 yılında fabrikanın inşaat çalışmalarına başlanmış, 18 Ekim 1928 günü hizmete açılmıştır. Havagazı fabrikasında sonra daha güçlü bir şebeke ile enerji üretimi sağlayan Elektrik Fabrikası aynı zamanda ulaşım sisteminin gelişmesine de katkıda bulunarak İzmir endüstrileşmesini hızlandırmıştır (Topal, 2019; İzmir Endüstriyel Miras Envanteri, 2020; Şimşek, 2006)

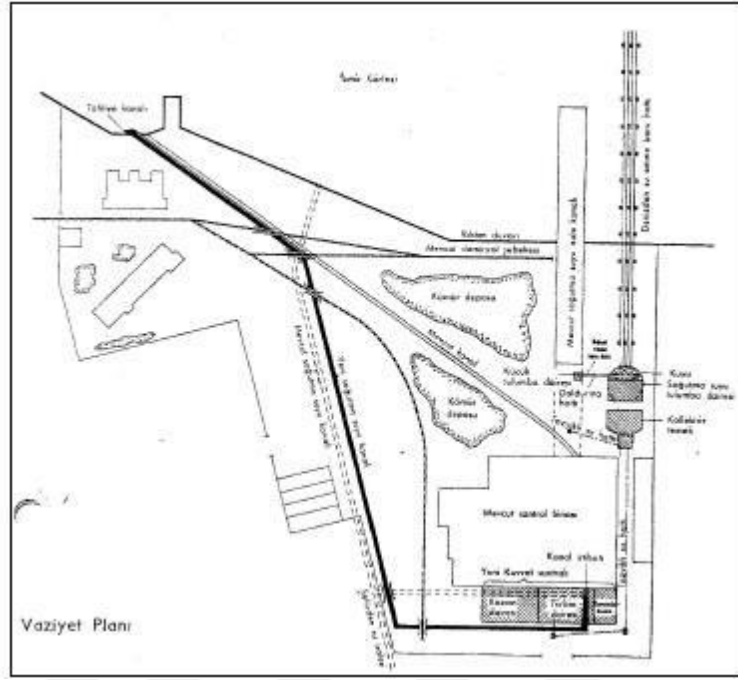
Fabrika 27 Temmuz 1943 tarihinde Resmî Gazete 'de yayınlanan “*İzmir Tramvay ve Elektrik Türk Anonim Şirketi İmtiyazı ile Tesisatının Satın Alınmasına Dair Mukavelenin Tasdiki ve Bu Müessesenin İşletilmesi Hakkında Kanun*” kapsamında satın alınmış, 1944 yılında İzmir Belediyesi'ne devredilmiş ve fabrika yönetimi ESHOT'a bağlandıktan (Topal, 2019; Şimşek, 2006; İzmir Endüstriyel Miras Envanteri, 2020).

Elektrik fabrikası, ESHOT'tan sonra 1958 yılında TEK'in kurulmasından sonra, 1 Temmuz 1971'de Türkiye Elektrik Kurumu'na devredilmiştir. Elektrik Fabrikası'nın *ekonomik ömrünü doldurduğu* konusunda karar alan TEK yönetim kurulu "9.6.1989/25- 419 sayılı kararı" ile 30 Ağustos 1989 tarihinde Elektrik Fabrikası üretim dışı bırakılmıştır. TEK'in bölünmesinden sonra 1995'te parsel TEDAŞ adına tapuda tescil edilmiş ve santral odası TEDAŞ tarafından hurda satışına çıkarılmıştır. Demontaj sırasında hatalı söküm sonucu çıkan yangından yapı hasar görmüştür (Esen, 2019; Topal, 2019; Şimşek, 2006; İzmir Endüstriyel Miras Envanteri, 2020).

Alsancak Elektrik Fabrikası'nın inşaat kararı 1/5000 ölçekli master plan ve 1/1000 ölçekli uygulama planında turizm ve ticaret tesislerine izin veren "Özel Uygulama Alanı" olarak belirtilmiştir. 1 Ocak 1998 tarihli İzmir 1 No.lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu kararı ile "Korunacak Kültürel Miras" olarak tescil edilen Fabrikanın mülkiyeti Özelleştirme İdaresi'ne ait iken, meslek odaları ile mülkiyeti İzmir Büyükşehir Belediyesi'ne devretme gereği ile ilgili bazı çalışmalar yapılmıştır. Son olarak, 16 Nisan 2019 tarihinde, Özelleştirme İdaresi Başkanlığı tarafından yapılan ihale sonucunda fabrika İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından satın alınmıştır. (Esen, 2019; Topal, 2019)

Şekil 5.24 Elektrik Fabrikası vaziyet planı 1 (Şimşek, 2006)

Şekil 5.25 Elektrik Fabrikası Vaziyet Planı (Şimşek, 2006)

Şekil 5.26 Elektrik Fabrikası (Eski görünüm) (Elektrik Fabrikası)

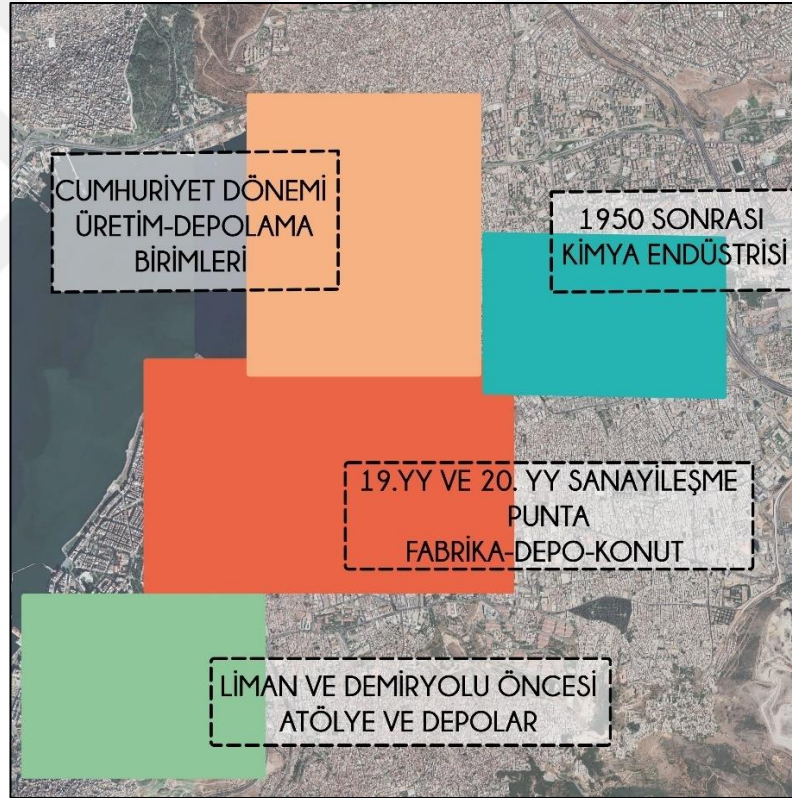
Şekil 5.27 İzmir Elektrik Fabrikası (yeni görünüm) (Elektrik Fabrikası)

5.3 İzmir Yeni Kent Merkezi ve Etki Alanındaki Endüstriyel Mirasa Konu Alanların Değerlendirilmesi

Endüstriyel miras değerine sahip bölge veya dokular anlamında ülkemiz zengin bir mirasa sahiptir. Bu miras bütünü içerisinde İzmir öncelikli olarak bir liman ve ticaret kenti olarak sonrasında bu özellikleri dolayısıyla yapılan büyük ölçekli yatırımlara dayalı olarak sanayinin hızlı gelişimi sergilemiş bir kenttir. Bir liman kenti olarak İzmir'in Anadolu topraklarında sergilediği öncü rolü ile endüstriyel miras yapılarının bir anlamda ülkenin sanayi tarihinin de nasıl şekillendiğine bir kanıt olarak ele alınabilecektir. İzmir'de liman ve demiryolu yapımı öncesi atölye ve depolama alanlarıyla tarihi kent merkezi ve Basmane çevresinde bir yığılma olduğu söylenilebilir.

Böylelikle çalışma kapsamında İzmir Yeni Kent Merkezi ve çevresinin seçilmesinin en önemli nedeni alansal olarak fırsatlara açık bölgelerin tespiti ile, endüstri mirası yapılarının üzerindeki kentsel gelişme ve rant odaklı neoliberal gelişim baskılarının ortaya konulmasını sağlayabilecek olmasıdır. Bu bölge bütünü içinde korunmadığı için izlerini tamamen kaybeden alanlar için duyulabilecek kaygı ve alınabilecek dersler bulunmaktadır. Kuşkusuz bu yapı ve alanların korunması ve hatırlanması yeni işlevleri ile yaşatılmaları ile mümkün olacaktır. İzmir'de liman ve

demiryolunun yapımı sonrası hızlı bir sanayileşme ile liman arkasında sanayi bölgesi oluşmuştur. Punta bölgesi ve Halkapınar bölgeleri sanayi alanları için ulaşım aksına ve suya yakınlığı nedeniyle potansiyel gelişim bölgeleridir. Bu bölgenin gelişimindeki en önemli yatırım ülkemizdeki ilk demiryolu yatırımının İzmir-Aydın demiryolu hattının 1857 yılında yapımına başlanması olmuştur. Ardından tarım topraklarından mahsullerin getirilebilmesi amacıyla İzmir-Kasaba demiryolu hattı 1863 yılında yapılmaya başlanmıştır. Kasaba demiryolunun tamamlanmasından sonra gelişim Bayraklı-Turan aksına ilerlemiştir. 1950 sonrası dönem ise kimya endüstrisinin gelişmesi ile Bornova aksında boya fabrikaları gelişmeye başlamış akabinde Işıkkent aksında sanayileşme ilerlemiştir (Şekil 5.28).

Şekil 5.28 İzmir Sanayisinin Gelişimi

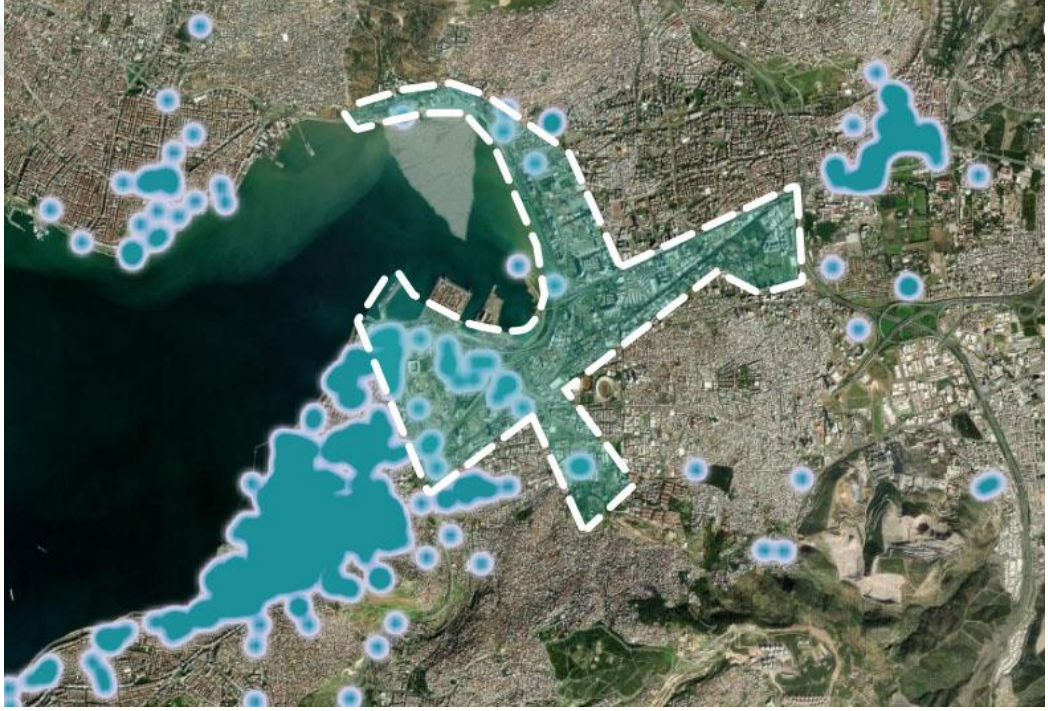
Endüstriyel Miras alanları için envanter çalışmalarının önemi büyüktür. Bu anlamda İzmir il sınırları için gerçekleştirilen İzmir Endüstriyel Miras Envanteri çalışması (2020) bilimsel olarak tespiti yapılmış bir endüstriyel miras veri havuzu olarak kabul edilebilecektir. 2020 yılında gerçekleştirilen çalışma tüm il sınırlarını kapsamakla beraber, bu kapsamda merkez kente ait veriler de bulunmaktadır. Bu

çerçevede, liman arkası bölgeye yönelik olarak parsel sorgusu yapılarak resmi verilere göre koruma altında olan eski fabrika ve depolama bilgilerine ulaşılmıştır (İzmir Endüstriyel Miras Envanteri, 2020). Anılan envanter çalışmasına ek olarak, Çakır'ın (2021) çalışmasında verdiği fabrika yapıları listesi dikkate alındığında, merkez kent için bütünlüklü bir endüstriyel miras bölgesinin varlığından söz edilebilir (Çakır, 2021). Bu çalışmada da alan sınırı, anılan akademik çalışmalardan faydalanılarak çıkarılmıştır. Endüstriyel Miras Envanteri çalışmasında tescilli yapılara yer verilmiş olup bu alanda 82 tescilli yapı ve yerleşke bilgisine ulaşılmıştır. Bu yapıların çoğunun Kemeraltı civarındaki depolama alanları, 3 tanesinin Bornova ilçesinde kalan yapılar olduğu ve Bayraklı ilçesinde tescilli yapı bulunmadığı bilgisine ulaşılmıştır.

Söz konusu alan sınırı içerisinde, Bayraklı ve Bornova aksı üzerinde olan yapı ve yerleşkelerin haricinde, Umurbey Mahallesi (liman arkası) ve Halkapınar'daki yapı ve yerleşkeler korunma altına alınmadıkları için, çoğunlukla yıkılmış ve alanları boşaltılmıştır. Bayraklı aksındaki yeni kent merkezi planlama çalışmaları sonrasında, konut ve ofis gelişimi ile karma kullanımlı alanlara yönelik eğilimler ise endüstri mirasına konu yapı ve yerleşkeler üzerinde kayda değer bir baskı yaratmaktadır. Oysa bu alanların bütüncül olarak ele alınmaları ve yeniden canlandırılmaları kültürel mirasın korunması için önemlidir. Bu amaçla, çalışma alanı sınırı içerisinde öncelikli olarak bölgesel ölçekte kararlar getirilmesi hedeflenmiştir. Söz konusu bölgesel hedeflerin aynı zamanda İzmir Yeni Kent Merkezi planlama çalışmaları hedefleri ile de örtüştüğü söylenebilecektir. Bu çerçevede, endüstriyel miras yapılarının bulundukları konum, mevcut fiziki durum ve nazım plan çalışmaları ile örtüşen işlevlere yönelik potansiyelleri, halihazırda söz konusu alanda bulunan kültürel yığılma ile karşılaştırılarak, üst ölçekte bölgesel kararlar almak ve sonrasında yerleşke ve yapı ölçeğinde yeniden işlevlendirme önerilerinde bulunabilmek mümkün olacaktır.

Bu konuda ilk olarak çalışma alanının dahil olduğu ilçeler kültür odakları açısından irdelenmelidir. Bu irdelenmenin başlangıcı olarak kültür odaklarının yığılma durumunun gözlenebilmesi amacı ile “Kültür Envanteri Harita” portalından faydalanılarak kültür envanterine konu odak alanlar ve kadastral sorgular sonucunda

daha önce endüstri kullanımına konu parsellerin tespiti ile oluşturulan çalışma alan sınırı çakıştırılarak bölgenin kültür açısından yüklendiği misyonun tespit edilebilmesi açısından incelenecektir. Akabinde İzmir Akdeniz Akademisi İzmir Kültür Platformu Girişimi'nin 2017 yılında yayınladığı 'İzmir Kültür Haritası: Kültür-Sanat Mekânları' çalışmasından söz konusu ilçelerdeki kültür-sanat mekanlarını incelemek, çalışma alanı konusunda bölgeler tanımlayabilmek ve bu bölgelerin sahip oldukları yetkinliklerin ve eksikliklerin tespiti ile, kültürel bir dönüşüm senaryosunda nasıl bir misyona sahip olacağı konusunda yol haritası çizebilmek amacıyla spesifik bir yaklaşım olacaktır.

Şekil 5.29 Kültür envanteri ve çalışma alanının çakıştırılması

Kültür envanteri ve çalışma alanının çakıştırıldığı Şekil 5.29'da Konak, Bornova ve Karşıyaka'da bulunan kültürel mirasa konu odakların yığılma eğilimi gösterdiği, çalışma alanının bu üçgen arasında önemli bir köprü oluşturduğu ve içinde kültür mirasına konu alanlar bulunduğu gözlemlenmektedir. Bu da yaklaşım olarak bu odak alanın kültür odaklı dönüşüm açısından ne kadar önemli bir lokasyon olduğunu göstermektedir. Endüstriyel miras alanlarını da içine alan kültürel mirasa konu

alanların bu yığılımı bölgenin korunmasının ne kadar önemli olduğunu da ayrıca vurgulamaktadır.

Çalışma alanı içerisinde kalan yapıların dökümü Tablo. 5.4’de ayrıntılı olarak verilmiş olup, alanın içindeki kültür envanterine konu odakların büyük bir çoğunluğunun endüstri yapısı olduğu gözlemlenmektedir.

Tablo 5. 4 Çalışma alanı kültürel miras varlığı

YAPI	KÜLTÜR	YÜZYIL	GRUP
İzmir Limanı Şantiye Binası	Fransız	19. yy	İdari Yapı
TMO Alsancak Siloları	Cumhuriyet	20. yy	Endüstri Yapısı
Punta Garı	Osmanlı	19. yy	Ulaşım Yapısı
TCDD Yapısı	Cumhuriyet	20. yy	Sivil Yapı
Alsancak Garı Saat Kulesi	İngiliz/Osmanlı	19. yy	Sosyal Yapı
Alsancak Vagon Bakım Atölyeleri	Osmanlı	19. yy	Endüstri Yapısı
Tarihi Havagazı Fabrikası	Osmanlı	19. yy	Endüstri Yapısı
İzmir Elektrik Fabrikası	Cumhuriyet	20. yy	Endüstri Yapısı
Piyer Verbek Çeşmesi	Cumhuriyet	20.yy	Sosyal Yapı
Şark Sanayi	Osmanlı	19. yy	Endüstri Yapısı
Gomel Yağ Fabrikası	Cumhuriyet / Yahudi	20. yy	Endüstri Yapısı
Sümerbank Basma Sanayi	Cumhuriyet	20. yy	Endüstri Yapısı

Tablo 5.4 Devamı

İzmir Kiremit Fabrikası	Osmanlı	19. yy/20.yy	Endüstri Yapısı
Eski Un Fabrikası	Osmanlı / Rum	19. yy	Endüstri Yapısı
Agios Ioannis Sten Alygaria Kilisesi	Osmanlı / Rum	20. yy	Dini Yapı
Kahraman Asker Çeşmesi	Cumhuriyet	20.yy	Sosyal Yapı
Tekatü	Osmanlı	19.yy	Ulaşım Yapısı
Bomonti Bira Fabrikası	Osmanlı	20. yy	Endüstri Yapısı
Tuzakoğlu Un Fabrikası	Osmanlı	19. yy	Endüstri Yapısı
Halkapınar İstiklal Şehitliği	Cumhuriyet	20. yy	Anıt Yapı
Halkapınar Cer Atölyeleri	Cumhuriyet/Osmanlı 1	19. yy/20.yy	Endüstri Yapısı
Halkapınar Su Fabrikası	Osmanlı	19. yy	Endüstri Yapısı
Halkapınar Su Derleme Yapısı	Osmanlı	19. yy	Sosyal Yapı
Yalı Çapkını Heykeli	Cumhuriyet	21.yy	Anıt Yapı
Homeros Anıtı	Cumhuriyet	21.yy	Anıt Yapı
Piyale Makarna Fabrikası	Cumhuriyet	20. yy	Endüstri Yapısı
Yahya Hayati Paşa Köşkü	Osmanlı	19. yy	Sivil Yapı
Braggiotti Evi	İtalyan	19. yy	Sivil Yapı

Çalışma alanı içerisindeki kültürel mirasa konu yapılar Konak ilçesi, Liman Arkası Bölgesinde ve buradan Halkapınar kısmına uzanan bağlantıda yoğun, Bayraklı aksında ise seyrek. 1950 yılı sonrası sanayileşmenin görüldüğü Bornova uzantısında ise kültürel mirasa konu bir öge varlığından bahsetmek mümkün değildir. Günümüz arazi kullanımının bizi yönlendirdiği, doğal ve yasal eşiklerin desteklediği bir bölgelemeye ulaşmak mümkündür. Bu bölgeleme ile ayrılan bölgelere farklı misyon ve karakterler yüklenerek gelişim ve yeniden işlevlendirme, önerilerinde bulunulabilecektir. Ancak bunun için bölgedeki kültüre konu mekân varlığından da söz etmek yapılan bölgelemenin ve alt ölçekte mikro bölgelemenin netleşmesini sağlayacaktır.

Söz konusu mekanlar İzmir Kültür Haritası (2017) kaynağında kültüre konu mekanlar yapılacak aktivitelere ve yönetiminin kimin elinde olduğuna göre detaylandırılmıştır. Yapılan aktiviteler, sergileme, konser, tiyatro, film gösterimi, gösteri sanatları, söyleşi/panel, atölye, gastro kültür ve arşiv olmak üzere mekanlarda biri veya birçoğu bulunmaktadır. Öte yandan kimin elinde olduğu 5 ana gruba ayrılmıştır. Bunlar merkeze idarenin mekanları, yerel yönetim mekanları, özel işletmedeki mekanlar, bağımsız mekanlar ve kamusal mekanlar olarak gruplandırılmıştır.

Çalışma doğrultusunda kültür mekanları çalışma alanının içinde bulunduğu ilçelerin karakterini anlayabilmek ve olası bir kültürel dönüşümde kimin elinde neye dönüşeceği için bir yol haritası çizebilmek açısından önemlidir. Bu sebeple üç ilçenin kültür mekanları sayılarına, kamusal mekân ayrımı hariç kimin elinde olduğuna rakamsal odaklanmak oldukça yönlendiricidir. Etkinliklerin toplam mekân içerisindeki yoğunluk oranları bölgenin kültürel kimliği için belirleyicidir. Aynı zamanda eksik olan bir etkinlik türü mevcutta âtil durumda olan yapılar için bir dönüşüm potansiyeli oluşturmaktadır. Söz konusu kültür mekanlarının ilçelere dağılımına etkinlik türüne göre (Tablo 5.5) ve kimin elinde olduğuna göre (Tablo 5.6) ayrıntılı olarak aşağıdaki tablolarda yer verilmiştir.

Tablo 5.5 İlçelerdeki kültür mekanlarının etkinlik türüne göre dağılımı

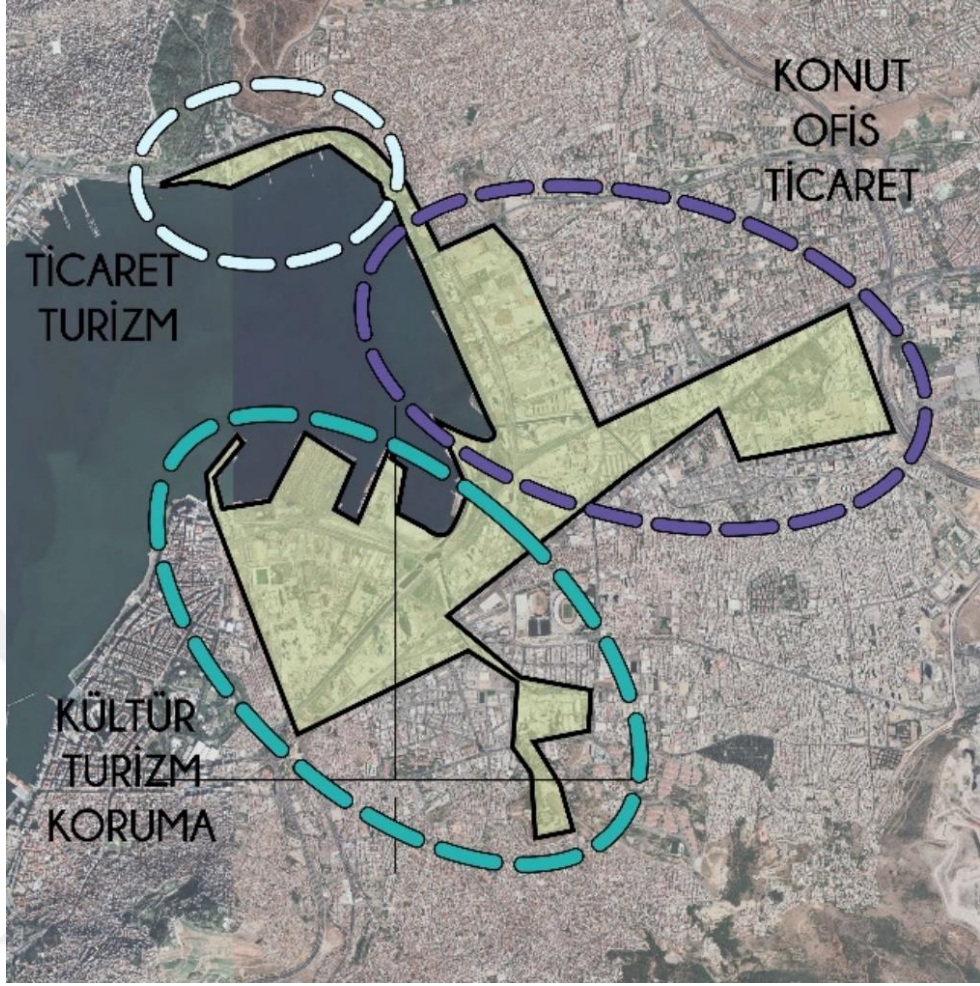
ETKİNLİK TÜRÜ	KONAK	BAYRAKLI	BORNOVA
Sergileme	81	4	17
Konser	58	8	20
Tiyatro	28	4	11
Film Gösterimi	18	1	7
Gösteri Sanatları	7	0	1
Söyleşi/Panel	46	4	11
Atölye	35	2	10
Gastro-kültür	5	2	3
Arşiv	18	0	1
Toplam Mekân Sayısı	123	10	30

Bornova ilçesinde 11 bağımsız mekân ,6 merkez idarenin mekânı, 5 tanesi özel mekân ve 8 tane yerel yönetimin mekânı olduğu gözlemlenmiştir. Diğer iki ilçeye nazaran yerel yönetim ve merkezi idareye ait mekân yoğunluğunun en çok olduğu ilçedir. Bu mekanlar genel olarak Bornova'nın merkezinde yoğunlaşmaktadır. Etkinlik açısından yaklaşmak gerekirse söz konusu mekanlarda her etkinlikten en az bir tane muhakkak bulunmaktadır. En çok erişilen etkinlikler, konser, sergileme, tiyatro, söyleşi/panel ve atölyedir. Bayraklı ilçesinde 5 bağımsız mekân, 2 özel mekân, 3 yerel yönetimin mekânı olduğu, bu mekanlarda gerçekleştirilen aktiviteler arasında gösteri sanatları ve arşiv etkinliği bulunmamaktadır. En çok bulunan etkinlik türleri konser, sergileme, tiyatro ve söyleşi/paneldir. Üç ilçe arasında toplam mekân sayısı içerisinde gastro-kültür etkinlik payının en yüksek olduğu ilçedir. Konak ilçesinde 81 bağımsız mekân, 16 merkezi idare mekânı, 12 özel mekân ve 14 yerel yönetimin mekânı bulunmaktadır. Üç ilçe arasında mekân sayısının ve bağımsız mekânın en yoğun olduğu ilçedir. İlçede en çok bulunan etkinlik türleri konser, sergileme ve söyleşi/panel iken gösteri sanatları ve gastro-kültür etkinlikleri konusunda oldukça az mekân bulunmaktadır (İzmir Kültür Haritası, 2017).

Tablo 5.6 İlçelerdeki kültür mekanlarının yönetimine göre dağılımı

YÖNETİM	KONAK	BAYRAKLI	BORNOVA
Bağımsız	81	5	11
Merkezi İdare	16	0	6
Özel	12	2	5
Yerel Yönetim	14	3	8

Bölgenin ve çalışma alanının kültürel altyapısı, mevcut durumu ve endüstriyel miras varlığının incelenmesi sonucunda alanının bazı bölgelerinin farklı özellik sergilemesi nedeniyle bölgeleme çalışması yapılmıştır. Bu çalışma ile alanın farklı odaklarında farklı işlevlendirme modelleri oluşturulabilir. Alan temelde 3 ana bölgeye ayrılmaktadır. Bu bölgelerden ilki Liman arkası bölgesi tescilli yapıların yoğun olduğu alandır. Bu bölge “kültür bölgesi” (*cultural quarter*) (Montgomery, 2010) olarak geliştirilme potansiyeli taşımaktadır. Burada, yapıların restorasyonları ile bölgenin kültür eksenli dönüşümü sağlanabilecektir. Yapıların yeni işlevlerinde anıtsal niteliklerinin korunması koşuluyla, müze, kültürel tesis, sosyal tesis ve eğitim tesisi türü kentsel sosyal altyapı alanları üzerinden bölgenin yeniden canlandırılması mümkündür. Her ne kadar yerel ölçekteki kurumların yanı sıra Darağaç gibi kimi inisiyatifler bu alanın kültür odaklı gelişimini destekleseler de sadece yapı ve yerleşke ölçeğinde bir koruma anlayışının bu alanın kimliğini kaybetmesine neden olabileceği hususu da dikkate alınmalıdır. Nitekim Şekil 5.29’da görüldüğü üzere bu alanda endüstri yapıları ve depolama alanları haricinde geliştiği döneme ait konut yerleşimleri de bulunmaktadır.

Şekil 5.30 Bölgeleme ve yaklaşım

Bütüncül bir koruma anlayışı ile yaklaşarak Umurbey Mahallesi'ndeki konut alanlarının, konaklama ve günlük aktivite mekânları ile birlikte karma kullanımlı bir kentsel kültür merkezi olarak işlev görmesi sağlanabilecektir. Bunun anlamı, yerinden etme ve soylulaştırma süreçlerine sebep olmayan hassas bir planlama sürecinin hedeflenmesinin gerekli olduğudur. Bu amaçla alanda tespit çalışması yapılması, döneme ait tespit ve tescil çalışmalarının güncellenmesi ve yapıların üzerindeki dönem ekleri ile korunarak yaşatılması gibi konular üzerinde durulması önem arz eder. Ayrıca bu alanda gerçekleşecek dönüşümlerin en çok etkileyebileceği alan Ege Mahallesi'dir. Bu bölgede sosyal donatı odaklı ve eğitim odaklı bir dönüşüm sergilenmesi alanın yerinden etmeden kültürel ve sosyal gelişimini sağlayacaktır. Sümerbank Basma Sanayi yerleşkesinin içinde var olan Uygulama Oteli, bu alana öneri olarak getirilen turizm ile gelişim altyapısı için oldukça önemli bir donedir. Bu nedenle Sümerbank

Yerleşkesinin uygulamalı bilimlerle turizm odaklı gelişmesi, limana olan yakınlık ve ulaşımın sağladığı kolaylık ile bu alan turizmin gelişimi açısından önemli bir karşılama ve tanıtım noktası haline gelecektir. Alanda bulunan Elektrik Fabrikası, Şark Sanayi gibi yerleşkeler gösteri ve gösteri merkezine, sergi mekanlarına ya da eğitim birimlerine dönüşebilir. Bunun yanı sıra tek katlı ve uzun yapıda olan depolama alanları sanat atölyeleri olarak kullanılabilir.

İkinci bölge Bayraklı ve Bornova bölgesi yapıların ve yerleşkelerin boşaltılarak lüks ve yoğun konut dokusunun geliştiği alanlardır. Bu alanlarda hala yıkılmamış olan yapı ve yerleşkelerin koruma altına alınması ve bölgenin gelişimine uygun olarak, ofis, ticaret, loft konut veya eğitim birimlerine dönüştürülerek yaşatılması hedefleri benimsenebilecektir. Birçok yapı ve yerleşkenin yıkılması bu alanların kent belleğinden silinmesine neden olmaktadır. Bu nedenle alanda yapılacak araştırma ve tespitler doğrultusunda alanın geçmişine ve İzmir kent kimliği için önemine ait fotoğraflar, açıklayıcı tabelalar ve benzeri tasarım araçları ve küçük tasarım alt bölgeleri ile alanın geliştirilmesi mümkündür.

Üçüncü bölge olan Turan aksı ise, mevcut planlama hedeflerinin de yönlendirmesi ile konut gelişimi için uygun bir alan olarak nitelendirilmemekte olup, bu alanın turizm ve ticaretle geliştirilebileceği düşünülmektedir. Endüstriyel miras varlığı açısından bakıldığında, bu alanda henüz yıkılmamış olan yapılar içinde teçhizatı var ise bunlarla birlikte korunarak ticaret ve turizm fonksiyonu ile geliştirilmesi gerekmektedir. Alanın turizm odaklı gelişimi ile alanda geçmişi yeniden canlandırabilecek panolar gibi tasarım araçlarının üretilmesi veya tescillenmemiş ve yıkılmış olsa dahi yapı ve yerleşkelerin geçmişe ait fotoğraflarına ve açıklamalarına yer verilmesi gibi hususlar, bu bölgeye yönelik yürütülmesi gereken planlama ve tasarım süreçlerinin bir parçası olarak değerlendirilebilir.

BÖLÜM ALTI

SONUÇ

Her ne kadar Türkiye’de koruma kavramı yasal/yönetmelik altyapı anlamında yasa, yönetmelik, tüzük benzeri her türlü araç ile donatılmış olsa da koruma bilincinin gelişmesi ve uygulamaya yansımaları ayrı ve çok kapsamlı parametrelerle bütünleşen ayrı bir sorundur. Bu yapı içerisinde endüstriyel miras kapsamına giren birçok alan ve yapının geçmiş süreç içerisinde koruma altına alınamamış olduğu, koruma altına alınanların ise bakımsızlıktan kullanılamaz hale geldiği sorunlarına sıklıkla rastlanmaktadır. Köhnedikçe dönüşüm maliyetleri artan yapılar için yeniden kullanım kararları alınamamaktadır. Bütün bunlar için en önemli sorunun ise herhangi bir ulusal/uluslararası bağlantı sağlanamamış haliyle dönüşümlerin destek göremiyor oluşu ve herhangi bir envanter çalışması yapılmadığından mevcut durumun net bir şekilde gözler önüne serilemiyor oluşu olduğu öne sürülebilecektir. Endüstriyel miras yapıları yerel ve bölgesel gelişim için en önemli yapıtaşlarından biriyken, deneyimlerden çıkarım yapılamamakta, bu alanlar ulusal stratejinin çözüm önerilerinin içinde yer alamamaktadır. Oysa özellikle Türkiye’de bu alanların çoğunlukla kamu tekelinde olması bütünlüklü özgün dokularının bozulmadan korunması açısından önemli bir veri teşkil etmektedir. Ancak kimi zaman politik süreçlerin yönlendirdiği, ekonomik baskılardan etkilenen mekanizmaların inisiyatif kullanarak koruma temelli hedefleri uygulamaya koyamadığı süreçler sonucunda endüstriyel miras yapılarının yeniden işlevlendirilmesi ve endüstriyel miras alanlarının yeniden kente kazandırılması süreçleri sektöre uğratmakta ve kimliksiz, kopyalama ile tarihi değerlerini kaybetmiş dönüşüm uygulamaları gündeme gelebilmektedir.

İşlevsel nedenler kadar ekonomik nedenler de bu dönüşümleri yüksek maliyetleri gereği sektöre uğratmaktadır. Restorasyon işlemleri gerçekleştirilememekte, kırsaldaki endüstri mirasın tespiti bile yapılamamaktadır. Endüstri arkeolojisinin bir nesnesi olan bu anıtların teçhizatı, bakımsızlıktan ve koşullardan ötürü bir ekonomik getiri olarak görülerek satılmaktadır. Bu durum da endüstri anıtlarının endüstri müzesine dönüşümüne engel olmaktadır. Endüstri mirasının dönüşümünü kendine özgü ve biricik kılan tarihteki yeri ve önemi olduğu kadar bu tarihsel değerlerin günümüz

koşullarında yaşatılabilmesidir. Bu bağlamda bu alanların bir rant simgesi olarak görülmesi en büyük tehdidi oluşturmaktadır.

Geniş strüktürleri, yüksek tavanlı yapıları ile birçok fonksiyon için potansiyel alan oluşturan bu yapılar, dönemlerinin inşai gelişimleri ile bilindik restorasyon yöntemleri ile yeniden hayata döndürülebilirler, fakat havagazı fabrikaları gibi yapılar nasıl restore edilecekleri veya işlevlendirilecekleri konusunda soru işareti oluşturan yapılardır. Bu bağlamda biricik özelliğini kaybetmeden hayata geçirilmiş örnekler üzerinden bir çıkarım yapmak ya da bulundukları kentsel dokudaki simgesel imajlarının devamı için kentsel alanın ihtiyaçları, tarihsel önemin vurgusu ve restoratörün algısı bu dönüşümün önemli parçalarını oluşturmaktadır.

Türkiye özelinde endüstriyel mirasın dönüşümünün nasıl yapılacağından çok neden ve kimin yapacağı konularında karmaşa söz konusudur. Kentin düğüm noktalarında bulunan bu alanlar ekonomik getiri odaklı yok edilmekte ya da belli bir kesimin çıkarları doğrultusunda kamusal kullanımların dışında elitist bir yapıya evrilebilmektedir. Bunun önüne geçilebilmesi katılımcı bir süreç, farklı disiplin görüşleri ve uygulanmış projelerin örnek alınmasının yanı sıra, bilimsel çalışmaların ve yasal sınırlılıkların uygulamaya yönelik karar verme süreçlerine dâhil edilmesi ile mümkündür. Tarihsel olarak önemli imgeler olan endüstriyel miras yapıları olduğu değeri gösterebilmeli, doğru kullanımlarla dönüşebilmeli, korunarak yaşatılabilmeli ve hitap ettiği halka toplumsal bir değer katabilmelidir. Birey ve kent hafızasında yer edinen nirengi noktaları olan bu alanlar aynı zamanda yerel, bölgesel ve ulusal ölçekte değişen kültürel, ekonomik ve politik küresel rekabet ortamında kentlerin öne çıkmasını sağlarken, hitap ettikleri sosyal çevrenin de gelişimini sağlayabilecek önemli birer potansiyel kültür bölgeleri olarak değerlendirilebilirler.

İzmir kenti özelinde etüt edilen çalışma bulgularının da ortaya koyduğu üzere, İzmir ili yeni kent merkezi ve çevresindeki gelişme odağı olan bu üç bölgenin sürdürülebilirlik ilkesi çerçevesinde korunarak yaşatılması önemlidir. Dünya üzerinde ticaret, konut, ofis ve hizmet işlevleri üzerinden kültür-eksenli dönüşüme konu olmuş, örnek alınabilir nitelikte birçok endüstriyel miras yapısı ve/veya bölgesi

bulunmaktadır. Endüstriyel miras yapıları sadece boş birer strüktürden ibaret olmayıp, tarihtir. O nedenle yeniden işlevlendirmenin ekonomik ve ekolojik getirilerinin yanı sıra toplumsal yönüne de odaklanmak gerekmektedir. Fiziksel bir koruma bu nitelikteki yapı ve alanlar için yeterli olmayacaktır. Kentsel bellek ve toplumsal sürdürülebilirlik için endüstriyel miras yapı ve alanlarının bütüncül korunması ve yaşatılması gerekmektedir.

Tablo 6. 1 Korumaya dair kararlar

Koruma	• Koruma Kurulu bu yapıları “ticari ve endüstri” yapıları olarak değil “endüstriyel miras yapıları” olarak korumaya almalıdır. • Geçmişe dair araştırmalar ile bu yapı ve yerleşke envanteri zenginleştirilmelidir. • Sadece yapı ve yerleşkeler değil döneme ait bütün veriler koruma altına alınmalıdır. • 1950 ve sonrasındaki yapılar, İzmir kentleşmesinde önemli bir etkindir. Koruma altına alınmalı işlevsel ömürlerini doldurduklarında dönüşüme dahil edilmelidir.
---------------	---

Tablo 6. 2 Bütünleştirmeye dair kararlar

Bütünleştirme	• Mevcut yapı ve yapı toplulukları önemli bir kültürel bölge tanımlamaktadır. Bu bölgenin bir endüstri peyzajı olarak korunması ve geliştirilmesi önem arz etmektedir. • İzmir ili endüstri mirasının önemli bir bölümünü oluşturan demiryolu aksı ve yerleşkeleri söz konusu mirası bütüncül korumak ve rota tanımlamak için önemli bir potansiyeldir ve değerlendirilmelidir.
----------------------	--

Tablo 6. 3 Kültüre dair kararlar

Kültür	• İzmir ili yaratıcı nüfusunun bu alana çekilebilmesi önceliklidir. • İzmir ilinin “sanatsal etkinliklerin yürütülmesi”, “başka yerde sınıflandırılmamı� diğer eğlence faaliyetleri”, “Sinema ve video film yapımı” ve “Sinema filmi gösterimi” faaliyetlerinin bu alanlarda yer seçmesi ve endüstri mirası özelinde çalışmaların yapılması bu alanın kültürel gelişimi için oldukça önemlidir. • “Foto�raf�ılıkla ilgili faaliyetler” kapsamında endüstri mirası özelinde foto arşiv taraması ve sergilerin yapılması ve galerilerin özellikle Umurbey Mahallesiinde yer seçmesi bu bölgenin müze odaklı gelişimi için oldukça önemli bir adım olacaktır. • “Yetişkinlerin eğitilmesi ve başka yerde sınıflandırılmamı� diğer eğitim faaliyetleri” kapsamında dönüşen Tuzako�lu Un Fabrikası- Meslek Fabrikası gibi örneklerin artması ve bu alanda yer seçmesi önceliklidir. • “Mimarlık, mühendislik ve ilgili teknik danışmanlık hizmetleri” bu alanda yer seçmesi bölgenin restorasyonunun ve yenilemesinin yapılmasında öncelikli olacak ve bu değişimi sağlayan meslek gruplarının bu yapılarda yer seçmesi yapı ve yapı topluluklarına verilen önemi simgele�tirecektir.
---------------	--

Tablo 6. 4 Yaşatma ve kullanmaya dair kararlar

Yaşatma & Kullanma	• Yapıların özgün işlevleri ile devam etmeleri mümkün ise bunu korumak önceliklidir. Ancak işlevsel ömrünü tamamlamış ise fiziki durumuna ve teçhizatlarının korunmasına bağlı olarak müzeye dönüşümü gerçekleştirilebilir. • Yapı farklı bir işleve sahip olsa dahi geçmişini anlatan yönlendirmelere ve hatırlatmalara sahip olmalıdır. • Merkezi nitelikteki bu bölge İzmir ili kültür ve turizminin tanıtım odağı olabilir. Bu anlamda bölgenin eğitim, müze, kütüphane veya konferans salonu gibi kültür eksenli dönüşümü ile toplumsal, ekonomik ve kültürel anlamda büyük bir gelişim imkânı sağlayacaktır. • Bu alanın dönüşümünde kamu kurumları, özel şirketler, sivil toplum kuruluşları ve yerel halkın birlikte çalışması ve kararlar alması olası dönüşümlerin daha sağlıklı olmasını sağlayacaktır.
-----------------------------------	--

Söz konusu yapıların korunması kadar üst ölçekte kültürel rotalar ile bağlantı kurulması yapılan yeniden işlevlendirmelerin uzun ömürlü olmasını ve farklı işlevlere bürünseler dahi korunarak yaşatılmasını sağlayacaktır. İzmir ili Endüstriyel miras altyapısının en önemli bileşeni olan ulaşım yapıları doğrusal akslar ile ilerlemekte ve endüstriyel miras yapılarının birbirine bağlanmasını sağlamaktadır. Koruma altındaki demiryolu mirası ile İzmir ili içerisinde bir Endüstriyel Miras Rotası kurgulanması ve üst ölçekte bu rotanın Avrupa Endüstriyel Miras Rotasına bağlanması İzmir ilinin kültürel ve ekonomik gelişimi için önemli bir adım olduğu kadar bu yapılar üzerindeki tehdidi azaltan çok önemli bir potansiyeldir.

KAYNAKLAR

- Adorno, T. W. (2021). *Kültür Endüstrisi Kültür Yönetimi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ahunbay, Z. (1996). *Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon*. İstanbul: YEM.
- Aksoy , A., & Enlil, Z. (2012). Kültürel Miras Yönetiminde Çağdaş Yaklaşımlar, Kültürel Miras Yönetimi. *Anadolu Üniversitesi Açık öğretim Fakültesi Yayını* (2-30). içinde Eskişehir.
- Alpan, A. (2012). Eski Sanayi Alanlarının Yazındaki Yerine ve Endüstri Arkeolojisinin Tarihçesine Kısa Bir Bakış. *Planlama Dergisi*, 52, 21-28.
- Altınoluk, Ü. (1998). *Binaların Yeniden Kullanımı*. İstanbul: Yapı Yayınları.
- Artan, Ö., & Sayar, Y. (2009). İzmir Sümerbank Basma Sanayi Yerleşkesi ve Dönüşüm. *Ege Mimarlık*, 70, 20-25.
- Atagök, T. (2000). Sanayi Mekanlarından Sanat Mekanlarına. *Mimarlık Dergisi*, 38(2), 9-15.
- Bal , E., Altınörs, A., & Doğmuş, O. E. (2005). Kente Yön Veren Aktörler Temelinde İzmir Yeni Kent Merkezi Nazım İmar Planı. *Ege Mimarlık*, 1(53), 32-36.
- Barbaros, R. (1994). *1830-1930 döneminde osmanlı imparatorluğunun sosyo-ekonomik çözüm arayışları çerçevesinde İzmir'de sanayileşme* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Barbaros, R. (1999). 19.Yüzyılda Çözüm Arayışları. *Ege Mimarlık*, 31, 21.
- Baykara, T. (1993). *Son Yüzyıllarda İzmir ve Batı Anadolu Uluslararası Sempozyumu*. İzmir: Akademi Kitabevi.
- Bektaş, C. (2001). *Koruma Onarım*. İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Beyru, R. (2011). *19. Yüzyılda İzmir Kenti*. İstanbul: Literatür.
- Bilsel , C. (2009). İzmir'de Cumhuriyet Dönemi Planlaması (1923-1965): 20. Yüzyıl Kentsel Mirası. *Ege Mimarlık*, 71, 12-17.
- Budan, N. (2008). *Kültür endüstrisi çerçevesinde santral istanbul örneği* [Yüksek Lisans Tezi]. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.
- Büyükaslan , B., & Güney, E. D. (2013). Endüstriyel Miras Yapılarının Yeniden İşlevlendirilme Süreci Ve İstanbul Tuz Ambarı Örneği. *Beykent Üniversitesi Fen Ve Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 6(2), 31-58.
- Canon Design. (03.08.2022). *Archdaily*.

<https://www.archdaily.com/122043/cannon-design-regional-offices-cannon-design>

Cengizkan, N. (2006). Endüstri Yapılarında Yeniden İşlevlendirme: ‘İş’i Biten Endüstri Yapıları Ne ‘İş’e Yarar? (H. Zelef, Dü.) *Bülten 45 Dosya 03: Endüstri Mirası*, 9-13.

Cibali Tütün Fabrikası. (03.08.2022). *Mimdap*.

<http://mimdap.org/2017/10/emedhin-mekany-cibali-tutun-fabrikasy/>

CLARINET. (2002). *The Contaminated Land Rehabilitation Network for Environmental Technologies in Europe*. Austria: Umweltbundesamt Federal Environment Agency.

COE. (1990). Avrupa’daki Endüstriyel, Teknik ve İnşaat Mühendisliği Mirasının Korunması ve Korunması ve Muhafazası Hakkındaki Tavsiye Kararı. No. R (90) 20.

Cultural Routes. (05.07.2022). *Council of Europe*.

<https://www.coe.int/en/web/cultural-routes/european-route-of-industrial-heritage>

Çetinkaya , Ç. (2015). *Yeniden işlevlendirilen endüstriyel mekânların görsel algı değerlendirmesi: İzmir tarihi havagazı fabrikası* [Doktora Tezi]. Ege Üniversitesi.

DOCOMOMO. (05.07.2022). *DOCOMOMO International*.

Eagleton, T. (2019). *Kültür*. (B. Göçer, Çev.) İstanbul: Can.

E-FAITH. (05.07.2022). *European Federation of Associations of Industrial and Technical Heritage*.

<http://www.e-faith.org/>

Ekizoğlu, G. (2012). *Demiryolu yerleşkelerinin endüstriyel miras olarak korunma sorunları: İzmir- Aydın hattı* [Yüksek Lisans Tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.

Elektrik Fabrikası. (09.08.2022). *İzmir’in Tarihi Elektrik Fabrikası Satışa Çıktı*

<http://www.gercekizmir.com/haber/Izmir-in-tarihi-elektrik-fabrikasi-satisa-cikti/40802>

Elhan, S. (2008). *Kentsel bellek bağlamında sanayi mirasının değerlendirilmesi: İstanbul Haliç örneği* [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Teknik Üniversitesi.

ERIH. (05.07.2022). *European Route of Industrial Heritage*.

- <https://www.erih.net/>
- Esen, G. (2019). *Deindustrialisation and neoliberal urbanisation: the rear port of İzmir* [Yüksek Lisans Tezi]. İzmir Yüksek Teknoloji Üniversitesi, İzmir.
- Euston tren istasyonu (01.07.2022). stringfixer
https://stringfixer.com/tr/London_Euston (Erişim Tarihi: 01.07.2022)
- Fábrica de Tabacos de Sevilla. (25.07.2022). *Sevilla Secreta*.
<https://sevillasecreta.co/curiosidades-real-fabrica-tabacos/>
- Falconer, K. (2005). Industrial Archaeology Goes. *Industrial Archaeology Review*, 27, 23-26 .
- Far, S. (2011). *An evaluation on sustainable brownfield regeneration opportunities in periphery area of nicosia buffer zone* [Master of Science in Urban Design]. Eastern Mediterranean University.
- Goffman, D. (1999). İzmir: From Village To Colonial Port City. In D. Goffman, E. Eldem, & B. Masters,. D. Goffman, E. Eldem , & B. Masters içinde, *The Ottoman City Between East and West Aleppo, İzmir and İstanbul* (s. 79-135). New york: Cambridge University Press.
- Gökçen, Ş. (2016). Kültür Endüstrileri ve Bölgesel Kalkınma. Z. v. B.Mercan (Dü.) içinde, *Bölgesel Kalkınmada Yeni Trendler*, 247-272. Konya: Çizgi Kitapevi Yayıncılık.
- Güner, H. E., & Güngördü, A. (2019). 1922 Büyük İzmir Yangını Sonrası İzmir: Cumhuriyet Meydanının Oluşumunun ve Mekansal Gelişiminin İncelenmesi. *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi*, 11(2), 111-130.
- Hasol, D. (2022, 08 05). *Bir Çağdaş Mimarlık Öyküsü “Gar”dan “Müze”ye....*
doganhasol.net:
<http://www.doganhasol.net/bir-cagdas-mimarlik-oykusu-gardan-muzeye-2.html> adresinden alındı
- Havagazı Fabrikası. (07.08.2022). *Havagazı Fabrikası Kültür Merkezi*
<https://www.izmir.bel.tr/tr/Projeler/tarihi-havagazi-fabrikasi-kultur-merkezi/1382/4>
- Ironbridge. (01.07.2022). *Ironbridge Valley of Invention*.
<https://www.ironbridge.org.uk/>

- İzmir Kültür Haritası. (2017). İzmir Kültür Haritası: Kültür-Sanat Mekânları-2017. İzmir Akdeniz Akademisi Kültür Pla+formu Girişimi Süreli Yayını. İzmir Akdeniz Akademisi Web Adresinden 28 Kasım 2022 tarihinde erişildi: <https://www.izmeda.org/wp-content/uploads/2022/03/Platform-izmir-kultur-haritasi.pdf>
- İzmir Endüstriyel Miras Envanteri. (2020). İzmir Endüstriyel Miras Envanteri. İzmir Kalkınma Ajansı Web Adresinden 28 Kasım 2022 tarihinde erişildi: <https://izka.org.tr/wp-content/uploads/2021/08/endustriyel-miras.pdf>
- İzmir Yangını. (03.08.2022). Wikipedia. https://tr.wikipedia.org/wiki/1922_%C4%B0zmir_Yang%C4%B1n%C4%B1
- Kadir Has Üniversitesi. (03.08.2022). KHAS. <https://www.khas.edu.tr/tarihce/>
- Karaca, S. (2012). *Kültür eksenli kentsel gelişim ve kültürel planlama yaklaşımı: planlamaya yönelik  ıkarımlar* [Yüksek Lisans Tezi]. Mersin Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Karataş, N. (2006). Ege Bölgesi'ndeki Sanayi Gelişim Süreci ve Mek nsal Yansımaları – İzmir  rneęi. *Selçuk Üniversitesi Karamam İ.İ.B.F. Dergisi*, 2, 191-210.
- Karataş, N. (2006). Ege Bölgesi'ndeki Sanayi Gelişim Süreci ve Mek nsal Yansımaları – İzmir  rneęi. *İzmir  rneęi, Selçuk Üniversitesi Karamam İ.İ.B.F. Dergisi*, 2006(2), 191-210.
- Karıptaş, F., Erdinç, J., & Dinçer, B. (2015). Endüstriyel Mirasın Kentlerdeki Sosyal Sürdürülebilirlik Bağlamında İncelenmesi. *International Sustainable Building Symposium*, 512-516.
- Kayın, E. (2013). Endüstri Yapıları Mimarisi. *İzmir Kent Ansiklopedisi: Mimarlık (Birinci Cilt)*, 378-412. içinde İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları.
- Kayın, E. (2022, 09 01). *Endüstri Mirasına Yönelik Koruma M dahalelerini Deęerlendirme  l  tleri ve Terkos Pompa İstasyonu*. Mimarlık Dergisi (2013): <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=384&RecID=3105> adresinden alındı

- Kayın, E., & Şimşek, E. (2009). İzmir Havagazı Fabrikası Endüstri Kompleksi Üzerine Yeniden Düşünmek. *Ege Mimarlık*, 70, 14-19.
- Keleş Taylak, E. (2019). *Kocaeli SEKA 2. ve 5. kağıt fabrikalarının koruma sorunları ve yeniden kullanımı* [Yüksek Lisans Tezi]. Yıldız Teknik Üniversitesi.
- Kıraç, A. B. (2001). *Türkiye'deki tarihi sanayi yapılarının günümüz koşullarına göre yeniden değerlendirilmeleri konusunda bir yöntem araştırması* [Doktora Tezi]. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.
- Kohler, N. (1999). The Relevance of Green Building Challenge: An Observer's Perspective. *Building Research & Information*, 27(4), 309-320.
- Kolay, A. (2011). *İzmir-Kasaba ve Uzantısı Demiryolu Hatları (1863-1897)*. [Doktora Tezi], Marmara Üniversitesi.
- Köksal, T. (2000). Yeniden Hayat Bulan Endüstri Yapıları. *Domus M, Aralık-Ocak*, 68-71.
- Köksal, T. (2002). Endüstri Mirasında Çağdaş Sanatlar: Kazanımlar, Kayıplar. *Mimarist*, 4, 86-89.
- Köksal, T. (2005). *İstanbul'daki endüstri mirası için koruma ve yeniden kullanım önerileri* [Doktora Tezi]. İstanbul Teknik Üniversitesi.
- Köksal, T. (2012). Kültürel Miras ve Endüstri Mirası Yönetimi. *Kültürel Miras Yönetimi*, 144-169. içinde Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını.
- Kuban, D. (2000). *Tarihi Çevre Korumanın Mimarlık Boyutu*. İstanbul: YEM Yayınları.
- Kula Mensucat Fabrikası. (07.08.2022). *Kula Mensucat'ın yeni sahibi Ziraat Bankası oldu*
<https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/kula-mensucatin-yeni-sahibi-ziraat-bankasi-oldu-40015211>
- Kulak, Ö. (2016). *Theodor Adorno: kültür endüstrisinin kısılcığında kültür* [Yüksek Lisans Tezi]. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Kurt, S. (2012). *İzmir'de Kamusal Hizmetler (1850-1950)*. İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı.
- Londra Docklands. (15.07.2022). *Wikipedia*.
https://en.wikipedia.org/wiki/London_Docklands

L.T.C Rolt. (01.07.2022). Bibliography: L. T. C.Rolt.

<http://www.isfdb.org/cgi-bin/ea.cgi?19642> (Erişim Tarihi: 01.07.2022)

Lynch, D. (1959). *Kent İmgesi*. İş Bankası Kültür Yayınları.

Madran, E. (2006). Modern Mimarlık Ürünlerinin Belgelenmesi ve Korunması

Süreci için Bazı Notlar. *Mimarlık*, 332.

<http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=50&RecID=1190> adresinden alındı

Madran, E., & Özgönül, N. (2005). *Kültürel ve Doğal Değerlerin Korunması*. Ankara:

TMMOB Mimarlar Odası Yayını.

Martal, A. (1992). *19. yy ikinci yarısında İzmir ve çevresinde sanayi ve ticaret*

[Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.

Mimari İnceleme: Orsay Müzesi. (15.07.2022). *Sanalart*.

<https://www.sanatlaart.com/mimari-inceleme-orsay-muzesi/> (Erişim Tarihi:

Niksaroğlu, A. (2007). *kültür eksenli kentsel dönüşüm: 2010 avrupa kültür başkenti olarak İstanbul* [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Teknik Üniversitesi.

Orsay Müzesi – Musée D’orsay. (15.07.2022). *Paris gezgini*.

<https://parisgezgini.com.tr/orsay-muzesi/> (Erişim Tarihi: 15.07.2022)

Özdemir, M. (2015). *Endüstri mirasının yeniden işlevlendirilmesi; Beykoz deri ve kundura fabrikası örneği* [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Teknik Üniversitesi.

Özveren , E. (2003). Büyük Buhranda Bir Liman Kenti: İzmir, 1929-1932. *İzmir Kent Kültürü Dergisi*, 6.

Palmer , M. (2008). Industrial Archeology. D. Pearsall (Dü.) içinde, *Encyclopedia of Archeology*, 1511-1521. New York: Academic Press.

Rix, M. (1955). Industrial Archeology. *The Amateur Historian*, 2(8), 225-230.

Ruhr Bölgesi. (22.07.2022). *Arkitera*.

<https://www.arkitera.com/haber/komur-ve-celikten-kultur-endustrisine-bir-donusum-hikayesi-ruhr-bolgesi/>

Sadioğlu, U., & Yörük , E. (2020). Eskişehir’in Endüstriyel Mirası Fabrikalar Bölgesinin Kent Kimliği Üzerindeki Etkileri. *İdealkent Dergisi (Kentleşme Ve Ekonomi Özel Sayısı)*, 11, 1049-1072.

- Sağlık, M. (2020). *Kent içinde kalmış endüstri alanlarının sürdürülebilir kentsel gelişme bağlamında yeniden değerlendirilmesi Bursa organize sanayi bölgesi örneği* [Yüksek Lisans Tezi]. Bursa Uludağ Üniversitesi.
- Saner, M. (2012). Endüstri Mirası: Kavramlar, Kurumlar ve Türkiye'deki Yaklaşımlar. *Planlama Dergisi*, 1(2), s. 53-66.
- Santralistanbul. (25.07.2022). *Santralistanbul*.
<https://www.santralistanbul.org/tr/hakkinda/> (Erişim Tarihi: 25.07.2022)
- Sanul, R. (2012). *kentsel ekonomik kalkınma aracı olarak yaratıcı endüstriler: İzmir analizi ve öneriler* [Yüksek Lisans Tezi]. Bilgi Üniversitesi
- Sekapark-İzmit. (22.07.2022). *Kültür Portalı*.
<https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/kocaeli/gezilecekyer/sekapark-zmit>
- Seka Kağıt Müzesi. (22.07.2022). *gözülesiyer.com*.
<https://gorulesiyer.com/seyahat/seka-kagit-muzesi/>
- Serçe, E. (2020). İzmir'in Düşlerde Kalan İmarı. *KNK*, 42, 16-21.
- Severcan, Y. (2006). *sanayi arkeolojisi mirasının korunması kapsamında Maltepe havagazı ve elektrik fabrikası alanının dönüşüm sorunsalı* [Yüksek Lisans Tezi]. Orta Doğu Teknik Üniversitesi
- Silahtarağa Elektrik Santrali. (25.07.2022). *Wikipedia*.
https://tr.wikipedia.org/wiki/Silahtara%C4%9Fa_Elektrik_Santrali
- Soğancı, N. M. (2001). *Architecture as palimpsest: re-functioning of industrial buildings within the scape of industrial archaeology* [Yüksek Lisans Tezi]. Orta Doğu Teknik Üniversitesi
- Stratton, M. (2000a). Reviving Industrial Buildings: An Overview of Conservation and Commercial Interest. *Industrial Buildings, Conservation and Regeneration*, 8-30. içinde Cambridge University Press.
- Stratton, M. (2000b). Understanding the Potential: Location, Configuration, and Conversation Options. *Industrial Buildings, Conservation and Regeneration*, 30-57. içinde Cambridge University Press.
- Suher, H., Ocakçı, M., Karabay, H., & Ertekin, Ö. (2004). An Indicator of Sustainable Development: Urban Identity. *ITU AZ Dergisi*, 1(2), 26-42.

- Şeren, T. (2019). *An evaluation of the impacts of culture-led industrial heritage regeneration projects in Istanbul* [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Şimşek, E. (2006). *Endüstri yapılarının kültürel miras olarak irdelenmesi ve değerlendirilmesi: İzmir liman arkası örneği* [Yüksek Lisans Tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi
- Tanyeli, G. (1998). Endüstri Arkeolojisi. *Arredemento Mimarlık*(100+2).
- Tanyeli, G. (2000). Endüstri Arkeolojisi Yapılarının Korunması ve Yeniden İşlevlendirilmesi. *Domus M.*,(Aralık-Ocak), 50-51.
- Tate Geries. (22.07.2022). *Britannica*.
<https://www.britannica.com/topic/Tate-galleries>
- Tate Modern. (22.07.2022). *TATE*.
<https://www.tate.org.uk/about-us/history-tate/history-tate-modern>
- Telli, D. (2021). *Yeniden işlevlendirilen endüstri yapılarında mekân ve mekân kurgusuna yapılan tasarım müdahalelerinin miras değerine etkilerinin değerlendirilmesi üzerine bir yöntem önerisi: Cibali tütün ve sigara fabrikası örneği* [Doktora Tezi]. Yıldız Teknik Üniversitesi.
- TICCIH. (2003). The Nizhny Tagil Charter For The Industrial Heritage.
- TICCIH. (05.07.2022). *The International Committee for the Conservation of the Industrial Heritage*.
<https://ticcih.org/>
- Tolga, H. B. (2006). *Endüstri alanlarının dönüşümü, kentsel mekâna etkileri: Beykoz deri fabrikası için bir dönüşüm senaryosu* [Yüksek Lisans Tezi]. Yıldız Teknik Üniversitesi.
- Tomur, A. (2000). Sanayi Mekanlarından Sanat Mekanlarına. *Mimarlık*, 292, 9-14.
- Topal, H. (2019). Cumhuriyetin Tanığı Olan Bir Endüstri Mirasının Kısa Öyküsü: İzmir Alsancak Elektrik Fabrikası. *Ege Mimarlık*, Haziran 2019, 60-63.
- Trinder , B. (2000). From FICCIM to TICCIH 2000: reflections on 27 years. *TICCIH Bulletin*.
- Tutar, Ö. (2019). *Neoliberal kentleşme ekseninde mekanın yeniden üretimi: İzmir yeni kent merkezi örneği* [Yüksek Lisans Tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Tuz Ambarı. (03.08.2022). *Arkiv*.

<https://www.arkiv.com.tr/proje/ddb-tuz-ambari/1455>

Uğursal, S. (2011). *Tarihi yapıların yeniden işlevlendirilmesi: İzmir sümerbank basma sanayi* [Yüksek Lisans Tezi]. Dokuz Eylül, İzmir.

UNESCO. (2022, 07 02). *Dünya Miras Listesi'ne Alınma Kriterleri*. Kültür ve Turizm Bakanlığı:

<https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44439/dunya-miras-listesi39ne-alinma-kriterleri.html> adresinden alındı

Urry, J. (1999). *Mekanları Tüketmek*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Ünlü, D. (2012). *İzmir iktisat kongresi kongre öncesi ekonomik görünüm ve Türkiye ekonomisine etkileri* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Uşak Üniversitesi.

Viyana Gazometre Projesi. (22.07.2022). *Mimdap*

<http://mimdap.org/2006/06/viyana-gazometre-projesi/>

Williams, K., & Dair, C. (2007). A Framework for Assessing the Sustainability of Brownfield Developments. *Journal of Environmental Planning and Management*, 50(1), 23-40.